

DATINA

X. 7-12.

10

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ANI

12. 1/23
ch. II P
Ad.

DATINA

CRITICĂ — LITERARĂ — SOCIALĂ

Director: Mihail Gușită

An. X. Nr. 7—12.

Iulie
Decembrie 1932

CUPRINSUL:

INCHINARE

Zece ani	M. Gușită
Focare de cultură	I. Simionescu
Semne de progres	S. Mehediniți
Prinos. — Cocorii. — versuri	Ion Pillat
Aniversarea fascismului: Zece ani.	Pim. Constantinescu
Școala satului	C. Rădulescu-Motru
Un nou ideal	Const. C. Giurescu
O academie nedreptățită: „Arcadia“	Ramiro Ortiz
Din poezia „Arcadiei“ — versuri — în românește de	Pim. Constantinescu
Heladă — versuri	Ion Pillat
Poezii ardeleni în anii 1877-78	G. Bogdan Dulcă
Dante — fragment din Purgatoriu — în românește de	Al. Marcu
Personalitatea lui Bogdan Petriceicu Hașdeu	Al. Dima
Stridiile de sf. Damian — A. Panzini — nuvelă, în românește de	Pim. Constantinescu
Actualitatea personalismului energetic	Al. Dima
Zădărnicii — versuri	Virgil N. Dinculescu
Simbol — nuvelă	George Acșinteanu
Grota din munte	Radu Gyr
Episcopia Strehăii	D. Bodin
Xilogravuri	Marcel Olinescu
Schițe -	N. Popa-Iași
desenuri }	G. Simionescu

Cronica

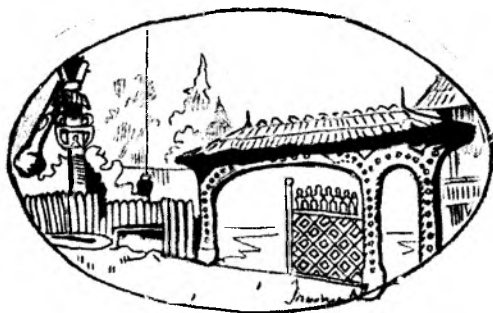
Insemnări

Literatura română în streinătate / Creangă în italienește / I. E. Torouțiu: Studii și documente literare / G. M. Vlădescu: Menuetul-roman / Afișul artistic / Ausonia: Caete trimestriale de poezie italiană / Armando Zamboni: Scriitorii nostri și Conoscenze / Xilogravura, podoaba cărții /.

100 pagini

Lei 50.

Orice reproducere este oprită

ZECE ANI

O scurgere de timp care încrestează adânc o bună parte din viața omenească. Răstimp care drămuie în afară de lumea formelor materiale ale existenței pur biologice - în lumea de valori ale vieții și acțiunii omenești, în viața **faptei** - poate însemna adesea o zadarnică trudă, după cum poate însemna și o îndreptățită mulțumire pentru desăvârșirea unei înfăptuiri.

Nici una nici alta nu poate însemna pentru noi. Nu poate însemna o trudă zadarnică, fiindcă printr'o îndărătnică stăruință, cu jertfe ce nu se cuvin mărturisite, **Datina** înfrângând grele nevoi își încrestează zece ani de viață. Nu poate însemna însă nici o îndreptățită mulțumire, fiindcă strivită de vitregia împrejurărilor nu și-a putut desăvârși înfăptuirile ce-și propusese. N'a putut să-și susțină foaia pentru popor a cărei apariție a încetat după un an, n'a putut să-și organizeze o editură a revistei și una populară, și nici să dea viață ateneului de pe amvonul căruia să-și predice credințele și prăznuirile cîtororilor trecutului românesc. Infrângeri care cu îndurerare rămân și mai departe năzuinți ale vremii de mîne.

Datina și-a creiat viața într'un mediu de provincie. Într'un mediu, căruia potrivit unei greșite concepțiuni, i se rezervă numai ceea ce derivă din preocupările intelectuale ale capitalei; și care în nevoia de a-și creia pe ale sale proprii, își institue uneori ciudate antreprize de culturalizare - o permanentă corvoadă de „reprezentafii” - izvor de tragi-comic și ridicul, care nu pot avea nimic comun cu superiorizarea vieții omenești și prin care, noțiunea de culturalizare este nu numai strivită ci adesea pervertită. Pe deasupra însă a unor astfel de preocupări, dincolo de cinematograful și cafeneaua provincială; prin ferirea de vîlmășagul marilor orașe, prin izolarea de cenacluri

și bisericuțe care mrejuesc fără să știi și să vrei, prin depărtarea ce dăruiește perspectivă și obiectivitate, prin singurătatea care prilejuește meditația, provincia rămâne oază binecuvântată pentru activarea ori căror valori intelectuale răslețite pe întinsul pământului românesc care nu pot fi înghesuite între zidurile capitalei.

Și Datina a stimulat puteri regionale, a dovedit că sunt și că trebuiesc activate și prețuite. Iată ceea ce ne revendicăm.

Nici unul dintre noi n'a pornit la drum cu mirajul „op“-ului în vitrină. Nici unul n'avea în sertare manuscrise ce așteptau să fie publicate. Nevoia drumului nostru s'a născut din răzvrătirea împotriva fluturării tuturilor bolnăvicioaselor formule de: europenizare, occidentalizare, internaționalizare, vânturate în urma vâlmășagului marelui război ca și împotriva lipsei unei atitudini morale în fața vieții de creație artistică, concepțiune bolnavă și de import, derivată din otrava sufletului pusiiit în valul sălbatec al senzației orgiace momentane. Nevoia drumului nostru a stat în taina credinții: că a încerca să facem din cultura noastră o prelungire colonială a oricărei culturi europene - fie ea cât de superiorizată - înseamnă să fim rățăciți, înșelați de aparențe ori bolnavi de snobism, de oare ce cultura unei națiuni este ceva organic, netransmisibil. Influențele ideologice streine pot fecunda instinctul creator național, se pot chiar integra în tradițiile unei națiuni contribuind la superiorizarea ei, dar ele nu pot crea nimic al națiunii însăși, căci cultura nefiind de cât un organism răzimat pe sufletul unei națiuni, nu poate sta în afara pământului și a vieții trecutului ei, ci numai în realitatea tradiției, în necesitatea ei inevitabilă. Drumul nostru desvăluia adevăruri vechi - întunecate și alungate de fermenți de dizolvare sufletească, interesați ori rățăciți în goana după originalitate - și înainte de a fi literar el se impunea social-național.

Iată de ce am fost niște provinciali „egoști“ și răzvrățiți: În atmosfera de cosmopolizare și trivializare de după război, am vrut să ne făurim sufletul nostru, pentru noi și pentru alții... Vom fi contribuit în măsura puterilor noastre la limpezirea acestei atmosfere.

*

...În vremea când hipertrofia eului a izgonit din scris pluralul modestiei și când epidemia încântării de sine pulsează cu pasiune tot felul de sărbătoriri, fie-ne îngăduit ca celor zece ani ai Datinei să nu le hărăzim prilej de banchete cu auto-elogieri ori de înduioșătoare amintiri redacționale, ci prilej de mâhnire că numai atât ne-au îngăduit vremile care neîndurătoare vremuiesc năzuințele omenești.

M. Guștă

Focare de cultură

INTRE capitală și restul țării există o mare deosebire, în primul rând din cauza excesivii centralizări administrative, dăunătoare chiar gospodăriei generale.

Din această pricină este vădit că și cultural, capitala posedă unele avantagii, care fac ca mișcarea intelectuală să fie mai vie. Există o varietate de preocupări; e cu puțință să se stabilească cercuri restrânse cu înțeliri spre o productivitate în diferite domenii. Se creiază clanuri cu tendinți de întrecere, care biciuesc activitatea. Se naște o aparență de hărnicie, cu rezultate nu întotdeauna corespunzătoare energiei desfășurate nici cheltuelilor săvârșite.

Astfel, aproape, în chip automat, s'a născut părerea unei hegemonii culturale a capitalei, punându-se în contrast vârtoarea ei cu pașnicul traiu al orașelor din provincie. Nu puțin a contribuit la aceasta și copilărosul obicei de a ne lua în toate în special după Franța. Dacă Parisul este așa cum a ajuns după o tradiție culturală de veacuri, Bucureștii, nu pot fi altfel față de România. Inșă chiar în țara cu centralism napoleonian dăunător, se aud tot mai înțeleite protestări că Parisul nu e Franța.

O imitare și pe această cale la noi a condițiunilor istoricești așezate din Franța, este și nelogică și stricătoare.

Capitala tocmai prin forfota vieții legată de înmântarea generală a intereselor multiple, are un mare desavantaj. Cu greu face posibilă o continuitate de activitate, condiția principală pentru un rezultat sănătos, original și temeinic. Ziua e tăiată în bucățele; adesea ori este atât de irosită, în cât făcând sara bilanțul, constaiți cu durere că nimic nu ai înțeles din ea. Intreruperea în gândire, în preocupare pentru o lucrare oarecare, este dușmanul cel mai rău al valorii ei trainice. Se naște o superficialitate periculoasă, legată cu o amăgire de sine venită din laudele ușoare ale prietenilor ori pomenirea zilnică în ziare. Repetate ameteșc; nasc încrederea ușoară și exagerată. Pas de mai ajungi cu prăjina la nasul celui decretat „savant“, „mare filosof ori literat“, de către reporterii care ajung și ei să se socoată arbitrii valorilor.

Goana după aniversări, de tot soiul, de vârstă, de anii de muncă; de sār-

bătoriri pentru ori ce carte apărută, este un simptom al lipsei de seriozitate legată tocmai de artificialitatea născută prin mișcările ciclonale din capitală.

Dar mai este un neajuns pentru originalitatea producțiilor intelectuale. Influența străină în capitală deformează adesea spiritul de fond al manifestațiilor culturale. Ușurința contactului cu străinătatea, amăgirea de care vorbiam mai sus, înalță zid de izolare a capitalei de restul țării. Sunt două lumi deosebite fără influență reciprocă. De aci mozaicul de tendinți și „școli” literare născute, ecoul slăbit, uneori deformat, al curentelor, adese ori vremelnice, din apus. Lawrence este repede imitat, ca și Proust, fără alegere. Se nasc astfel Proust-i cu pretențiuni de prometei, care privesc de sus la opera unui Sadoveanu, cu vibrațiuni din sufletul poporului. Mirosul de opincă face să strâmbe din nas pe cei care nu trăesc de cât în atmosfera lui Valéry, Freud și care nu vorbesc de cât de ei, socotind că prin aceasta au ajuns alătura de aceștia. Țara, cu originalitatea ei în toate, este uitată.

Iată de ce activitatea provinciilor trebuie întărită, ca o reacțiune sănătoasă pentru trezirea la realitate.

Provincia, întrebuițând termenul obișnuit și nu îndreptățit, este țara, așa cum se prezintă ea de pe urma evoluției istorice; este traiul intim cu specificul nostru etnic, singura notă care poate da originalitatea ținută'n samă în concertul universal intelectual.

Provincia înseamnă liniștea necesară pentru adâncirea gândurilor, pentru adunarea de material inedit, neintilnit aiurea.

Pe îndelete, acolo, în arhaismul vieții noastre normale, se poate făuri planul unei construcții sănătoase, după cum se poate pe încetul, așezat, porni la realizarea lui.

Din fericire, actualele condiții geografice, permit crearea de focare culturale și în restul țării. Nu mai suntem asemenea Franței, cu Parisul ce pune'n umbră celelalte orașe. Ne găsim mai mult în situația Germaniei sau a Italiei, cu oaze variate de activitate, având dezvoltare paralelă capitalei. Din ele au început să pornească un suflu de regenerare a activității noastre culturale, o chemare spre viața reală.

Dar asemenea focare, reslețite pe tot cuprinsul țării, sunt folositoare și prin sprijinul ce-l dau la rădicarea generală culturală. O revistă, ca *DATINA*, apărând de 10 ani cu sforțări nebanuite, într'o regiune din țară, prin interesul ce deșteaptă, prin manifestațiile ei, contribuie la trezirea energiilor latente altfel pierdute. Face să intre o rază de lumină, acolo unde traiul se ducea cu obloanele închise. Inteștește dorul de cetit; trage brazdă pe ogorul rămas prea multă vreme pârloagă, făcând cu puțință însemințări rodnice, care pot schimba fața țării.

De aceia se cuvine toate vorbele de sinceră stimă, celor ce au perseverența să învingă marile greutăți ce se pun în calea revistelor care apar în afara zidurilor capitalei.

I. Simionescu

Semne de progres

— generația critică —

RĂZBOIUL mondial a adus pretutindeni destule schimbări. Literatura de pildă, căpătase câțva timp un aspect nou. În deosebi poezia era plină de expresii neobișnuite, unele lipsite de orice înțeles, iar câteodată scriitorii renunțau cu totul la cuvinte, spre a se folosi numai de sunete nearticulate.

Dintr'o operă de critică literară, cu sugestivul titlu „Anarhismul poetic“, cităm următoarele versuri:

e e ie io ie
ui ui io ie
aeoe iaoe
oia u aoe
io io io iu iu
a e i o iu¹⁾

Evident, foarte nouă. Dar noutatea nu înseamnă numai de cât și progres... Altfel, vorbirea și scrisul alienaților ar fi cel mai mare izvor de originalitate artistică.

Din fericire, prefacerile literare au fost la noi mai mici de cât aiurea. Dorința de înnoire s'a mărginit în deosebi la siluirea vocabularului și repetarea cât mai frecventă a cuvântului *proaspăt*. Cu rost și fără rost, adjectivul acesta a început să fie lipit pe toate paginile de proză și de versuri, ca o reclamă comercială. Unde te întorceai, dai cu ochii de: *proaspăt*, *prospătura*, *prospețime*... repetate până la saturație, ca și când n'ar fi fost vorba de literatură, ci de carne, pește, ouă și alte provizii alimentare.

Totuși, era ușor de observat că adjectivul „proaspăt“ are în limba noastră numai înțeles concret. El exprimă opoziția față de ceea ce e *putred*, *stătut ori clocit*. Prin urmare, asocierea aceluia calificativ cu noțiunile

¹⁾ *Const. I. Emilian*, Anarhismul poetic, studiu critic, București, 1932.

abstracte e o silnicire neroadă a graiului. Cine zice „ideie proaspătă“, deșteaptă în mintea auditorilor bănuiala, că s'ar fi gășind pe undeva și idei clocite... Cei care au simțul limbii românești, aceia știu că o idee poate fi *nouă* sau *veche* și chiar *foarte veche*, dar în nici un caz clocită, după cum nu poate fi nici proaspătă, — ca peștele, carnea sau alte lucruri de mâncare. E un noroc însă că abuzul produce repede desgust. Moda ajunge în curând plictisitoare. Și astfel, vocabularul a început earăși a se îndrepta, iar insanitățile verbale se întâlnesc acum din ce în ce mai rar.

Acesta ni se pare cel dintâiu semn de progres. Evident, simțul critic începe să fie tot mai viu în generația scutită de nevroza anilor de războiu.

*

Al doilea semn de întremare se poate constată din conținutul operelor de artă.

Se știe ce mare interes arătase tineretul pentru Barbusse, Proust, Gide și alți idoli ai modei. Totuși, sașietatea s'a arătat în curând și aci. De câțva timp, au început a se înmulți studiile despre Eminescu. Nu intrăm în analiza lor, dar concluzia generală trebuie relevată: poetul Luceafărului și al Satirelor este recunoscut azi de toți ca cel mai reprezentativ scriitor al întregii noastre literaturi, trecute și prezente. Și dacă e adevărat, că direcția vântului se poate judeca nu din mișcarea ramurilor înghesuite ale tufișului, ci după vârful copacilor celor mai înalți ai pădurii, avem dreptul să credem că generația nouă e în vădit progres, nu numai cu privire la vocabular, dar și în ce privește conținutul operelor literare. Stupefiantele dadaiste, cubiste, futuriste... sau cum se mai chemau acele mode exotice, nu mai au astăzi nici o trecere. Legând firul tradiției de epoca lui Eminescu, tinerii dovedesc mai întâi o bună metodă de gândire: fac adică suma exactă a valorilor trecute, înainte de a pași pe calea lor proprie; apoi își dau seama că originalitatea trebuie căutată nu în formele importate de aiurea, ci în latura autohtonă a vieții unui neam.

Cu alte cuvinte, râul umflat de ploae, după ce s'a revărsat haotic, a lăsat gunoaele pe mal, și s'a întors în albia sa seculară spre a o săpa și sculpta mai departe. Iată de ce considerăm tineretul de azi în real progres față de zilele de migrenă ce au urmat războiului.

* *

Se ridică însă o întrebare: fi-va durabilă întremarea? Pentru a putea răspunde acestei întrebări, să vedem de unde venise și cum venise confuzia literară a ultimilor ani.

Ea se născuse din dorința tinerilor de a se arăta „moderni“ sau, cum ziceau ei, „prospătură“ literară. Auziseră că postulatul artei moderne este eliminarea cât mai completă a elementului omenesc din artă și gășirea unor mijloace inedite de expresie. Iar materialul inedit trebuia căutat, după sugestiunile lui Proust și Freud, tocmai la periferia vieții sufletești și în ex-

platarea subconștientului. În dosul versurilor și al romanului nu era necesar să mai găsim pe om cu sentimentele sale firești. Literatura nu mai era obligată să corespundă realităților vieții. Dacă în versurile poetului apare vreo femeie, ea nu trebuie să mai fie Beatrice, Laura, Silvia (lui Leopardi) sau alta, ci „femeia de nicăieri“. Dacă vine vorba de o oră, sugestivă nu poate fi de cât „ora care nu stă scrisă pe nici un ceasornic“, adică timpul de dincolo de timp... Pentru înnoirea genului dramatic, Papini a propus următoarea rețetă originală: Ce-ar fi dacă un dramaturg de modă nouă ar compune niște piese, în care n'ar apărea pe scenă nici o persoană! Ca să încurajeze pe finerii „proaspeți“, el sugerează acest titlu: „Imposibilitate în patru acte“, o dramă în care „să nu apară de cât îngeri, draci, stafii, umbre, idoli, centauri muți, mașini care vorbesc și maimuțe. Nici un bărbat și nici o femeie“.

Evident, canonul modernist ar fi riguros împlinit. Orice element omenesc ar fi eliminat din artă. Punând numai simboluri în locul mijloacelor literare admise până azi, patosul se înlătură de la sine. Cine s'ar mai putea emoționa pentru o femeie „care nu e nicăieri“! Cui i-ar mai sări inima pentru ceasul „care nu e însemnat pe nici un ceasornic“! Și cine ar mai aplauda scena pe care nu mai apare nici un actor...

Atâta numai, că reprezentanții acestei mode artistice au uitat un lucru elementar: au uitat că *definiția prin negațiune* este o simplă pierdere de timp. Cine definește un obiect, spunând că acel lucru *nu e... nu e... nu e...*, acela poate merge până la infinit cu înșirarea negațiilor, fără să știm ce anume vrea să ne spună. E întocmai ca unul, care cercă să se suie pe o scară fără trepte, și totuși numără pașii, ca și cum s'ar sui în realitate.

Ciudată deviere de la calea normală, modernismul acesta! Incepând cu Omer și sfârșind cu Goethe, toți artiștii mari și-au concentrat privirile spre om, ca „măsură a tuturor lucrurilor“, după cunoscuta formulă a filozofiei antice. Și iată acum, tocmai omul (adică unitatea de măsură) alungat din artă... Ciudată psihoză, fuga aceasta de la lumină spre subconștient și spre întunerecul de dincolo de timp și spațiu. Ce-ar zice azi causticul Schopenhauer care prevenise doar pe contemporanii săi, că nimeni nu poate sări peste umbra lui și nimeni nu poate eși din pielea lui...

* * *

Totuși, părăsind regiunile psychozei ce voise să treacă drept epoca literară nouă, trebuie să recunoaștem că anarhia ultimilor ani nu se datorează numai capriciului câtorva scriitori cu o stare organică specială, ci și unor cauze mai generale. Ne mărginim să relevăm numai una: revoluția romanțismului. După ce lungă, lungă vreme, arta se preocupase în deosebi de regi, eroi și nobilime, de la un timp, artiștii au început a se apropia nu numai de vulg, ci și de vulgaritate. Rousseau cu „Confesiunile“ lui s'a

ivit pe arena literară ca un barbar, care dă năvală într'o sală de spectacol, unde toată lumea asculta în liniște, având fiecare locul său știut, după a= nume rânduială ierarhică. Mai pe urmă, alți romantici au răsturnat toate ba= rierile, iar naturaliștii au pătruns în toate intimitățile... De la o vreme, chiar cadavrele (la charogne) au început a avea parfum literar. Astfel, „Florile răului“ și bizareriile americanului Edgar Poe au îndrumat pe încetul arta spre anarhia actuală. Am putea zice, spre „Nihilism“, de oarece lozinca la modă este, cum am spus, depărtarea de centrul luminos al conștiinței, spre periferie, unde începe umbra sub=conștiințului, adică vecinătatea cu Nimeni și cu Nimic. Până acuma se cerea artei să fie impersonală, acuma i se cere să fie și ne=omenească... Părăsind modelele mari, arta a cercat să devină nu numai micro=analitică, ci deadreptul nevertebrată, iar poezia nearticulată:

i i i o o o u u u...

(Nu le mai rămânea poezilor, de cât să urle, ca lupii la lună).

Și dacă lucrurile stau astfel, nu e firesc lucru să considerăm ca un semn de progres întoarcerea spre Eminescu? De la interjecțiile prin care omul se apropie de restul animalității și până la pitagoreica „muzică de sferă“ a poetului, care prețuise și el munca de a turna în forme noua „limbă veche și înțeleaptă“ este o distanță, pe care orice minte normală nu se poate să n'o observe.

Iată pentru ce, apropierea de criteriile artistice ale lui Eminescu ni se pare o dovadă de reală întremare a fineretului.

* *

Dar tot n'am explicat deplin lunecarea. Pentru ce de la clasici, am ajuns la o artă tot mai puțin echilibrată, iar în timpurile din urmă la forme deadreptul psihopatică?

Spre a fi drepti, trebuie să recunoaștem că este o lege a sensibilității omenești, care cere să variem impresiile și să căutăm forme nouă. Repetarea neconținută a aceluiași imagini devine de la o vreme obositoare. (Lui Baudelaire îi trebuia o Venere neagră, deoarece a lui Praxitele i se părea prea de tot albă). Înțelegem așa dar nevoia de variație. Dar să luăm seama: Ceea ce e frumos în artă nu poate obosi niciodată și pe nimeni, afară de un singur caz: când frumusețea ajunge să fie bagatelizată prin imitație, adică desfigurată și prefăcută în modă. Dar atunci, cinstit vorbind, vina nu mai este a artei, ci a modei.

Și tocmai aci trebuie să fim atenți, când e vorba de ceea ce se chiamă tradiție. Probabil că fineretul a simțit după războiul simpatie pentru exotism, și din sila față de patosul fals al unor scriitori autohtoni, care lucrau după tipicuri banalizate. Novelele și dramele lui Delavrancea li s'au părut prea convenționale. Ruralii săi (Sultănică) erau prea alături de realitate. Perso=

najele lui Vlahuță li s'au părut chipuri de ceară. Cine a văzut păpușile de la panopticum, respirând și închizând ochii, acela cu greu se mai decide să le vadă și a doua oară. Chiar și țărani lui Caragiale par „construiți“. Câtă deosebire față de mitocanii și mahalagii lui, atât de vii și interesanți! Tot așa, ciobanii lui Grigorescu fac o impresie cam festivă, pe când ceata de plugari jerpeliți a „Răsculaților“ lui Lukian e aproape de natură, iar garoafele și creștele lui par abia smulse din grădină.

Prin urmare, nici la noi, nici aiurea, nu era nevoie de o Venere neagră și nici de mușța cadavrelor, dacă vrem să înținem literatura și arta. E destul, abătându-se de la tipurile care se repetă prin imitație, să exploreze fiecare mediul său etnic, spre a găsi destule subiecte nouă și chiar forme nouă de expresie. Să aibă numai artistul darul de a le *vedea* în chip original, și iată, înțierea artistică e gata, chiar când el se mișcă în sfera tradiției.

Și tocmai aici stă, după credința noastră, semnificarea întoarcerii spre Eminescu. Nu e vorba de imitarea poeziei sale, ci de metoda de a cugeta și de a lucra a poetului. Nici un artist cu darul creației nu se face robul vreunui tipic, fie străin, fie indigen. Cel puternic nu admite de cât un singur mare model — natura. Atâta îi este de ajuns. Goethe a spus o lămurit: Prinde firul, ori unde se va nimeri... Căci ori unde îl vei apuca, natura este totdeauna interesantă (*Faust*). Iar mai interesant de cât ori și ce în natură. Este acel „Microcosmos“ ce se cheamă om, adică focarul în care se resfrâng toate tainele universului.

Prin urmare, când tinerii recunosc azi suveranitatea literară a lui Eminescu, asta însemnează că ei s'au întors de la periferie spre centru, s'au săturat de bălciul exotismului și nu mai vor să măsoare „lumea cu cotul“, ca în microliteratura lui Proust, ci cu măsuri cosmice, cum sunt „anii de lumină“ ai celui care a scris Luceafărul. De la nearticulat, s'au întors adică spre articulat, de la penumbră spre lumina artei în adevăr mari. Iar cei care au urmărit ritmul mișcării noastre literare de la războiu până azi, nu mai au nici o îndoială că însănătoșarea e vădită. S'a isprăvit cu „prospătura“ de ocazie, spre a începe acum o generație autonomă și deci nouă. Afitu-dinea ei critică și atenția pentru ceea ce e normal în natură e o dovadă de reală și sănătoasă înviore.

*

Ne bucurăm de această asanare a literaturii noastre și o considerăm durabilă pentru următoarele motive:

Orice organism viabil trebuie să fie stăpân pe centrul său de gravitate. Iar asta nu e cu puțință pentru organismul unui popor, dacă dezvoltarea sa nu se reazemă pe planul care trece prin „inimă“, adică prin centrul său psihic, așa cum s'a format pe calea tradiției. Din contra, orice aplecare, fie spre egocentrismul individului, fie spre nebuloasa omenirii, este un început de clătinare și dezechilibru.

Căci ce este individul?

Un simbol, ca să nu zicem o abstracție. Tot ce are un ins, începând cu graiul și sfârșind cu concepția sa despre univers, nu-i altceva de cât reflexul unei lumi depărtate; un fel de rezumat parțial al vieții strămoșilor adormiți de secole în cimitir. Desparte-l pe un individ de masa poporului din care s'a născut, și îndată el devine o enigmă. Pentru a-l înțelege, trebuie să-l integrăm în lunga viață ancestrală, care l'a făcut să fie ceea ce este. (Când Aristotel a spus că omul este *zoon politicon*, la asta s'a gândit. Filosoful voise să spună nu că omul este o ființă sociabilă, ci că el este *produsul societății*, adică înăscut din *viețuirea împreună* a unei mase omenești).

Dar omenirea ce este?

Altă abstracție. Bergson face undeva următoarea observare: între poporul din care ne-am născut și omenirea în general, este o deosebire de *natură*, nu de *grad*. „Coeziunea socială se păstrează mai ales din necesitatea unei societăți omenești, de a se apăra contra altora. Pe cei cu care trăim îi iubim în opoziție cu *toți* ceilalți oameni. Așa cere instinctul primitiv. De aceea, între nație — ori cât ar fi ea de mare — și omenire *il y a toute la distance du fini à l'infini*“²⁾.

Prin urmare, întoarcerea spre tradiție a celor mai puternici din generația actuală însemnează revenirea lor de la abstracția goală a omenirii (care nu încălzește și nu poate încălzi pe nimeni) spre poporul nostru, singura realitate concretă pentru noi. Sau, după vorba lui Bergson, de la „indéfini“ spre ceea ce este „fini“.

Iar asta o cere nu numai legea vieții, dar și legea operei de artă, care niciodată și nicăeri nu se poate înfiripa din negațiuni, sau din rățacirea besmetică în penumbra sub conștientului, ci tocmai din afirmarea cât mai clară a simțirii și gândurilor culminante ale unui popor. Opera de artă este cristalul cu fețe netede, a cărui formă, dimensiuni și strălucire stă în mijlocul culturii unui popor ca ceva *definit* și deci *definitiv*. De aci rezultă și primatul artei față de celelalte manifestări ale vieții omenești. Toate celelalte sânt supuse schimbării timpului, adică pieritoare. Singure realizările artistice sânt imutabile și de aceea eterne.

Părăsind deci modele exotice, care au bântuit și la noi după războiu, spre a privi cu o înțelegere mai adâncă opera lui Eminescu, generația nouă a intrat pe calea normală a vieții poporului nostru.

Căci unde se arătase neajunsul cel mare al generației trecute?

În antiteza dintre tinerii de elită (ne gândim la toți cei buni, de la Bălcescu până la Eminescu) și contemporanii lor mediocri, dar ajunși la suprafața vieții publice pe alte căi, de cât ale meritului real. Cei capabili,

²⁾ H. Bergson, Les deux sources de la morale et de la religion, Paris 1932, p. 28.

venind în atingere cu țările apusene, păstraseră o atitudine expectativă și selectivă, adică împrumutau de la streini numai ceea ce li se părea anume potrivit cu firea și nevoile poporului românesc. Din contra, tineretul de duzină, nefiind capabil de a creia (și nici măcar de a alege în chip critic ceea ce fusese creat de alții), pentru a-și da iluzia că face și el ceva, a împrumutat cu toptanul ce i s'a părut mai bățător la ochi. (Copiii și sălbatecii au predilecție tocmai pentru nimicurile sclipitoare). Și astfel, viața noastră publică a fost măcinată în cursul secolului al 19-lea mai ales de conflictul dintre minorii ce adoptaseră fără discernământ tot ce sbura pe la Paris, și finerii cu simț istoric, care se lipeau instincțiv de tulpina neamului lor, înțelegând:

...Sărăcia și nevoile, și neamul...

— Ce ne privește pe noi „Contractul Social“ al lui Rousseau, ori „Declarația Drepturilor Omului“, ori triada metafizică: *liberté, égalité, fraternité!*... De la poporul nostru, bun-rău, cum se află, și până la o menirea abstractă a teoreticianilor este o depărtare, ca de la pământ la cer. Societatea ideală a lui J. J. Rousseau, a lui Proudhon, Marx și cei de un fel cu ei, este o cantitate imaginară, cu care nu poți nici aduna, nici scădea, nici înmulți sau împărți ceva...

Așa judecau cei lipiți de pământul și tradițiile țării. Și este foarte semnificativă repulsia ideologului C. A. Rosetti față de Bălcescu, chiar de la prima lor întâlnire la Paris. De o parte sta clientul formulelor de-a gata; de altă parte, autohtonul cu simț istoric, care verifica orice idee în raport cu situația reală a poporului românesc. De aci și enorma deosebire între scrisul superficial al bietului Rosetache³⁾ și paginile substanțiale și clare ale lui Bălcescu ori Eminescu, ale căror afirmări porneau totdeauna de la fapte și idei bine cernute.

De aceea, nu e pentru noi nici o mirare că finerii cei mai reprezentativi ai generației actuale și-au îndreptat pașii spre calea urmată de toți cei aleși, de la Bălcescu până la Eminescu și Maiorescu. Lucrul mai puțin așteptat (pentru cei streini de studiile etnografice și filosofice) era altul: Cine și-ar fi închipuit în mijlocul buimăcelii din ultimele decenii, că lozinca celor ce prețuesc tradițiile etnice, va găsi acuma până și aprobarea a unui filosof ca Bergson!

Prin urmare, cine zice tradiție, acela zice progres, adică orientare spre viitor, după regulile celui mai strict adevăr științific și filosofic. Iată pentru ce tineretul actual după credința noastră merită cu adevăr numele de „generație critică“.

Incheind cele înșirate până aci, să ne fie permisă o ultimă observare.

³⁾ Din mărturisirile lui Eliade cu privire la C. A. Rosetti, se poate deduce că unele tipuri dramatice ale lui Caragiale (de ex. al ziaristului Rică Venturianu) au fost desenate după natură în latura lor ideologică.

Am spus și o repetăm : Intoarcerea spre Eminescu nu poate fi interpretată de nici un om cu minte ca un îndemn spre imitarea poeziei eminesciene sau izolarea față de literatura altor neamuri. Eminescu însuși a dat în privința asta pilda cea bună. Unii contemporani superficiali răspândiseră legenda că opera poetului n'ar fi de cât reflexul influenței germane asupra literaturii românești. Cei care știu ce însemnează opera de artă și cunosc mai de aproape scrisul lui Eminescu nu s'au oprit nici odată la această opinie atât de necritică. Mai ales cercetările din urmă asupra manuscriselor sale au dovedit cu prisosință cât de vastă era informația poetului în sfera culturii moderne și vechi. Nesațiul său de cetit îl dusesese până în mijlocul literaturii indice.

Așa dar nimeni nu se mai poate gândi la niscaiva ziduri chinezești, cum nu s'a gândit nici Eminescu. În epoca noastră, cuvântul lui Herder (*Stimmen der Völker*) e mai adevărat de cât ori și când. Katherine Mansfield, măcar că s'a născut în Noua-Zelandă, la antipodi, a ajuns tot atât de populară în Anglia și alte țări europene, ca și cei mai cunoscuți autori englezi. În epoca radiofoniei, a telegrafiei fără fir și a presei ca mijloc de informație zilnică, *toți cei puternici sânt prezenți peste tot*. Însăși Chinezii au isprăvit cu chinezismul.

A doua concluzie a faptelor înșirate mai sus e următoarea : Dacă acele fapte corespund adevărului, urmează de la sine că cei care au prețuit „tradiția“, pot să fie mulțumiți că dreptatea lor începe a ieși tot mai clar la iveală. *Datinele*, după cum arăta chiar terminologia cuvântului, reprezintă elementele esențiale din viața fiecărui neam și de aceea sânt *date* și *predate* cu moștenire din generație în generație ; iar păstrarea datinelor este însăși condiția fundamentală a vieții și culturii unui popor.

Totuși, să nu fim prea severi. Cred că nici rățăcirile celor ce s'au lăsat învăluiți de modele importate de aiurea, n'au fost cu totul zadarnice. Cei atinși în copilărie de unele maladii capătă un fel de imunitate pentru mai târziu. Recentele încercări de anarhie în literatura română, socot că sânt ultimele manifestări ale minorității noastre culturale. După atâtea și atâtea rățăciri pe la ușile altora, credem că ne-am fixat și noi un vad de cultură proprie, iar direcția albiei normale e cea indicată de spiritele de elită de la Bălcescu și Kogălniceanu până la Creangă, Eminescu și Maiorescu. — Ori cât vom mai colinda pe la alții, de aci înainte, tot la casa noastră ne vom întoarce.

Generația critică ni se pare așa dar, după toate semnele, începutul deplinei maturități a poporului nostru.

De aceea, o privim cu speranța celui care, la începutul verii, face socoteala unei toamne bogate.

S. Mehedinți

COCORII PRINOS

Pe șesul peste care seara cade
Cenușa și puștiul se întind.
Tot mai lucește 'n zare apă albă
De toamnă fumurie când, foșnind
Din aripi ridicate, se coboară
Cocorii cerului. Intregul stol
Se strânge să-și ia masul pentru noapte.
Și umbre din trecut, pe câmpul gol,
Nostalgicul lor cârd și-oprește goana.
Dar călăuza veche 'ntr'un picior
Veghiază, somnul morții să nu-i prindă.
Spre stele țipă ea sfâșietor,
Și cârdul speriat de glasul mare,
Cu freamăt lung de sbor, se pierde'n neguri.
Tăcerea urcă. Se deschide 'n zare
Mijind a zori de zi o apă albă.

Din șghiabul nalt al șipotului până
Pe stânca învelită cu mușchi verde,
Legându-și arcu, apa săgetează
Lumină prin penumbrele pădurii.
Alături altarul. Piatra veche
Din săpătura ștearsă mai păstrează
Doar păcurarul tânăr care duce
Pe brațe mielul alb cu lână creață,
Doar fata mlădioasă care suflă
În două fluere prelungi și fata
Ce poartă în mers lin un coș cu poame.
Lung vâlul le mai flutură pe șolduri.
Și nimeni altul.
Sub frunză apa nouă se perindă.
Puștiul altor vremuri se așterne.

Ion Pillat

ANIVERSAREA FASCISMULUI

S'au împlinit zece ani de când în 28 Octombrie 1922, pornind cu armată împotriva Romei dezorientate în urma ultimului războiu, Mussolini — înlăturând primejdia conducerii comuniste — mântui Italia întronând regimul fascist. Depășind evenimentul cu un deceniu, fascismul se dovedi a fi nu numai o violentă forță distructivă, ci și un adevărat factor creator al Italiei contemporane. Reprezentând în Europa vremii o nouă formă de organizare politică și socială, construită totuși pe un străvechiu fundament de clasică armonie și romană tradiție, înfățișarea fascistă a Italiei de azi e una din cele mai caracteristice experiențe ale lumii de după războiu. Spre a i se lămuri cu și mai mare evidență valoarea fără ca, bine înțeles, prin aceasta să se sugereze posibilitatea de generalizare a formulei și în restul Europei, traducem alăturatul *Decalog fascist* pentru sănătoasele elemente de naționalism, tradiționalism, spiritualism și solidarism ce conține.

CE ESTE FASCISMUL ?

— Decalog, de Giulio Natali *) —

- I. *Fascismul* este Națiunea victorioasă, care n'a vrut să fie pusă în rîndul națiunilor învinse și descompuse.
- II. *Fascismul* este Italia burgheză și proletară, Italia muncitorilor, care au înlocuit mitul luptei de clasă și războiul civil, prin cooperarea efectivă a tuturor cetățenilor, cu scopul de a regenera avuțiile Patriei.
- III. *Fascismul* este Italia gînditorilor care, propovăduind drepturile Societății naționale, s'a descătușat pentru totdeauna de ideologiile străine, preferate de noi dela jumătatea a doua a veacului al XVIII-lea și până la începuturile celui de al XX-lea, culminînd prin criminala ideologie moscovită.
- IV. *Fascismul* este geniul reinăscut al Neamului; tradiția latină veșnic creatoare în istoria noastră milenară; reîntoarcerea la ideea romană a Statului și la credința în Hristos; legătura unui trecut măreț cu un viitor luminos.
- V. *Fascismul* este cultul valorilor spirituale, opus cultului pintecului, singurul dumnezeu al socialiștilor, al anarhiștilor și al comuniștilor.
- VI. *Fascismul* e libertatea Poporului Italian, urmată după desfrînata libertate a indivizilor, a grupurilor, a partidelor; e triumful Muncii, al Ordinei și al Disciplinei.
- VII. *Fascismul* este jertfirea, cu umilință a inimii, a bunului individual pentru binele Națiunii.
- VIII. *Fascismul* este apărarea Italiei împotriva dușmanilor din năuntru și a vrăjmașilor din afară.
- IX. *Fascismul* este religia și pasiunea Patriei, mîndria numelui latin, credința nestrămutată în înnaltele destine ale Italiei, prevestirea și zălogul unei noi renașteri italiene.
- X. *Fascismul* este sînta Unire a tuturor adevăraților Italiani; este Italia floarea, lumina, sufletul omenirii.

In românește de
Pimen Constantinescu

*) (din „Giornale di Roma“ din 21 Aprilie, 1923).

Școala satului

BCU Cluj / Central University Library Cluj

I.

Școlile de sat stau mai toate sub ascendența cărții. Mai toate confundă, chiar până astăzi, cultura cu învățătura de carte. Un învățător bun este acela care știe să învețe pe copii carte, chiar dacă rămân copii cu deprinderi rele în ceea ce privește îngrijirea corpului și formarea spiritului de muncă. Această ascendență a cărții merge așa de departe, încât unii învățători simt ca o umilință, când li se impune obligația să se ocupe de conduita copilului. Așa, un învățător din satul Cerneți aproape de T.-Severin, încă din anul 1865, protestează cu indignare contra unui părinte, care i-a făcut observațiunea, că „de ce nu i-a desvâțat băiatul de a băgă degetul în gură, când vorbește”; și numitul învățător cere dela autoritatea primarului ca să pedepsească un asemenea părinte, pentru a da un exemplu celorlalți părinți, „căci altmintreli prosperitatea țării este amenințată”.¹⁾

Prosperitatea țării cerea, pe la 1865, ca învățătorul să fie exclusiv în serviciul cărții.

Și acest învățător din Cerneți nu este un specimen de curiozitate.

¹⁾ Revista Asociației Învățătorilor Mehedințeni — Noemvrie 1932.

Ca el au fost, în mare parte, toți învățătorii absolvenți ai școalelor normale românești, atât dincoace, cât și dincolo de Carpați. În școalele noastre normale, elevii erau crescuți să fie domnișori știutori de carte și nimic altceva. Când se întâmpla să fie altmintreli, adică dacă se întâmpla ca un director de școală normală să ceară dela elevii săi alte ocupații decât învățarea de carte, în școală se petrecea o adevărată revoluție. Auzi Dumneata, să distragi pe normalist dela carte! Ce înjosire pe viitorul învățător, să-și lase el condeiul din mână, ca să ia o uneltă de gospodărie casnică! Iată cum povestește iar un învățător, într'o altă revistă a învățătorilor, un caz de asemenea revoluție prin care a trecut el însuși: „În școala noastră nu eram cine știe câți elevi: o sută și ceva. Gospodăria școlară, curățenia dormitoarelor, îngrijirea paturilor noastre, nu ne priveau: toate erau în grija servitorilor.

„Iată însă că într'o bună zi ni se comunică măsura luată de direcția școlii ca fiecare elev să treacă la internat să-și bată pătura. Toți copiii din cursul „inferior“ s'au supus fără cârtire; noi însă, „curs superior“, ne puteam noi coborî la un asemenea lucru înjositor? Desigur că nu. Și nu ne-am mișcat unul din sala de meditație: „Învățăm!“

„Intervenția subdirectorului a fost fără efect.

„Și atunci a venit în sala noastră de meditație însuși directorul școlii... Lămuririle și îndemnurile lui nu ne-au clintit din loc.

„Atunci, ne-a spus directorul tăios, dumneavoastră rămâneți aci de învățați, eu mă duc cu domnul subdirector să scuturăm păturile tuturor elevilor din clasele superioare.

„Și a plecat!“²⁾

Directorul a scuturat păturile. Numai așa i-a adus și pe elevi la conștiința datoriei.

Directorul în chestiune se numea Ștefan Velovan.

Se pare că Ștefan Velovan a fost între rarii directori, cari și-au permis să facă pe elevii de școală normală să treacă prin emoția de a lua în mână și alte unelte în afară de carte.

Când ne gândim că acești elevi, aproape în unanimitate, sunt fii de țărani, deprinși să vadă mâinile întrebuițate la munci cât se poate de grele, atunci ne dăm seamă ce adâncă schimbare aduce prestigiul cărții în sufletul omului.

Slova tipărită și înșiruită în rândurile cărții ajunge pentru omul din popor un fel ce talisman, cu care se poate obține din bunurile vieții, toate câte le dorește.

²⁾ „Școala Vremei“, Arad — Octomvrie 1932.

După aceasta nu-i de mirare, că și în politica școlară, o mare parte din bărbații de Stat aparținând partidelor democratice, iau o atitudine dușmănoasă orișicărui învățământ care pune cartea pe al doilea plan. Învățământul practic este considerat de mai toți democrații ca un învățământ inferior față de învățământul teoretic. De câte ori se vorbește de egala îndreptățire a săracului cu bogatul la frecvența școlilor înalte, este bine înțeles vorba de frecvența școlilor teoretice. Numai reacționarii împing pe fii poporului la școli practice de meserii; democrații adevărați, ori de câte ori și-au putut impune în politica școlară ideologia lor, au reclamat pentru popor dreptul la carte, iar nu la meserie.

Așa s'au petrecut lucrurile în politica școlară românească, până acum de curând. Democrații, când au fost la guvern, au înmulțit școlile teoretice.

Numai acum de curând a intervenit o schimbare. Pericolul funcționarismului a deschis la mulți ochii. Acum și democrații recunosc că școala cărții trebuie să cedeze din drepturile sale față de școala muncii. Propaganda pentru școala muncii, pe care au dus-o câțiva publiciști dela noi, și în primul rând cu atâta persistență și competență, profesorul Simion Mehedinți dela Universitatea din București, nu mai întâmpină atâta opoziție. În sfârșit, s'a înțeles și la noi, că între cultură și carte este o deosebire; că școala satului nu are ca prim scop să înmulțească numărul cititorilor de biblioteci populare, ci numărul oamenilor buni de muncă.

II.

Școala cărții și-a îndeplinit misiunea ei la sate. O misiune mare și sfântă.

Roadele acestei misiuni au format pâinea spirituală a poporului nostru. Nu le contestă nimeni. Fără cărțile bisericești, tipărite cu atâta dărnicie de oamenii noștri evlavioși, ortodoxismul ar fi fost expus să cadă pradă proselitismului catolic sau protestant. Bucăria ciasloavelor ne-a statornicit credința în adevărata tradiție creștină. Apoi, tot cartea tipărită ne-a trezit conștiința națională. Fără cronicile cărturarilor boeri, istoria noastră națională s'ar fi spulberat în nouri de legende. Drepturile imprescriptibile ale neamului pe baza slovei tipărite au fost revendicate. Și tot prin carte s'au mijlocit formele artistice nepieritoare ale sentimentului național. În sfârșit, școala cărții a dat Statului politic românesc cadrele de europenizare, care îi erau necesare. Mulțumită răspândirii cărții, au putut să se ridice din păturile de jos ale poporului, funcționarii pe cari îi cereau serviciile publice. Ortodoxismul, naționalismul și europenizarea ca-

drelor Statului s'au ajutat, rând pe rând, de școala cărții.

De ce zicem că ea și-a terminat misiunea astăzi?

Pentru că ea este depășită de cerințele vieții. Școala, precum știm, nu trece înaintea vieții. Nu învățăm pentru școală, ci pentru viață.

Omul modern devine un bun cetățean al Statului, nu atât prin aceea ce crede, cât prin ceea ce produce cu brațele. Sau, pentru a fi mai bine înțeles, cetățeanului de astăzi nu i se cere din partea Statului, pe atât o contribuție ideologică, pe cât i se cere o contribuție de muncă productivă. Înainte vreme, un Stat era puternic, dacă avea, în primul rând, la baza sa unitatea conștiinței religioase și naționale; și Statul, care nu avea asigurată această bază, trebuia să și-o asigure prin școala cititului, adică prin înmulțirea știutorilor de cunoștințe teoretice. Puterea Statului, înainte vreme, sta în conștiința pe care o aveau cetățenii lui, că ei aparțin cu toții unei aceeași ideologii religioase, sau naționale. Astăzi, Statul nu a renunțat, bineînțeles, la unitatea ideologică a cetățenilor săi, dar pentru asigurarea acestei ideologii nu mai are nevoie de întreaga activitate a școlii. Menirea școlii trebuie să înceteze de a mai fi pusă exclusiv în serviciul ideologiilor. Ideologiile religioase și naționale au intrat în spiritualitatea ambianței sociale. Progresele tehnice au înmulțit mijloacele de propagandă culturală. Ideologiile pot trăi și fără școală. Presa, radio, cinema, le stă la dispoziție. Un sătean, fie cât de izolat în văgăunele munților, nu riscă să rămână numai cu ceea ce a învățat în școală. Dacă la absolvirea școlii primare, el nu va ști pe de rost pe toți vovezii din trecut, sau pe toți scriitorii naționali, va avea totuși ocazia să-i învețe pe toți aceștia, mai târziu. Iar dacă nu va avea ocazia, atunci tot de geaba a fost că i-a învățat din școală, fiindcă îi va uita.

Ceea ce însă nu va avea ocazia să învețe, după ce a absolvit școala, este deprinderea potrivită unei munci productive. Săteanul care părăsește școala primară, ducând cu sine numai ceea ce natura i-a dat ca instinct de muncă, este un candidat la o perpetuă sărăcie, când este înzestrat cu răbdare; sau este un element de dezordine, când este un temperament impulsiv. Cartea singură nu mai hrănește pe absolvenții școlii. Nu toți pot să fie preoți, nu toți pot să fie funcționari după moda veche. Marea majoritate a absolvenților școlii trebuie să știe a munci. Știința muncii începe cu deprinderile muncii tehnice.

Cum există o gramatică a cititului, există și o gramatică a muncii.

Analfabetismul în tehnica muncii este cu mult mai dăunător Statului de cum este analfabetismul în cititul cărții.

III.

Să vedem primele reguli din gramatica muncii.

Unealta este pentru muncă ceea ce este cuvântul pentru citit.

Gramatica muncii este ordinea care dă o valorificare uneltelor, așa cum gramatica cititului este ordinea care dă o valorificare a cuvintelor.

O muncă făcută cu unelte, dacă este făcută fără ordine, este ca și un citit, în care cititorul nu alege subiectul de predicat. Toate muncile productive sunt făcute cu unelte. Prin aceasta se și deosebește omul de animal. Cel dintâi întrebuițează unelte; cel de al doilea membrele, cu care natura i-a înzestrat corpul.

Prima regulă a gramaticii muncii consistă în deprinderea de a folosi, la transformarea dată materiei prin uneltă, orice produs; de a economi orișice prisos. Risipa de material și tehnica de muncă se exclud. Cine, pentru a-și face un scaun, taie un stejar întreg și-și alege câteva lemne, iar restul îl lasă să putrezească, acela nu cunoaște prima regulă din gramatica muncii.

În munca productivă, circuitul este tot așa de strâns ca și raportul dintre subiect și predicat. Un material supus uneltei, trebuie să fie utilizat fără rest. Din stejarul tăiat, pentru a face din el un scaun, trebuie utilizată fiecare firimitură, căci pentru fiecare element al stejarului este o uneltă potrivită, și în dosul fiecărei unelte este o posibilitate de întrebuițare. Omul care risipește, este omul care se joacă, iar nu muncește; chiar dacă jocul lui se face cu unelte.

A doua regulă a gramaticii muncii consistă în deprinderea muncitorului de a căuta pentru asigurarea productivității sale, colaborări cât mai întinse cu alți muncitori. Unealta cere cooperatie. Cu cât uneltele devin mai speciale, cu atât ele se valorifică prin cooperatie. Unelta aduce diviziunea muncii, iar diviziunea muncii solidaritatea socială.

Cine, de copil, nu și-a îmbogățit sufletul cu aceste două deprinderi, în zadar își adună cunoștințe de cum trebuie să muncească. Din munca lui nu va rezulta mare folos. El va vorbi teoretic despre câte sunt în cer și pe pământ, dar o energie productivă nu va rezulta de pe urma lui.

IV.

Aceste reflexiuni le-am făcut după ce am vizitat întâmplător, zilele trecute, o școală de sat. Directorul școlii are o bună reputație. Nimic nu lipsește cununei sale de merite. Ține localul curat; lecțiile și le face după program; biblioteca școlii numără mai multe sute de volume. Făcându-mă să inspectez cu deamănuntul biblioteca, el îmi

povestește cu mândrie de activitatea culturală a satului. În fiecare Duminică se adună foștii absolvenți ai școlii, ca să citească în bibliotecă. La școală sunt șezători în fiecare lună, la care participă aproape întreg satul. Elevii recită poezii. Se face și muzică. Peste câteva săptămâni se va instala și radio.

Marele Spiru Haret, dacă ar trăi, s'ar umple de bucurie.

Cu toate acestea eu n'am plecat bucuros. Și iată de ce : În curtea școlii am văzut pe câțiva elevi ocupați cu aranjarea unui gard de uluci. Unii retezau cu ferăstrăul din lungimea ulucilor, alții le crestau la vârf, pentru a le da o înfățișare estetică ; alții le luau din grosime cu broasca. Erau cu toții în plină activitate. Dar și în plină risipă. Curtea era plină de resturi aruncate. Scândurele de toată frumusețea, alături de țândări fără valoare. Bucătăreasa directorului ridică din ele pentru foc, fără alegere. Iar pe lângă gardul cel vechiu de uluci, se mai vedeau și acum resturi ; uluci aproape întregi, stau gata să putrezească.

Am întrebat apoi pe elevi să-mi spună, dacă ei între ei au ajuns să se cunoască la ce este fiecare mai priceput. Aproape că n'am fost înțeles. În școală lucrează fiecare individual, iar nu în colaborație, așa că aptitudinile lor rămân anonime.

După ce am părăsit școala, mi-am aruncat privirea asupra satului.

Casele cu curțile din jurul lor ; oboarele vitelor ; drumurile cu pomii lor ; fânețele și ogoarele, erau și ele dinaintea ochilor ca rafturile unei biblioteci.

Ca rafturile unei biblioteci în care ar fi să se așeze munca satului. Ce goale erau, Dumnezeuule, aceste rafturi !

Curțile pline de băligar, în loc ca băligarul să fie dus pe ogoare ; pomii fără fructe ; oboarele vitelor fără împrejmuire, ogoarele călcate în voe de picioarele vitelor...

Risipă peste tot.

Școala satului are o bibliotecă. O bibliotecă, în care sătenii își pot omori timpul.

Satul n'a ajuns însă să aibă o bibliotecă vie a muncii.

Această bibliotecă, o așteptăm dela democrații de mâine.

C. Rădulescu Motru

Un nou ideal.

Esențial, în viața unui individ ca și a unui popor, este idealul pe care-l urmărește. Depărtat sau apropiat, de ordin moral sau material, idealul este stimulentele forțelor vii, de creație și în același timp elementul de coordonare al lor. El dă sforțărilor unei societăți ca și acelor ale unei individualități un ritm susținut și o direcție convergentă, împiedecându-le să se împrăștie sau să se combată. Idealul dă sens existenței; el e în același timp o condiție neapărată de dezvoltare rodnică și armonioasă.

Poporul românesc a avut înainte de războiul de întregire un ideal precis de ordin politic: realizarea statului național unitar, cuprinzând între hotarele lui întreaga masă etnică românească. Era încununarea unei serii întregi de țeluri politice care fuseseră atinse prin stăruința, patriotismul și jertfa generațiilor din cursul secolului al XIX.

Intr'adevăr, ce însemnam noi sub raportul politic în ajunul revoluției lui Tudor Vladimirescu? Mai mult de jumătate din pământul românesc supt stăpânire străină și chiar cele două principate, supuse Turcilor, fără armată și fără prestigiu, amenințate să aibă soarta Poloniei. Mizerie și umilință, iată cuvintele care înfățișează starea noastră la începutul veacului al XIX. Un singur fapt va dovedi tot adevărul acestei afirmații. Când după revoluția lui Tudor, boierii din Principate s'au dus la Poartă ca să ceară domni pământeni, ei n'au putut vorbi cu sultanul însuși, ci au trebuit să se mulțumească a-și spune dorințele numai slujbașilor mai înalți. Au fost întâi la Reis Effendi unde sărutară colțurile macatului de pe divanul pe care ședea acest demnitar, apoi la Ali Bei Hulubao Nazâr, căruia-i sărutară poala hainei și chiar mâna, în sfârșit la vizirul, înaintea căruia, după ce făcură „trei temenele până la pământ, îngenunchiând, au sărutat colțurile macatului pe care ședea“. Acesta era prestigiul și mândria trimișilor țării noastre, trimiși printre care se aflau viitorii domni Grigorie Ghica și Ioniță Sandu Sturdza. Vremuri de adâncă umilință care par așa de îndepărtate și de care, în realitate, ne despart numai vreo sută de ani. Să le comparăm cu vremurile de azi spre a vedea deosebirea. Cu toate scăderile și cu toate lipsurile de care ne plângem în clipa de față, cât de departe suntem, sub raportul politic, al vieții de stat, de ceea ce eram acum patru generații.

Cum s'a înfăptuit această însemnată operă, care este explicația rezezii înălțării a statului românesc?

De sigur, cuminenția politică a poporului nostru ne-a ajutat și ea mult. În vremurile vechi, această cuminenție ne-a îngăduit să ne păstrăm ființa politică, în timp ce alte popoare ca Sârbii, Bulgarii, Grecii, Ungurii și chiar Polonii și-o pierdeau pentru un timp mai mult sau mai puțin îndelungat. În vremurile mai noi, aceiași cuminenție ne-a făcut să înțelegem așa cum trebuia desfășurarea vieții politice europene și să alegem întotdeauna calea cea mai potrivită cu interesele noastre.

Și împrejurările ne-au ajutat câte odată. Conflictul adânc dintre cele trei mari puteri care ne înconjurau, Rusia, Turcia și Austria, ne-a îngăduit nouă, celor mai mici, să trecem, fără primejdie de moarte, prin multe ceasuri de cumpănă. Imprejurarea, unică, din vremea marelui război, când toți dușmanii noștri au căzut la pământ, a fost iarăși spre folosul nostru.

S'a adăogat apoi faptul, foarte însemnat, că în momentele decisive pentru neamul nostru, cărmuitorii statului și sfetnicii lor au nimerit întotdeauna calea cea dreaptă. Domnitorul Ion Alexandru Cuza și primul său sfetnic Mihail Kogălniceanu, Domnitorul și apoi regele Carol I cu miniștrii săi Ion Brătianu, Lascăr Catargiu și Titu Maiorescu, în sfârșit regele Ferdinand cel Leal și Ion I. C. Brătianu, aceștia au fost arhitecții edificului politic al României de azi.

Dar și cuminenția poporului nostru și împrejurările și cărmuitorii statului cu sfetnicii lor, toți acești factori la un loc, n'ar fi putut duce la rezultatul cunoscut, dacă ei n'ar fi fost puși în slujba unor idealuri firești și precise, a căror realizare să fie limpede și statornic urmărită. Unirea Principatelor, dinastie din apusul Europei, independență față de Turci și de Ruși, unirea tuturor Românilor într'un singur stat, iată țelurile atinse succesiv de generațiile trecute și formând tot atâtea etape ale integrării noastre politice. Reforme democratice, secularizarea averilor mănăstirești, împroprietărirea țăranilor și ridicarea nivelului lor economic și social, creierea unei burghezii românești, iată pe de altă parte tot atâtea etape ale procesului de integrare socială și economică. Generațiile care s'au succedat dela 1821 până la 1916 au avut neconținut o ființă sau un ideal pentru a cărui realizare au luptat. În special generația care a luat parte la războiul pentru întregirea neamului a fost privilegiată sub acest raport. Știa precis ce urmărește: împroprietărirea și votul universal. Și a avut norocul rar să le vadă pe tustrele împlinite.

Se pune acum în mod necesar întrebarea: care este noua ființă, noul ideal al poporului românesc? În ce direcție urmează să fie concentrat efortul? Care este cuvântul de ordine sau lozinca noilor generații? Credem că întrebarea merită o deosebită atenție, deoarece de răspunsul care se dă, depinde îndrumarea societății românești într'un sens sau altul, depinde un întreg plan de muncă.

Pentru a putea răspunde însă acestei întrebări este necesar să lămurim prealabil o altă chestiune și anume chestiunea menirii statului național. Pentru ce au urmărit generațiile trecute, nu numai la noi dar și la alte popoare, realizarea de state naționale integrale? Constituie oare statul național integral un scop în sine însuși sau un mijloc? Răspunsul ni se pare a fi următorul: statul național integral nu e un scop în sine, ci un mijloc și anume *mijlocul cel mai perfect de a asigura populației etnice respective o dezvoltare optimă, materială și morală, în orișice caz o dezvoltare superioară aceleia de care se bucura în vechile formațiuni politice, alogene*. Acesta este rostul și justificarea statului național. Dacă nu și-l împlinește, atunci comparația care, fără voie, se naște în mintea populației respective se întoarce împotriva statului național și în favoarea vechilor formațiuni politice. De unde, o mare primejdie pentru însăși ființa statului național.

Să luăm un caz concret: statul național românesc. El trebuie, potrivit concluziei

de mai sus, să asigure neamului nostru cea mai bună dezvoltare materială și morală, în orice caz, o dezvoltare superioară aceleia de care se bucura în fosta monarhie austro-ungară și în imperiul rus. Și anume: în Banat și Ardeal, superioară celei din Ungaria, în Bucovina, superioară celei din Austria, în Basarabia, superioară celei din Rusia. Trebuie, cu alte cuvinte, ca în orice domeniu — administrație, școală, armată, poliție, drumuri, viață economică — s'ar încerca o comparație, ea să fie favorabilă statului național, să reprezinte un plus pentru acesta din urmă. Altfel, se produce nu numai în mintea numeroasei noastre populații minoritare — reprezentând aproape un sfert din totalul locuitorilor țării — dar chiar și în mintea populației românești din Ardeal, Basarabia și Bucovina, o judecată defavorabilă acestui stat național. Când cetățeanul vede că drumurile bune de odinioară în loc să fie și mai bune sau măcar păstrate așa, se strică din lipsă de întreținere, când constată că salariile și pensiile nu se plătesc cu exactitate și că restanțele sporesc proporțional cu distanța dintre capitală și locurile respective, ele fiind maxime *la granițe*, când așteaptă săptămâni și luni întregi răspunsul la o petiție înaintată autorității centrale care uneori nu mai răspunde de loc, când vede lipsurile apărării naționale și starea economiei noastre, rezultat mai puțin al crizei și mai mult al lipsei de gospodărie, este fatal ca procesul de comparație — în aceste domenii — să nu se soldeze în favoarea statului național. Și, pe de altă parte, este inevitabil ca statele vecine, în paguba cărora s'a constituit statul românesc în hotarele de azi, să facă din această comparație un element de propagandă în favoarea lor și împotriva noastră.

Dacă așa sunt lucrurile, atunci ni se pare că răspunsul la întrebarea asupra noului ideal al poporului românesc se impune dela sine. El este: *justificarea statului național*. Adică dovada, *prin fapte*, că noul organism politic, al statului românesc integral, a înlocuit *pe drept* vechile formațiuni de stat, alogene. Trebuie să lucrăm în așa fel, încât comparația, în orice privință, să devie hotărât favorabilă statului național. Să se vadă peste tot *un spor* față de ce era înainte. El există deja în unele domenii, cum e acela politic, al îndreptării de a participa la viața de stat și acela cultural. În statul românesc, orice copil din fundul oricărui sat, poate învăța azi în limba părinților lui.

Acest spor trebuie însă generalizat. Lucrul nu este prea greu. Avem un pământ minunat înzestrat, formând o adevărată autarhie economică. El permite și îndeamnă la organizarea unei gospodării desăvârșite. Poporul, pe de altă parte, are unele însușiri remarcabile. Ceiace lipsește în momentul de față este: *un plan metodic de lucru în toate direcțiile, pe timp îndelungat și conducători care să aibă un înalt simț etic, un desăvârșit respect față de lege și față de stat*. Datoria generației actuale, având ca semnătură atitudinea riguros critică în toate împrejurările, este să dea pe acești noi conducători. Iar datoria poporului românesc și în același timp noul său ideal trebuie să fie justificarea prin fapte a statului național, stat care reprezintă realizarea cea mai înscenată a noastră, de când existăm ca neam.

Constantin C. Giurescu
Profesor de Istoria Românilor
la Universitatea din București

O academie nedreptătită: „Arcadia“

„El dulce lamentar de los pastores
hé de cantar...“

și ideile îmi năvălesc în minte, în vreme ce, aproape evocați de aceste dulci versuri ale lui Garcilaso de la Vega (1503-1536), inspirate din *Arcadia* lui Sannazaro (1458-1530), defilează prin fața imaginației mele cortegii de păstori și păstorițe, în peisagiile muntoase cu vederea spre marea siciliană, peste care se răs-pândi cântecul altern al clasicelelor cimpoae ale lui Teocrit și Moscus, sau în peisagiul câmpenesc al Mântovei, unde duiosul și melancolicul suflet al lui Virgiliu, încă departe de splendorile și fastul curții lui August, își visă rusticul și rafinatul său vis pastoral, și se temă o clipă că trebuie să părăsească și el ca Melibeu câmpul strămoșesc și satul natal:

471: *Tityre, tu patulae recubans sub tegmine fagi,
silvestrem tenui musam meditaris avena:
nos patriae fines et dulcia linquimus arva.
Nos patriam fugimus: tu Tityre, lentus in umbra
formosam resonare doces Amaryllida silvas*

Cortegiul continuă prin ceața bucolicele latine medievale. Grație aceluia mag al erudiției, care e Joseph Bédier, vedem cum trec în depărtare fiii păstorilor virgilieni, în sunetul tălângilor, ce pare că se imbină cu behăitul monoton și trist al oilor, până ce, ajunși pe un plaiu bătut încă de razele soarelui, asistăm la un dialog (care e o încercare de seducere) între un cavaler medieval călare și o păstoriță, într'un limbaj nou (provensal sau francez antic), care mai păstrează ceva — și chiar mult — din latina lui Virgil, dar care nu mai e latină. Suntem înaintea „pastourelle“-i, formă poetică ce ar putea să pară pe deantregul medievală și cavalierească, dar care dimpotrivă, e strâns legată de poezia bucolică medievală scrisă în limba latină. Păstorii au dispărut, dar nu și turmele. Și la paza turmelor găsim o păstoriță care coboară deadreptul dela acei păstori pierduți în apusul umbra al bucolicele clasice. Dar răsare soarele și ne arată alți păstori, care șed la ceștea verzilor fagi și care mulg simbolicul lapte al oilor virgiliene. Sunt Dante,

* Lecție de deschidere a cursului de Limba și Literatura Italiană, ținută la Facultatea de Litere din București în ziua de 12 Noiembrie 1932.

Petrarca și Boccaccio, pe care hainele pastorale nu izbutesc să-i ascundă ochilor noștri iscusiți. Acum soarele e chiar în mijlocul cerului. Negurile evului mediu s'au risipit. Renașterea străluce într'o glorie de lumină și păstorii pe care ni-i va prezentă *Poliziano* (într'un episod din *Orfeo*) și *Sannazaro* (în *Arcadia*), seamănă mai mult cu cei ai lui Teocrit, decât cu cei ai lui Virgil. Dar păstorii — o știți — nu pot să rămână timp îndelungat în aceeași regiune. Cine spune păstorit spune transhumanție. Păstorii, ca și turmele, sunt nomazi. Și iată că bogata turmă a lui Sannazaro trece peste Alpi. Din pășune în pășune, ajunge până în Spania. Găsim *Eclogas* ale lui *Garcilaso de la Vega* (1503-1536), *Diana* (1542) a lui *Jorge de Montemayor* (m. 1581), *Galathea* (1585) a lui *Cervantes* (1547-1616). Apoi turma arcadiană străbate marea, în căutarea de pășuni nouă, în Anglia. Iată-ne la *Arcadia* lui *Sir Philip Sidney*. Însfârșit, păstorii și turmele sannazariene vor trece și Pireneii și Alpii, se vor întâlni în Franța cu acei ai lui *Guarino* (1538-1612) din *Pastor fido* și cu acei ai lui *Tasso* (din *Aminta* și din episodul „*Erminia fra i pastori*” din „*Gerusalemme Liberata*”), și vom avea *L'Astrée* (1607) a lui *Honoré d'Urfé* (1568-1625), cartea cea mai norocoasă (după *Arcadia* lui Sannazaro) din câte am enumerat până aici, și care avu influența sa și asupra *Arcadei* italiene a sec. al XVIII-lea, prin Maria Cristina a Suediei.

Iată, urmărit pe scurt, în etapele sale principale, (în Italia s'ar putea adăoga numele lui *Boiardo* și al lui *Tansillo*, în Franța acelea ale lui *Fontenelle*, *Florian*, *Calprenède*, *Desmaret* și *Mlle de Scudéry*; în Spania cel puțin acela al lui *Boscân*; în Germania acel al lui *Gessner*); iată deci urmărit în etapele sale principale, drumul acestei poezii pastorale, dela Teocrit la *Arcadia* italiană a sec. al XVIII-lea.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dar ce era, în vremurile ei bune, *Arcadia* ?

Să deschidem o oarecare Istorie a literaturii, și să cetim : „Cristina de Suedia obicinuiă să strângă în palatul său, la Roma, literați, poeți, oameni de știință. La moartea sa (1689), câțiva dintre ei se hotărâră să continue a se aduna și înființară academia Arcadei. La întâia întrunire (15 Octombrie 1690), asistară *Giovan Mario Crescimbeni*, *Giovan Vincenzo Gravina*, *Silvio Stampiglia*, *Giovan Battista Felice Zappi* și alți zece mai puțin cunoscuți, care-și luară nume pastorale. Curând se adăogară și mulți alții la aceștia și se înființară filiale în diferite orașe ale Italiei.

„Arcadia își propuse de a învioră poezia italiană dusă aproape la ruină de barbariile ultimului veac (XVII); de a distruge răul gust și de a-și da osteneala să-l facă să nu mai renască, urmărindu-l mereu, oriunde s'ar fi cuibărit sau s'ar fi ascuns, până în castelele sau orașele cele mai necunoscute sau neașteptate. Dar exagerației seicentului nu putea să opună decât afectarea simplicității și naturaleței, astfel că atrase poezia dela un exces la un exces contrar¹⁾.”

„*Voilà qui est bien simple!*” ar spune un francez. Din nefericire însă, această simplitate de apreciere e numai aparentă și se limitează la tratatele de literatură, unde, din nevoi didactice, e necesar a se face să apară totul ușor și limpede. Dar lucrurile se complică dacă vrem să vedem mai adânc; se complică încă și mai mult, dacă vrem să ținem seama de ultimele studii, astfel că — deși recunoscând că, grosso modo, lucrurile au mers aproape așa — va trebui să facem *rezerve* față de o astfel de judecată sumară. Dar să nu anticipăm și să continuăm a da știri despre *Arcadia*.

„Arcadienii se întâlniră întâia oară în grădina Palatului Riario, unde locuise

¹⁾ Torraca, *Manuale*, (III, 161).

Cristina de Suedia, pe care ei o luară ca protectoare, și cea dintâi întrunire fu o întrunire funebră în onoarea acelei regine. Cele dintâi „cântece de păstori se auziră” în grădina călugărilor din San-Pietro în Montorio; apoi Academia se întruni în grădina lui Girolamo Matteo Orsini la S. Pietro în Vincoli; apoi, „în acel loc unde locuia marea Basilissa” (Cristina); apoi în grădinile farnesiene; în al cincilea rând se duseră la ducele di Giuliano (Anton Maria Salviati). În sfârșit, cu banii dați de Ion al V-lea de Portugalia, cumpărară un teren pe Gianicolo, pe care-l numiră *Bosco Parrasio* și construiră acolo *il Serbalio* (unde „se păzesc legile și tot ceea ce privește guvernul republicei Arcadiene”) și teatrul.

„Numele Arcadiei vine dela următorul fapt: Unul dintre academicieni auzind într’o zi cum recitau alții compoziții pastorale, exclamă: *Imi pare că noi am reînnoit așăzi Arcadia!*”. Academia alege ca divinitate tutelară, sau ca Mare Păstor al Păstorilor, pe copilul Isus, a cărui sărbătoare o celebrau în fiecare an, și luă ca însemn *Cimpoiul*”.

Pentru a menține pacea între păstori, s’au fixat fiecăruia „câte trei jugăre de pământ de care să se bucure până la moarte”. La 26 Mai 1696, aprobă propriile-i legi, dictate de *Gravina*, în latina celor XII table. După ele șeful ales era un *Custode*, ajutat de 12 din „arcadieni” cei mai încercați (*Consiliul*). A VIII-a tablă porunceă: „*In coetu et rebus arcadicis pastorilius mos perpetuo*”. (În tagma și în lucrurile arcadice să fie veșnic obiceiul pastoral).

Istoria Arcadiei a fost scrisă până la 1706 de *G. Mario Crescimbeni*, căruia îi aparțin cuvintele și frazele citate, și de curând—cam superficial—de *E. Portal* (*L’Arcadia*, Palermo, Sandron, în colecția secentească de sub conducerea lui Salvatore di Giacomo). Un studiu și mai recent și peste măsură de interesant (deși în unele tendințe discutabil), e acela al lui Giuseppe Toffanin, *L’eredità del Rinascimento in Arcadia*, despre care v’aș ruga să consultați judicioasa recenzie a lui Giulio Natali în *Giorn. st. d. lett. it.*, LXXXIV (1924), pp. 87-94.

*
*

Venim acum să expunem pe scurt, cât e necesar pentru a o modifica și a o pune la curent cu noile studii, judecata tradițională asupra originilor și esenței Arcadiei, cum de obicei se cetește în tratatele de literatură, chiar și în cele mai bune.

E limpede că a socoti, cum se face de obicei, că a fost deajuns prezența la Roma a Cristinei de Suedia și, după moartea ei, cetirea câtorva compoziții pastorale, pentru a da naștere la o mișcare literară atât de largă și de răspândită cum a fost aceea a Arcadiei; înseamnă a reduce fenomenul la ceva prea copilăresc de simplu, pentru ca să poată coincide cu realitatea.

Poezia pastorală — am văzut — reprezintă un curent literar neîntrerupt, care dela idilele grecești ale lui Teocrit și ale lui Moscus, trece prin bucolica virgiliană, în literatura vulgară, unde găsim încercările lui Poliziano, Bojardo și Tansillo, până ce ajungem la punctul culminant reprezentat de *Arcadia* lui Azzio Sincero Sannazaro, și *Astreea* de Honoré d’Urfé.

La influența însă a *Arcadiei* lui Sannazaro și la aceea a *Astreei*; trebuie să adăogăm, după părerea mea, aceea concomitentă a celui *Pastor Fido* de Guarini, și a *Amintei* de Tasso, drame pastorale care avură nu numai în Italia, dar și (mai ales!) în străinătate, o soartă nu mai prejos desigur decât aceea a *Arcadiei* sannazariene și a *Astreei*. În ceea ce privește pe Tasso, va trebui să ținem seama de influența exercitată, mai ales în Franța, de episodul *Erminia fra i pastori*, care, fără să mai vorbim de alte imitații, a inspirat unui M. Maynard, Président d’Aurillac, un sonet pastoral în care laudă viața câmpenească, în opoziție cu

„*inique corli*“, ce, împreună cu alte compoziții de acelaș fel — pe care le putem citi în *Miscellanea* lui *Ménage* — ne dovedesc o Arcadie franceză grupată în jurul Cristinei de Suedia, înainte de venirea ei în Italia. În fine, va trebui să considerăm problema literară a Arcadiei din punctul de vedere al alternării în istoria literaturii italiene a celor două tendințe: aceea clasică a tradiției, și aceea romantică a înnoirii, pentru care, — după cum *secentismul* e considerat ca o mișcare de avant-gardă, de reacție, împotriva tradiției și clasicismului, — *Arcadia* reprezintă o întoarcere și la tradiție și la clasicism și, prin urmare, o reacție împotriva mișcării de răzvrătire și înnoire a secentismului. *Astreea*, în sfârșit, nu e rodul numai al imitației *Arcadiei* lui Sannazaro, dar și al influenței pastorale a lui Tasso (și a lui Guarino) și *Arcadia* italiană a sec. al XVIII-lea nu se explică fără influența *Astreei* și aceea a pre-Arcadiei franceze, formată în Franța în jurul Cristinei de Suedia, care, venind la Roma și găsind terenul pregătit (de o Arcadie secentesca italiană, ale cărei elemente le-a studiat de curând atât de bine Carlo Calcaterra), a dat un nou impuls acelei literaturi pastorale care trebuia să sfârșească prin a deveni precumpănitoare, dând naștere celebrei academii întemeiate la Roma de Giovan Mario Crescimbeni după moartea Cristinei.

În ciuda acestor publicații, istoria Arcadiei rămâne încă de făcut nu atât din punctul de vedere curat istoric al documentării, cât din acela a unei mai drepte aprecieri, pentru a cărei realizare va fi nevoie să se facă un istoric și a criticii care o privește. Italienii din prima jumătate a secolului trecut au fost prea severi cu această Academie, în care au văzut numai o primejdie de moliciune și afemeiere a sufletelor, neglijând latura tradițională și de întoarcere la clasicism după mișcarea revoluționară și antitradițională reprezentată de secentism. Astăzi, după cum vedem cu alți ochi curentul secentist, ale cărui merite nu numai literare dar și de gândire au fost recunoscute (la un studiu despre gândirea filosofică și religioasă din epoca Reacțiunii Catolice, la care lucrează tânărul dar merituosul Director al Institutului francez de Înalte studii din București, d-l Alphonse Dupront); trebuie să revedem și procesul Arcadiei, care începe să ne apară ca ceva cu mult mai serios și național de cum a fost socotit până acum. Chiar din a doua jumătate a secolului trecut o foarte tânără scriitoare engleză care studiasă adânc întregul secol al XVIII-lea și nu numai în ceea ce privește literatura, dar și din punctul de vedere artistic și muzical, *Violet Paget* (în literatură *Vernon Lee*) a scris despre *Arcadia* cu ceva mai multă dreptate.

Vă citesc câteva rânduri despre o vizită la „Bosco Parrasio“ care sunt o mică capodoperă de reinviere critică:

„*Bosco Parrasio*“ e așezat pe drumul care urcă întortochiat spre Gianicolo și Villa Pamphili; dar atât de mare e uitarea în care a căzut tot ceea ce a fost Arcadia, încât multă vreme am pierdut învărtindu-ne în împrejurimi prin șoseaua care duce la Ponte Sisto, prin Via Crucis di San Pietro Montorio și scoborându-ne prin anevoioasa potecă „*dei Mulini*“, întrebând în zădar despre „Villa degli Arcadi“. Nimeni nu mai auzise nimic despre o localitate numită „Bosco Parrasio“, nici despre ființe numite „Arcadi“; cerșetorii grupați la poarta mănăstirii din apropiere, paracliserul bisericii „*dei Sette Dolori*“, văpsitorii cari întindeau la soare jurubițele lor de lână roșie și albastră, țărani cari își încărcau catării cu saci de făină, toți ne dădeau acelaș răspuns negativ și mirat. Pe vârful unui dâmb răpos, între „*Vigna Corsini*“ și „*I Mulini*“, eră o grădină, de poarta cărei eră răzimat o namilă de preot. Ne am hotărât să-l întrebăm. Nu eră — ce-i drept — nici un motiv pentru că tocmai el să cunoască o localitate ignorată de toți locuitorii din

împrejurimi, dar reprezintă ultima speranță. Am repetat deci încă o dată zădarnica-ne întrebare: Nu știă cumvâ unde s'ar află „Bosco Parrasio”, vila Academiei *Arcadia*? Preotul — din acei veseli, expansivi și serviabili — s'a întors către noi cu vioiciune: „Bosco Parrasio”? Iată-l aci! Astfel, pe când ne așteptam mai puțin, și — lucru și mai surprinzător — în tovărășia a unui demnitar al „Arcadiei”, ne găseam chiar la poarta Parnasului Italian”.

„În această prima vizită la „Bosco Parrasio” am reputat impresiile cele mai melancolice: poteci pline de noroiu, tufe picurând stropi de umezeală, răsăduri pline de foi putrede de stejar, bănci acoperite de licheni, stiuic care se măcină, portrete mucegăite, stafii sinistre care asistau la ruina Arcadiei. Și nici nu puteam spune că locuitorii în carne și oase contribuiau să ne învezească. Vila eră locuită de țărani, care umpluseră cu mobilele și provisiile lor saloanele de primire. Academicianul care ne făcū onorurile casei nu știă să ne spună nimic despre portretele predecesorilor săi, nu-și aducea aminte de numele său pastoral și nici a celorlalți; se interesă numai de niște fasole pusă acolo să se usuce, examinând-o, și criticând-o calculând valoarea ei comercială ajutat de soția grădinarului. Aceasta a fost prima impresie ce a produs Arcadia în imaginațiile noastre; însă, cu timpul, ștergându-se încetul cu încetul amintirea mizeriei și decadenței, s'a îndepărtat și impresia neplăcută, și a rămas numai un interes fantastic pentru academia aceea uitată; „*Bosco Parrasio*” ne a rămas în amintire nu ca o vilă suburbană umedă și putrezită, ci ca o locuință misterioasă unor fantome literare. Rezultatul acestei schimbări de stare sufletească a fost că am hotărât să facem o nouă vizită vilei Academicienilor Arcadiei și o găsirăm ciudat de schimbată din aceea pe care o văzusem întâia oară. Eră în luna Iunie, când Roma e la apogeul frumuseții sale, înainte ca praful și uscăciunea s'o facă nesuferită, când „Campagna” e numai o grămadă de verdeață care trăiește, sbârănă și ondulează la vânt, când dintr'orice interstițiu al pavajului, dintr'orice crăpătură a zidurilor în ruină, răsar flori și iarbă”.

„Acel mic triunghiu de pământ pe Gianicolo eră numai o incurcătură de flori: anemone și zambile întârziate își aplecau corolele la umbra nespililor cu foile de catifea: printre tufele de merișor și tisă se împleteau iasomiile, lalèlele și garoafele sălbatece; cununi de mici trandafiri galbeni și roșii atârnav între stejar și stejar și se revărsau pe lespede de marmoră pe care e săpat naiul Arcadiei:

*Fistula cui semper decrescit arundinis ordo
nam calamus cera jungitur usque minor.*

(Naiul a cărui orânduială mereu descrește, fiindcă ceara unește laolaltă trestii tot mai mici).

„După o pădurice de pini, și de lauri, se ascundeă o peșteră acoperită de ferigi și adiant și curgea înghețată „acqua Paola”. Înaintea micii vile galbene fășneă o fântână și amfiteatrul în miniatură eră năpădit de iederă, de rochița rândunicii, și patlagele roșii. Casa, odată loc de întâlnire de vară a sonetiștilor arcadieni, eră acum în stăpânirea unei familii de grădinari ce își atârnav pălăriile și hainele de capetele de marmoră ale improvizatorilor și poetelor coronate și își aruncau fasolea, păpușoiul și uneltele în colțurile întunecoase ale pustiilor saloane de recepție, de pe pereții mucegăiți ale cărora un șir de celebrități — dogi îmbrăcați în brocart, prințese pudrate, cardinali cu mântii stacoji — asistau surăzând palid, din ruina ce-i înconjură. Poete melancolice și ofilite, cu haine verzui ca valurile mării, sau albastre ca cerul, cu cărlionți pudrați și brațe îngălbenite ținând lira; preoți grași, cu peruci de călți; marchize autoare de sonete, dulci și banale, cu bluza *beige* și mânecile brodate; veseli poeți improvizatori cari se umflau în

jileci peștițe sau în șaluri grandioase; și, pîntre această inghesuire de chipuri *rococò*, ce par că se uitau cu silă la mobilierul grosolan, la crenguțele de măslin stropite cu aghiasmă în Duminica Floriilor, și la litografiile înnegrite ale sfinților; răsărea, pe ici pe colo, câte o personalitate marcantă: Vittorio Alfieri în îmbrăcăminte semi-militară, cu colanul ordinului lui Homer, care se uită împrejur încruntat și sever, cu părul ca de flacăra mișcat ca de dogoarea unui cuptor; Algarotti spilkuit, filozof pentru cucoane, versificator pentru regi, bogat în mici talente de om de lume, cu obrazul lung ca de pasăre, ce răsărea dintr'o perucă colosală; Ion al V-lea al Portugaliei, oacheș, cu înfățișare de maimuțoiu, cu capul acoperit de o mască neagră de păr de cal și trupul închis într'o armură lucitoare de oțel; abatele Metastasio aplecat comod pe o canapea, gras, elegant, lînced de sentimentalism egoist și satisfăcut de sine".

„Eră ciudat să treci din această adunare de fantome literare, ce, cu hainele lor de ceremonie, alunecau în uitare, la natura nobilă și strălucitoare ce înconjură vila măcinată de vreme. Dedesupt, se întindea *Vigna Corsini*, năpădită de iarbă înaltă, de maci și de vițe; mai departe, pinii Vilei Lante, Sfântul Petru, pe fondul lui Monte Mario pleșuv și rotund, și, în depărtare, Soractele ce răsărea din albastrul vag al câmpiei. Înainte, întinsă la picioarele Gianicolului, Roma, mărginită într'o parte de stejarii Pincului și Quirinalului, și, de cealaltă, de Tibru, care șerpuiă împrejurul Testacciului verde. Și, poate, farmecul lui „Bosco Parrasio” constă tocmai în acest contrast: deoparte, măreața privesște și grădina în floare, de cealaltă, portretele, pătate de timp, ale unor oameni uitați vreme de atîția ani, a căror talente poetice fragile se ofliseră și deveniseră praf. Ne am întors de mai multe ori să ne petrecem după amiezile toride în grădina umbroasă și în odăile răcoroase și stinghere, întorcându-ne acasă pe la apusul soarelui cu buchete mari de flori: trandafiri micuți, tuberoase fastuoase ca un brocart oriental, iris de safir, rafinat de elegante în țesut și mireasmă, legate cu fire lungi și elegante de „capelvenere” luate din peștera înrouată; și cu vre-o schiță în creion a unui *Licidas* îmbrăcat în brocart sau a unei *Chloe* pudrate; și, mai ales, cu niște impresii între curioase și sentimentale, al acelei lumi settecentești moarte și uitate”.

Aceasta eră *Arcadia* cum s'a revelat sufletului rafinat a unei scriitoare engleze din ultimii ani ai *Ottocentului*, dar *Arcadia* există și astăzi și iată ce scrie despre ea un critic dintre cei mai iscusiți ai epocii moderne: profesorul Enrico Carrara dela „Istituto Magistrale Superiore del Piemonte”:

„Suntem în *Arcadia*, înțeleg în academia romană, care a fost cea dintăiu responsabilă de rătăcirea poezilor: și suntem la 4 Martie 1784: ceeace înseamnă, în ce privește moravurile și gusturile, într'o lume și o artă antidiluviană, luând drept diluviu revoluția franceză și cea romantică. Însă acestea s'au uscat ca să zic așa; în schimb *Arcadia*, Domnilor, rămâne.

„În Iunie trecut, eu mă aflam chiar la „Bosco Parrasio”, pe Gianicolo, unde o elegantă fantezie arhaică a Custodelui General — care e filologul cel mai modern — Nicola Festa, ne poftise să comemorăm pe cel mai vechiu dintre predecesorii săi: Giovan Mario Crescimbeni. Departe de urăcioasele case moderne dimprejur, eră încă neclintită grădinița verde și idilică de pe povârniș, dominată de pinul bisecular, plantat, se spune, de însuși Alfesibeo Cario (numele arcadic a lui Crescimbeni); în acel amurg văratec plin de sboruri și de ciripiri, cari îmi păreau (să fie spus cu tot respectul datorat) a fi concertul tuturor sufletelor arcadienilor de altădată, într'o fină metamorfoză de vrăbii fiecare. Și o poleiă marele soare al Romei, cum va fi fost atunci, cred. În micul templu de deasupra — care aduce

cu bramanteasca biserică din apropiere: Sant'Onofrio — nu mai stă Pan, zeul cu chip de capră (eră în schimb un serviciu de bufet profan cu înghețată și bere deloc arcadice): în parter, în cercul cu scaune de marmoră, nici vestmintele de purpură ale Cardinalilor și nici acele violete ale episcopilor nici sclipiri de măț-surii, nici candorile perucilor umflate și nici lărgimi de malacofuri; elegantele spectatoare aveau fustele și pletele foarte scurte, iar spectatorii cei învățați nu aveau nici peruci și nici plete.

„Cu toate acestea, eu mă simțeam, acolo, ca cineva care s'ar fi întors după multă vreme, în țara sa de baștină: bag de seamă că multe rădăcini adânci ale formațiunii noastre culturale, ale gusturilor noastre mai domestice și mai durabile, sorbeau încă seva de acolo: din aceea coastă Parrasiană din care țâșni cântecul cristalin al lui Pietro Metastasio, de unde porni izvorul în creștere al clasicismului parinian, de unde erupse bogat și tumultuos fluviul poeziei lui Vincenzo Monti“.

După cum ați putut observa, tonul întrebuițat de autorul acestor rânduri e cu totul deosebit de acela întrebuițat de criticii secolului trecut cari au insistat prea mult asupra dulcegiilor pastorale elegante dar șerbde cari făcură deliciul poezilor cari au aparținut acestei Academii. Nimeni, astăzi n'ar mai îndrăzni să repete cuvintele lui Baretti care definește Arcadia „o prea celebră copilărie literară“ cu al cărei studiu se pot indeletnici numai „acele suflete superficiale iubitoare de cunoștințe inutile, cari, neștiind cum să-și întrebuițeze timpul cu folos, îl risipesc învățând copilării“.

Cât despre mine pot să spun că, cu mult înaintea lui Carrara am apărut Arcadia de nedrepte învinuiri ce i-au fost aduse. În 1921, ocupându-mă de motivul poetic al „Mormântului Romei“ în cartea mea „La Fronda delle Penne d'Oca nei Giardini d'Astrea“ am spus: „Mormântul Romei? Fie. Dar mormânt de marmoră, la umbra unei pădurici de lauri și mângăiat, noaptea, de cântul privighetorii! Fiindcă, la urma urmelor, acei săraci și disprețuiți Arcadieni ai noștri, mulțumită aceluși mormânt de marmoră și acelei pădurici de lauri, erau îndemnați, fără să vrea și pentru un oarecare respect față de moarte și măreția strămoșilor lor, să-și instruneze năiturile pentru armonii ceva mai nobile și rafinate decât Arcadienii francezi; și, dacă o Arcadie trebuia să fie, e bine să fi fost în Italia unde se pare că și mieii știau să behăie ceva mai melodic!“ Și citeam un sonet frances cu mult inferior celor similare italiene.

Să trecem acum, să cercetăm Arcadia sub aspectul de *întoarcere la clasicism* după mișcarea literară antitraditională și de avantgardă a secolului al XVII-lea.

Criticând ceea ce lui Toffanin (*L'eredità del Rinascimento în Arcadia*. Bologna, Zanichelli, 1924) îi pare *l'errore umanistico*, Giulio Natali scoate în evidență cum nu s'ar putea mai bune, această lature, dela care, de acum înainte, va trebui să considerăm Arcadia:

„Ar trebui să nu ne uităm numai la așa zisul *errore umanistico* (care ar constă din partea poezilor italieni ai veacului al XVIII-lea în a se ține scaiu de clasicismul care apune și de a face imposibilă în Italia o luptă între „antici“ și „moderni“), dar la clasicism în întreaga lui complexitate: să ne gândim la reacția împotriva barocului în numele „*frumuseții ideale*“ și împotriva „marinismului“ în numele concepției practice romane și horațiane a artei; la reînflorirea studiilor archeologice, istorice și de filologie clasică, la traducerile operelor latine și grecești, la strălucitul șir de latiniști (poeți, istorici, epigrafiști), prin care sec. al

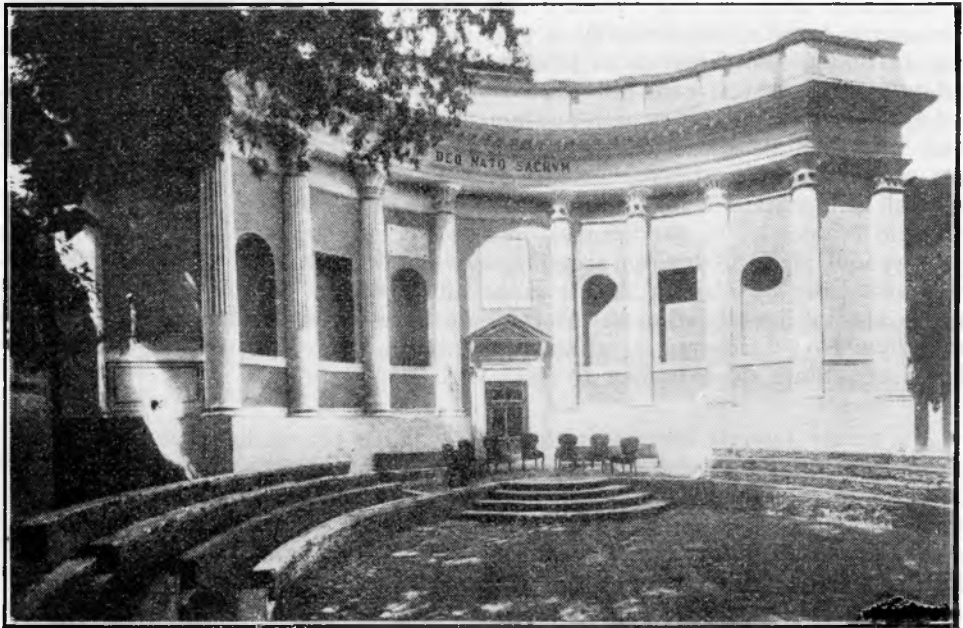
XVIII-lea se ia la intrecere cu sec. al XVI-lea; la cultul clasicilor italieni, la edițiile și colecțiile lor, la antologiile, la dicționarele, la gramaticile și retoricele, la *pre-purism*; la formarea genurilor literare clasicisate (melodrama considerată ca tragedie, comedia și tragedia supuse regulilor, fabule esopiene, poeme didactice, și așa mai departe). S'ar vedea atunci cum aceste studii și aceste tendințe și chiar umanismul Arcadieii, au avut deosebita menire de elaboratoare de forme clasice care să pregătească clasicismul integral, cum îl numesc eu, al reînnoirii: clasicismul lui Metastasio și al lui Goldoni, al lui Parini, al lui Alfieri, care au altoit în acele forme un spirit care să impacă anticul cu modernul, adică potrivit nevoilor societății burgheze. În perioada înnoirii, e adevărat, *pre-romantismul* substituie imitației clasice, imitația străină: și literatura italiană ieși din această schimbare slăbită, oscilând, mai ales în cei mai mici, între Omer și Ossian, Horațiu și Rousseau. Apoi din nou, în perioada napoleoniană, cu redeșteptarea conștiinței naționale, clasicismul își reia întâietatea: și Ugo Foscolo deschide drumul literaturii italiene moderne. Suntem mereu pe căile clasicismului: din care (mai mult decât din acel pre-romantism) se nascu romantismul italian cu totul altfel de cel francez și german și mult mai clasic — dovadă e Leopardi — de cum se crede de obicei".

„În concluzie, nu se poate vorbi de *errore umanistico*. Nu se poate face (spunea Antonio Labriola) *errata istoriei*. Însuși Toffanin își dă seama de asta. După ce a spus că *gravinismul* (tot una pentru el cu clasicismul mort și pedant) e înăscut în istoria italiană; și că Foscolo a fost *gravinist*, nu pentru că a numit *Ragion Poetica* a lui Gravina cea mai frumoasă artă poetică pe care o are lumea, ci pentru că „a potrivit sever pe țitera italiană coardele eoliene" (vers al lui Foscolo); că *gravinist* a fost Gioberti, nu pentru că a judecat *Ragion poetica* drept lucrarea cea mai perfectă pe care o are Italia în acest gen, ci pentru că a derivat din ea ideea aceluia *Primato d'Italia* (viguroasa operă istorică și filosofică ce premerge teoriile naționaliste), și *gravinist* a fost Carducci, nu pentru laudele aduse ca omagiu lui Gravina, ci pentru că s'a proclamat a fi „*degli eolii sacri poeti ultimo figlio*“; și cam *gravinisti* fără a voi și fără a o ști (dar eu, în ceea ce mă privește o știu și o vreau!) suntem noi toți; conchide că vorba *gravinism* indică, mai înainte de orice, un aspect indistructibil al istoriei literare italiene. Arată ceva mai mult, stimate Toffanin! Nici mai mult nici mai puțin decât un aspect al continuității tradiției romane, care lucrează mereu în istoria Italiei, în instituțiile ei sociale, în gândirea ei, în arta ei! Presupusul *errore umanistico* a fost în veacul al XVIII-lea, ca și astăzi, nevoia de a apăra cea mai curată tradiție italiană. Sper că nici un istoric viitor nu va spune că guvernul fascist, care a introdus studiul limbii latine în orice fel de școală, a voit să perpetueze *l'errore umanistico*. Nu: fascismul a simțit, după bolșevica vijelie, că singura salvare a Italiei e conștiința de a fi fiica Romei”.

Cu aceste cuvinte care ar putea să se aplice recentelor polemice, care au împărțit în două tabere adverse pe pedagogii noștri, asupra oportunității sau nu, a unei reînnoiri la liceul clasic unitar, închei această lecție despre Arcadia, și urez României, fiică și ea a Romei și mândră de originea ei, ca în reînnoirea la cea mai curată tradiție a ei de cultură, să ia forțe pentru un nou avânt pe căile civilizației și viitorului.

Roma — „Arcadia“ Ingresso University Library Cluj

Roma — „Arcadia“ Bosco Parassio

DIN POEZIA „ARCADIEI“

Clori și Amorașii

— Gian Battista Zappi¹⁾ —

O sută de-amorași frumoși și mici
Ședeau odată numa'n rîs și joc,
Cînd unu! zise: să zburăm puțin! - Dar unde?
L-au întrebat, iar el le-a spus: pe fața Clorii!

Și toți zburară către dulcele meu foc,
Ca roiul de-albine către cea mai scumpă floare.
În plete unii, alții pe rotunda-i gură,
Se-așează veseli care-aici și care-acolo.

Frumos să-mi vezi iubita plină de-amorași!
Doi cu făcliile erau în ochi, iar doi,
Ședeau cu arcul pe seninele ei gene.

Dar dintre ei, un amoraș alunecă
Depe obraz și gură, și căzînd în sîn,
l'ntrebă: cine stă mai bine decît noi?

Guralivă rîndunea...

— după Parini²⁾ —

Guralivă rîndunea,
De nu taci, din vina ta,
Aspru mă voi răzbuna.

De un picior te voi lega,
Și-am să fac cu limba ta
Ce-a făcut Tereu³⁾ cu ea.

Zorii 'n cer nici nu răsar
Cînd, cu glasul tău sprintar,
li deștepți din visuri iar.

Țzi, cînd doar me draga mea,
Vezi să n'o trezești cumva,
Guralivă rîndunea!

In românește de
Pimen Constantinescu

¹⁾ Gian Battista Zappi (1667-1719) a fost cel mai delicat și mai melodos ciobănaș din Arcadia, și cel mai tipic poet al epocii, unul din fondatorii Academiei, arcadice. Sonetul acesta e unul din acele lucrăsoare drăgălașe și frivole, ce caracterizau poezia și societatea de atunci.

²⁾ Giuseppe Parini (1729-1799), austerul poet al veacului al XVIII-lea, pînă să ajungă la desăvirșirea Odelor și a ilgelantei satire sociale *Il Giorno*, a avut o bogată ucenicie de marinist, burlesc, arcad, anacreontic, lasciv, atît cit nu ni-l putem închipui. Poeziuara aceasta, de curată savoare arcadică, face parte din preluđuul accentelor calde, dar severe, de iubire, de mai tirziu, din *Il Dno*, *Il Pericolo*, *Il Messaggio*.

³⁾ Tereu, după mitologie, a tăiat limba soției sale, Filomena, care a fost apoi schimbată în rîndunică.

HELADĂ

— a doua versiune —

*Stă marea ca o treaptă de senin
Pe care urcă insula 'n lumină,
Și templul din pădurea de măslin
Se 'nalță gol și viu ca o tulpină.*

*Coloane, trupuri netede de zei
În care sângele s'a făcut soare,
Colunii lângă ele îmi sunt grei:
Nu pasărea ci piatra o să sboare.*

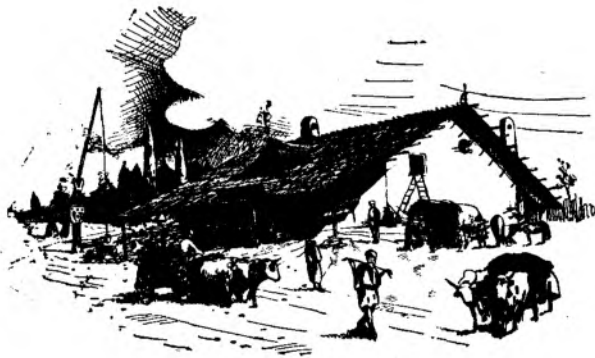
*Lăsați-mă să vin iar la părinți.
Doar clipa mea se cerne cenușie,
Doar lutul meu se surpă 'n suferinți.
Aici lumina dărue vecie*

*Pe friza vieții unde în alai
Fecioare vin cu vas rotund pe umăr
Și călăreți semeți strunează cai
Și dansatoare saltă 'n tact și număr,*

*Pe friza morții unde un bătrân
Senin întinde dreapta împăcată
Flăcăului răpus răsând păgân,*

Pe marea ca o liră încordată.

Ion Pillat

POEȚII ARDELENI ÎN ANII 1877-78¹⁾

Poeții ardeleni cari au cântat războiul nu sunt poeți mari. Dar sunt calzi, toți. Unii se aflau de mult timp în Țară. Un *Vinez*, care versuia dela Paris și publică 'n Ardeal, eră depela Săcele de fel. *Ion Bădescu* (zis și Scipione I. Bădescu) eră din Bihor. Cântecul acestuia, zis *Armatei române*: „Bravi copii ai României, veseli ați plecat; ați plecat cu steagul țării mândru și curat”; „nu s'a cântat numai în București, ci și 'n Ardeal. Il cântam toți copiii!²⁾ Și *A. Carpiușanu* (*La fiii României*) din revista „Astrei” (*Transilvania*), p. 165 trebuie să fi fost un Ardelean.

Poeții de dincoace de munți, cântând de-aici, au fost aceștia :

1. Ioan cav. de *Pușcariu*, care-a reușit să placă 'n poezia *Blăstemul lui Alexandru*, publicat în *Familia* 1878, p. 121. Alexandru eră țarul judecat la raiu, în felul în care și A. Mureșan judecase pe *Morții* (ruși) *dela Ollenifa*. Pușcariu iscălise: I. dela Buceci.

2. Rece, ca de obicei, cântă alt viitor membru al Academiei, *Iosif Vulcan*, în *Despărțirea Basarabiei de România* (în *Familia*, 1878, p. 325); iar, anterior, în *Scame pentru cei răniți* (în aceeași revistă, 1877, p. 375).

3. Un cântăreț cu puțin talent de formă, dar cu câteva inspirații bune a fost Eugen Silvan (*Zaharia Boiu*); acesta i-a dat *Telegrafului român* o serie de poezii; căci el urmărise simțitor tot războiul. Se găsesc în gazeta citată, a. 1878, p. 97, 141, 161, 175, 217, 233, 245 și 329 sub titlurile: *Rugăciune*, *Doftorul Pășlea și cu frate-său*, *Sfatul țării*, *Statua lui Mihai*, *Lithia*, *Testamentul soldatului*, *Geniul României*, *Jertfa școlarilor*.

4. *Th. Alexi* (dela Brașov), dealtfel o secătură literară, cântă fluent explozia dela Brăila a monitorului turcesc „Seifi” în poezia *Rânduneaua română*.

¹⁾ Capitolaș dintr'o „*Istorie a poeziei ardelenesti*” 1850-952.

²⁾ Și eu, care eram atunci de 11-12 ani! (G. B. D.).

5. Interesant ca reflex al extazului tinerimei din Viena a fost *Mihail B. Lazăr*, care-a cântat *Plevna* și apoi (din București), *La aniversarea căderii Plevnei*.³⁾ „Plevna” lui Lazăr este o povestire cronologică cu câteva părți poetice; dintre acestea voiu cită câteva :

*Trecut-a umilița și umbra seculară ;
Și soarele de gloriu ne strălucește iară !
Colūmnia e mută, sarcasmul înroșește
Și vecinica 'rgâmfare s'ascunde, se ferește.
Ultași eram în lume; azi lumea 'ntreagă știe
C'a fost și e și cumcă vrea să fie !*

*Sculași, eroi de piatră, din stâlpul lui Traian
Coboară-te, o muză, din vârful tarpeian,
Stropește-mi ochiul palid cu roua ta divină
Și fă a mea privire deșteaptă și senină,
Auzul mi-l încântă cu lira-ți triumfală
Și flacăra din suflet mi-o scoate la iveală.*

*Ah! glasul îmi slăbește, când îmi aduc aminte
Că nu se poate spune prin omenești cuvinte
Ce-a pus în sinul nostru, din sine, Dumnezeu
Și scoate la iveală un neam cu brațul său !*

*Ca boă, când se vede de tigri 'ncunjurată,
Surprinsă, jos în iarbă de ghiara lor călcată...
Așa Osman, la Plevna, s'aruncă îndrăzneț
Și face calea cruce Muscalului semeț.
Ca câinii dela stână, când ursul calcă turma
Sar toți prin neagra noapte turbași gonindu-i urma
Și-l întefesc prin higiuri, și-l mușcă și 'npresoară,
Și-l fîn pân' vin ciobanii cu băte, de-l omoară,
Așa fac Musulmanii: răsar ca din pământ...*

*La Dunărea cea lată stau mândre santinele
Ce-așteaptă inamicul în câmp și citadele ;
Sunt fragede mlădițe din câmpul României
Ce-și căută azi cu sete cununa vitejiei.*

*La Calafat, pe valuri, stă mândrul căpitan,
Stă Carol, domnul fărei și rade de dușman :
„Măria Ta, mai lasă, sătui suntem de joc,
Mai du-ne și la hore de moarte și de foc !”*

*Ca focul ce răzbește prin lemnele din munte
Și pârâind pârlește din poale până'n frunte
Așa pătrund Români prin valuri doborând,
Iar Turcii cad ca snopii, de furie scrișnind.
Din vârful unei măguri privește Domnul țării
Cum flutură stindardul român în boarea să-ii ;
Un tainic foc s'aprinde în sufletu-i viteaz
Și-o lacrimă de fală îi scapă pe obraz.*

*Osman, de focul strajnic din Grivița orbit,
In furca moscovită se vede 'nșepeniț ;
Dar spaima morții caută din ochiul vitejesc,
Văzând de-asupra Plevnei stindardul românesc.*

³⁾ Despre el vezi știrea din *Telegraful român*, 1876, p. 204, 215, 216. *Plevna* s'a publicat întâiu în *gazeta Transilvaniei*, 1878, nr-ul 47, 48 și 49.

(Poezia din România subcarpatică s'a întins și peste Carpați. Revista lui Bariț (*Transilvania*, 1877/8, p. 143/4) observă îndată că sunt „poezii care se iau din mână 'n mână, precum nu s'a mai văzut de mult“, adică cu entuziasm. Autorii lor erau Vasile Alexandri, G. Sion, Gr. H. Grandea, N. Pruncu, V. D. Păun (*Vom trece!*). *Familia*, *Transilvania*, *Amicul Familiei* și *Albina Carpaților* le tipăreau. Din Carmen Sylva se retipări numai *Paza Dunărei*. (O nu te teme, țara mea etc.).

Poezia aceasta, despre care deocamdată nu trebuia să se spună vorbe aspre, deoarece ea împlinise alt rol, nu cel pur estetic, a criticat-o severul Aron Denușanu în niște *Epistole literare* (*Familia*, 1877, p. 445, 493).

Această critică n'a fost nici o pedică pentru răspândirea lor. În 3/15 Mai 1878 un declamator faimos (Găvroș) recită pe *Peneș Curcanul* în grădina „Hermannsgarten“ din Sibiu⁴⁾; în 23 April (5 Mai) 1879 Peneș apărură în satul Chiseten (Bănat⁵⁾), după ce, în același an se declamase (12 Februarie) la societatea „Petru Maior“ (Budapesta⁶⁾). După ce ne sosi și *Cântecul gîntei latine*, acesta chiar umplu lumea; la Sibiu chiar muzica militară l-a cântat ca o serenadă, întrebuintând compoziția lui Marchetti (în 10/29 August 1878⁷⁾). La Beiuș cântecul se cântă (după aceeași compoziție) și se declamă și'n trei limbi străine, nu numai românește: latinește, italienește, franțuzește.⁸⁾

Tuturor poeziilor acestora *Telegraful român* (1878, p. 25) le dete un înțeles de bază reproducând novela lui N. Gane *Andrei Florea Curcanul*.

Astfel poezia-și făcea rostul ei social: de-a unii suflete în simțuri comune sau având să devie comune.

BCU Cluj / Central University Library Cluj **G. Bogdan-Duică**

⁴⁾ *Gazeta*, 1878, nr. 37 și *Observatorul*, nr. 37.

⁵⁾ *Familia*, 1879, p. 212.

⁶⁾ *Gazeta*, 1879, nr. 11.

⁷⁾ *Observatorul*, 1878, nr. 61, p. 3.

⁸⁾ Tot acolo, nr. 98.

D A N T E

CÂNTUL XXX DIN PURGATORIU¹⁾

— FRAGMENT —

*Când Carul Mic a'ntâului din ceruri,...
pe loc a stat, adevărații oameni, ce'ntre Grifon și el veniră'ntâii,
ca înspre pacea lor la car se'ntoarseră cu fața ;
iar unul dintre dânșii, părând de ceruri pus,
de trei ori „Veni, sponsa, de Libano“,
strigă cântând ; iar dup'acela, toți ceilâlți.
Precum se vor sculă, grăbiți, până la unul,
din a lor peșteri fericiți,
la cea din urmă din chemări,
redobândita voce aleluind ;
asemeni, pe lectica dumnezeiască
se sculară, ad vocem tanti senis,
o sută, multe sute de sclavi și soli
ai vieții fără sfârșit.
Ziceau cu toții : „Benedictus
qui venis“ și „Manibus o date
lilia plenis i“, împreajmă și de-asupra
flori aruncând.
Văzut-am eu odinioară,
în zori de zi,
trandafiriu tot Răsăritul,*

¹⁾ Volumul este în pregătire.

iar restul cerului
 cu un senin frumos împodobit ;
 și fața soarelui născând umbră,
 astfel încât, de aburii ce-o stâmpărau,
 putea s'o 'ndure ochiul, multă vreme :
 așa 'ntr'un nor de flori,
 ce se urcă din mâinile de îngeri
 și iar cădea pe dinăuntru și în afară,
 cu frunze de măslin încinsă
 pe vâlul alb,
 mi se arată o doamnă,
 sub verde mântie,
 vesmântul de vie flacără având..
 Iar îngerii cântară, de-odată :
 „In te, Domine, speravi“;
 dar dincolo de „pèdes meos“
 ei n'au trecut.
 Intocmai cum zăpada
 de printre trunchiurile verzi,
 pe a Italiei spinare, îngheață
 când e troenită
 și de-a Sclavoniei viforniși
 suflată'n vânt ;
 pe urmă, înmuiată,
 se lasă jos de moină,
 îndată ce din țara ce-și pierde umbra
 bate vântul, încât s'ar zice focul,
 ce lumânarea ar topi-o ;
 așa, fără suspine și fără lăcrămi fost-am eu,
 mai înainte de cântarea acelor
 ce cântă veșnic, pe notele rotirilor eterne ;
 dar când am auzit că în suava-le 'ntonare
 mă plâng pe mine 'n mila lor,
 mai mult decât ar fi să spună :
 „De ce atât de tare îl umilești ?“ ,
 înghețu-mi, care se-adunase
 în jurul inimei cu sloiuri,
 schimbatu-s'a 'n suspine
 și plâns...

In românește de :

Alexandru Marcu

Personalitatea lui B. P. Hasdeu

IN primul ei veac de constituire europeană, cultura românească s'a putut bucura de fericita prezență a unor personalități, cari au știut să insuflă încredere în destinele ei. Avea fiecare o semnificație deosebită, aducea fiecare o puternică afirmare a posibilităților geniului românesc, dela Gheorghe Lazăr care cel dintâi proclama aptitudinile de expresie științifică ale geniului nostru și până la Eminescu și Maiorescu de pildă, gânditori și creatori ai stilului nostru poetic și științific. O sumară privire numai, fluturată asupra veacului trecut, ne înfioară de atâta încredere în forțele neamului, de atâta justificată mândrie, încât deși o mare parte din opera efectivă a acestei vremi n'a fost decât un preludiv al cântecului nostru creator, în notele lui presimțim totuși acordurile grave ale simfoniei de mai târziu.

În fiecare mare personalitate a aceluia veac răsună o notă a melodiei noastre creatoare, se străvede o linie a desemnului de mai târziu, se întruchipează un vers al poeziei noastre. Și ceea ce te înduioșează mai ales, e titanicul efort al spiritelor românești de a activa pe cât mai multe domenii, de a cuprinde în sufletul lor cât mai multe acorduri, de a umple cu munca lor cât mai multe lacune. Dela Gheorghe Lazăr și până la Eminescu, personalitățile veacului al XIX-lea creiază cu romantic eroism pe cele mai diverse țărâmurii. Sunt cu sau fără voie spirite universale din chemare lăuntrică, din nevoile exterioare ale culturii noastre sau din conjugarea armonică a ambelor motive.

În galeria acestor spirite universale, Hașdeu își are de mult firida lui. Din adâncul ei întunecat prea limpuriu, de vreme, încercăm să desprindem figura uriașului. Căci într'adevăr privit din depărtarea celor 25 de ani trecuți din clipa pierderii lui în apele Nesfârșitului, către cari s'au închinat cele mai profunde ale lui aspirații, Hașdeu ne apare

ca un uriaș ce luptă necurmat cu umbrele perfide ale întunerecului, cu o teribilă încordare, cu o nestăpânită forță. În fața fiecărei probleme îl vedem par'că adunându-și puterile, ascuțindu-și spiritul, pregătindu-se de laborios studiu, concentrându-și toată vasta lui erudiție. Il simțim dăruindu-se pe sine, cu avânt, cu entuziasm, cu toată ființa lui fizică și sufletească. Pe de-asupra departe de a se îngrozi de obstacolele materiei, de enigma problemelor, uriașul le sfida, le căuta cu îndrăzneală, își făuria din ele obiectele predilecte ale cercetării sale. Din trecutul nostru își alegea dar neguroasa epocă a formării statelor românești și scria „Istoria critică a Românilor“. În filologie pătrundea până'n străvechiul strat al dacismului nostru și chiar și până la rădăcinile sanscrite ale lingvisticeii noastre. Necunoscutul, întunerecul, nelămuritorul, exercitau asupra lui Hașdeu o atracție de nebiruit. Uriașul își căuta adversarii vrednici de puterile lui neobișnite.

De altfel ca toate spiritele mari avea în forțele sale o încredere rareori desmințită. Nu existau pentru el medievalele autorități. Spirit liber, descălușat de formule și oameni, Hașdeu își desfășura cu amplitudine numai puterile proprii. Minteaa lui liberă de orice inoportună influență, se îndrepta cu o vigoare și prospețime asupra subiectului. Într'unul din acele pasagii confesiuni semănaate pe alocuri în opera sa, își descria astfel independența sa spirituală: „*În istorie, în filologie în orice sferă a cunoștinței eu am fost totdeauna sceptic, respingând autoritarismul de sus ca și popularitatea de jos, și croindu-mi pretutindenea, singur, prin propriile mele cercetări după isvoare, o cale nouă bună sau rea, cum mă tăia capul, dar din inimă curată, fără frică de nimeni, fără folos personal, fără fățărnicie, fără reclamă*“. („Sic cogito“) edit. Eminescu, pag. 12.

Te afli parcă în fața unui nou Descartes care purcede iarăși înainte de a-și clădi opera pozitivă dela o generală îndoială metodică. Adevărul trebuie construit din propriul tău adânc sufletec, din sudoarea trupului tău, din sângele inimii tale.

Și pasiunea aceasta pentru idee a fost desigur una din fundamentalele lui trăsături. Raționalist sever și crud în aparență, Hașdeu și-a colorat totuși întreaga sa operă printr'o puternică emolivilate intelectuală, pe care iarăși, într'o altă confesiune, ne-o înfățișa astfel:

„*Scriind aceste rânduri în singurătatea nopții când misterul naturii și tăcerea oamenilor duc imaginațiunea departe-departee: la ceeace nu mai este sau nu este încă, uităm prezentul și confundăm într'o rază trecutul și viitorul, mă cutremură bătaia inimii, mă arde focul capului, mă furnică prin sânge efluvii de forță, mă electrizează o șoptă, ce vine nu știu de unde, din mine sau din afară*“. („Vodă cel Cumplit“).

În legătură cu această intelectuală emotivitate, s'a desfășurat și întreaga-i activitate polemică. Ideile pentru care milita, prindeau chip, se înzăuau, se însuflețeau de răsboinice porniri și cu tainice ocoluri de adevărată strategie militară cădeau asupra adversarilor. Într'o astfel de perspectivă ne apare de pildă, polemica lui cu „Junimea“. Biruințele lui asupra „Convorbirilor“ îl bucurau îndelung și succesul lor înțelegea să-l exploateze cultivând râsul fericit de izbândă, al prietenilor.

Spiritul său polemic l-a ancorat de altfel adesea în apele cotidianului, ale actualității. A colaborat și redactat chiar ziare și reviste dela „Foaia de istorie română“ din 1859 și până la „Columna lui Traian“ din 1883. Căci la Hașdeu ideile nu rămâneau nici-odată în lumea lor abstractă, în imperiul lor platonice, dincolo de realitatea pământeană. Ele prindeau chip și viață și Hașdeu le trăia cu toată intensitatea sufletului său pasionat.

Dar în această trăsătură a lui, trebuie să vedem și pe artistul ce-și îmbrățișează cu multă căldură subiectul și i se dăruie pe de-a-n-tregul. Hașdeu a fost de altfel, un permanent artist al operei sale, iar spiritul său artistic nu s'a manifestat numai în operele lui literare propriu zise, în versurile, în proza sau poemul lui dramatic. Ceeace e mai semnificativ e aplicarea acestui spirit asupra unor domenii anestice, precum istoria de pildă. În prefața lui „Ioan Vodă cel Cumplit“ operă în care metoda istoricului se acoperă cu gustul literator, Hașdeu crede chiar, că istoricul pe lângă un uvrier trebuie să fie și un artist. Arta lui să străvede de altfel chiar în acest „Ioan Vodă“ în care compoziția, desfășurarea gradată a acțiunii până la catastrofa, iscusința portretizării, stilul învârtoșat de robustețe și energie, îi impun de îndată.

În fond, între știință și artă a pendulat întreaga lui activitate, cele două metode sălășluind laolaltă în opera sa. În filologie și istorie, fantezia artistului funcționa cu un elan ce depășia realitatea, pe când în artă spiritul său critic punea plumb avânturilor lirice.

Dar — absorbindu-i sufletul — știința și arta deveneau pasiunile exclusive ale vieții lui. Afară de contactul polemic cu adversarii ideilor sale și cu foarte puțini prieteni și admiratori, Hașdeu nu-și răspândea aurul sufletesc, într'o regală sociabilitate. Ca toți mari gânditori, ca toți pasionații vieții interioare, Hașdeu era un solitar, un vârf superb de munte înzăpezit către care rari prieteni se încumentau. Când la sfârșitul vieții după moartea Iuliei, gândul comunicării cu lumea spiritelor, avea să-l preocupe tot mai mult, cercul prietenilor se închidea cu și mai mare sgârcenie și solitudinea se strângea — ca un adevărat strat izolator — în juru-i. De altfel spiritul său caustic, sarcastic, tăios, nu era prielnic cultivării îngăduitoare a prietenilor de tot felul.

În singurătatea lui — ca ori care mare romantic — Hașdeu avea

prilejul să-și construiască cu ajutorul unei imaginații prodigioase vastitatea planurilor operilor sale. O „Istorie critică a Românilor“ din care n'a realizat decât o parte, un dicționar de dimensiuni considerabile din care n'a clădit decât o literă și ceva din a 2-a, în 4 tomuri, sunt opere isvorite din setea de înninfinit și desăvârșire.

Spre deosebire de romanticii săi predecesori însă — de un He-liade de pildă — Hașdeu nu schița numai planul unei vaste activități, ci realiza — în același timp — fragmentul model al întregului, construia cu grijă partea dându-i ceva din scipirea totului, „o cămărușă gata de locuit pe când celelalte se mai lucrează încă“ așa cum singur scria în introducerea la „Istoria critică“. Romantismul său nu plutea dar niciodată în norii visului absolut. Realitatea îl jărnurea totdeauna cu evidența ei neiertătoare.

De altfel romantismul lui Hașdeu este într'adevăr sui generis.

Evident prin toate trăsăturile mai sus schițate, el își înfrânează totuși consecvența printr'un realism și raționalism ce nu se împacă ușor cu un autentic spirit romantic. Să ne amintim de luciditatea analizelor lui Hașdeu, să înviem din tomurile lui tot aparatul de rațională argumentare, tot științismul metodei lui, toată ascuțimea criticii lui evidentă prin frecvența termenului „critic“ cu care-și ornează atâtea tablouri de lucrări, înclinația către generalizarea filosofică, scepticismul lui metodic, severitatea și asprimea fără îngăduitoare înțelegere cu care-și tratează adversarii și ne vom da seama că toate atributele spiritului raționalist se întruneau cu destul relief, în sufletul lui, pe lângă atâtea alte trăsături romantice. Fire complexă, împletită din contraste ca și alte spirite ale culturii noastre precum Eminescu de pildă, B. P. Hașdeu nu poate fi ușor descifrat din viața și opera lui.

A fost totuși o împrejurare a vieții lui când adevărata și adâncă lui fire s'a roslit cu prisosință și nemijlocită sinceritate: moartea lui. Uriașul ca un stejar cu rădăcinile adânc înfipte în solul pozitivismului, științei, raționalismului a fost smuls de vântul cotopitoarei dureri și svârlit în lumea ipotezelor oculte, în spiritism cu nădejdea comunicării cu sufletul moartei. Tot misticismul, toată sentimentalitatea lui, setea aprigă de-a pătrunde în lumea de dincolo de cunoscut, l-au cotropit.

Și astfel în cea din urmă parte a vieții lui, solitarul uriaș s'a regăsit pe sine cu sufletul înfiorat de tainele de nepătruns ale lumii metafizice, dar va fi încercat desigur adevăratul sentiment al beatitudinii numai în clipa în care, descătușat din carcera trupului, sufletul său imens și-a putut fâlfâi aripile grele în oceanul spiritualității pure și al iubirii veșnice.

Al. Dima

Alfredo Panzini:

Stridiile de Sfântul Damian

ACEASTĂ simplă și hazlie poveste nu mi s'a 'ntâmpnat mie care scriu, ci unui domn apropiat de mine prin sînge și prin marele respect și prin și mai marea dragoste ce-o am față de el, fiindcă este un om cu calități rare. Acestea ar fi mai cunoscute și mai prețuite în lume, dacă un oarecare dispreț firesc pentru greșelile și desertăciunile omenești, un trist obicei de a trăi retras și de a se hrăni, ca să zicem așa, din conștiința sa, o anumită limititate și, uneori, asprime față de ceilalți, n'ar învălui strălucirea acestor calități și n'ar tăinui pînă și parfumul lor.

Dar e destul cît am vorbit despre el, și să venim la întîmplarea pe care eu, pentru ușurința povestirii, o voi istorisi la persoana întîia; dar vă spun încă odată că nu-i vorba de mine: dovadă să vă fie faptul că eu sunt destul de cumpătat la mîncare, ba m'aș hrăni ca un *hidalgo*,¹⁾ și cu un pumn de măslina uscate, în timp ce prietenul meu ni se înfățișează aici ca un om foarte lacom: nărav mai neplăcut decît oricare altul, după cum îl definește Dante în cîntul lui Ciacco florentinul,²⁾ și să începem fără vorbă multă.

¹⁾ *Hidalgo*: nobil, gentilom spaniol de rasă pură, neamestecat cu sînge maur sau ebru.

²⁾ Dante, în cîntul al VI-lea din *Infern*, vorbește despre florentinul Ciacco, un mîncăcios fără pereche, care a fost osindit aspru, pentru acest vițiu; Boccaccio, în *Decameron* (ziua IX, n. 8), ni-l descrie ca pe cel mai lacom om de pe lume.

În dimineața aceea mi-era foame: mai mult decât de obicei, mai întâi pentru că bătea, din cerul curat de aprilie, un vântușor de munte care făcea în chip plăcut să îți se 'ncrețească pielea, și apoi fiindcă ora prinzului trecuse de mai bine de un sfert de ceas, deoarece trebuise să mă duc la biroul Finanțelor să-mi iau leafa.

De altfel e de necrezut ce mult face pentru mărit pofta de mîncare, obiceiul de a țipa puțin cu tinerii la școală; ba chiar și plămîinii cîștigă atîtu! În dimineața aceea, apoi, aproape că mă emoționasem explicînd cîntul lui Romeo di Provenza³⁾ și simțeam foarte mult nevoia să mă mai întrezesc: „E se il mondo sapesse il cuor che egli ebbe, mendicando sua vita a frusto a frusto“...

Chiar așa! Ba de ce nu, să intru aici: numai pentru o singură dată, nu moare nimeni. Cît am să plătesc mai mult? O liră, să zic, mult două: și-apoi nu pusei astăzi mîna pe leafă? *Nonne meruimus hodie stipendia?*⁴⁾

Și, zicîndu-mi așa, fără să dau timp unui gînd mai înțelept să revină asupra hotărîrii luate, împinsei cu curaj ușa cu geamlîc a unuia din cele mai elegante și mai renumite restaurante din oraș și mă pomenii într'o minunată sală, unde niște divanuri frumoase de califea cîrmizie, în fața unor mese largi, sclipind de lacîmuri și de fețe de masă de in alb, te poșteau să te așezi în bună pace. Și trebuie să mărturisesc că mă făcuse să intru în acel *café restaurant* reputația unei bucătării excelente; și voiam să încerc personal, și aș fi venit mai de mult, dacă n'aș suferi de oarecare „animadversio“, cum s'ar spune pe latinește, pentru chelneri, care, din înălțimea gulerelor lor înșepenite în bărbii rase, te cercetează cu deamănuntul, îți cetesc istoria vieții stînd în două picioare colo, ba aproape că-ți spun, din ochi, așa: „Tu nu ești milionar, nu ești nobil, nu ești cuceritor de femei, nu ești om de afaceri; tu vai! ai înfățișarea unui biet om cumsecade care trage pe dracul de coadă! Ce vînt te-a aruncat aici, împotriva obiceiului tău? Grăbește-te și pleacă!“ și nu-ți spun mulțumesc nici chiar dacă le lași pe farfurie un bacșis frumos de douăzeci de bani.

³⁾ Alighieri ne vorbește apoi, în Paradis, cîntul VI, despre trubadurul provensal Romeo de Ville neuve (1170-1250), care, acuzat pe nedrept că ar fi fraudat pe signorul său, a preferat să plece d-la curte și să rătăcească sărac:

...Și el plecă sărac, bătrîn, prin țară,
Iar dacă i-ar ști țara inima,
Cum a cerșit o piine să nu piară,—

„Din cit il laudă, l-ar mai lauda“. (c. VI, vv. 139-142, trad. Coșbuc).

⁴⁾ *N'am primit oare astăzi leafa?* Panzini întrebuițează acest solemn și vechiu citat latinesc, ca să vadă dacă... poate prinzi într'un restaurant modern.

Așa mă gândeam eu, dar „*vedi giudicio uman come spesso erra!*”⁵⁾ Abia se ivi persoana mea în sală, cînd dintr’o dată stăpînul (fără îndoială era stăpînul), care trona pe o bancă de marmoră, se sculă depe fericitu-i scaun și veni către mine, îmi făcu o prea grațioasă închinăciune și-mi zîmbi în semn de stimă desăvîrșită.

Era acesta un tînăr foarte frumos, cu mustața aproape mijind, elegant, curat, fraged de părea un șerbet, și așa de bine hrănit, așa de rumen, așa de înflorit, că făcea chiar cinste locului: „Dacă sitarii și prepelele restaurantului tău au carnea așa de plăcută ca a ta, nu-i uzurpată faima de care te bucuri, dar bagă de seamă, tinere prieten, să nu faci vre-o călătorie de explorări în țări străine, pentrucă de-ai cădea, spre nenorocul tău, printre Lestrigoni sau Antropofagi,⁶⁾ eu unul cu siguranță că nu m’aș prinde că te mai reîntorci!” Așa-i spusei în gînd, răspunzîndu-i și eu cu acelaș zîmbet și salut. Iar el, înnoindu-și zîmbetul, făcu niște semne cabalistice unui chelner, tot așa de sprinten și de bine gălit și el, încît în orice alt loc l-aș fi luat drept un onorabil deputat tînăr sau un conferențiar pentru doamne sau un eslet ce se umflă’n pene, pomădat, ca să desvăluie norodului neștiutor închipuirile sufletului său minunat: și el era un chelner! Care mă însoți, îmi luă paltonul, pălăria, bastonul, mă călăuzi la o masă retrasă și aproape liberă, fiindcă acolo nu erau decît doi engleji tăcuți, ocupați cu mîncarea, dar cu atîta delicatețe, de păreau că înghit pilule dela farmacie.

Ziceau totdeauna *yes*⁷⁾ și eu nu puteam să nu mă gîndesc cum neamul acela englezesc ce mîncă așa de modest și de rezervat, sfîșie apoi, cu atîta lăcomie, noroade și popoare.

Cum mă așezai, chelnerul, sfînd în fața mea și de-abia atingînd masa cu palmele, zise :

— Doriți să începeți cu o gustare de *pâté* cu trufe?⁸⁾ Chiar acum a l-au scos dela ghiață. Il veți găsi excelent. De fapt nu zise „excelent“ ; zise „splendid“, ba mai mult, eu am și acum încă în ureche șuerul acelei vorbe pe care el o repeta la fiecare frază.

— Să ’ncepem cum zici d-ta ! - spusei eu.

— Și vin, de care doriți? Avem de *Barolo*,⁹⁾ la sticlă, și e foarte bun.

⁵⁾ Vers din *Orlando Furioso*, nemuritoare epopee a lui Lodovico Ariosto (1474-1533): „*vedi cît de des greșește judecata omului*“.

⁶⁾ *Lestrigonii* erau în Antichitate un vechiu popor din Sicilia, mindru și neospitalier, ba chiar, după unii autori, mîncător de oameni. Antropofații sunt triburi de negri care mîncă și carne de om : spre deosebire de Canibali, care o servesc la frigare, ei se mulțumesc cu ea crudă.

⁷⁾ *Yes* : da, în englezește. Repetarea deasă a lui *yes* ne arată spiritul taciturn și posac al neamului.

⁸⁾ *Pateul* este o pastă fină care se face de obicei din ficat, dat prin mașină ; iar *trufele* sunt niște ciuperci scumpe, din Franța, și se întrebuițează des ca garnitură.

⁹⁾ *Barolo* e un vin piemontez, din colțul de sudvest al regiunii.

— Nu mă 'ndoiesc, dar mie mi-ajunge puțin vin obișnuit.

— Foarte bine.

Și, îndată după aceea, îmi punea dinainte, pe tava lui de metal foarte strălucitor, o sticlă de vin toscan ce avea scris pe un bilețel : „Vin vechiu de Chianti“.¹⁰⁾

— Dar ăsta e prea bun - zisei eu - și apoi trebuie să fie foarte scump...

— Dimpotrivă, domnule! - răspunse chelnerul - și apoi dv. beți cât credeți.

Și turnînd eu, încet încet, parfumată licoare într'o cupă subțire de cleștar și sorbind, găsii într'adevăr că era un vin minunat și-mi amintii de dilirambul lui Redi, acolo unde zice : „Montepulciano d'ogni vino è re“.¹¹⁾

Și *pateul*, deși mîncare stimulătoare și neobișnuită cu gustul meu, era de o finețe rară, și unghîndu-mi câteva felii de pîine prăjită, îmi ziceam că un bucătar care știe să gătească mîncăruri așa de gustoase, e demn chiar de recunoștința semenilor săi. Terminînd zisa mîncare, chelnerul apăru și, cu politicosul său zîmbet, îmi spuse :

Acum v'ăș sfătui o supă de *cappelletti*¹²⁾ de Bologna : au sosit proaspeți azidimineață și tocmai acum sunt gata.

Nu mi se păru politicos să refuz un sfat așa de dezinteresat și primii *cappelletti-i*, care avură aceeași bună primire ca și *pateul* cu trufe.

— Acuma, domnule, să vă aduc o prepeliță friptă cu garnitură de ciuperci...

Eu mîncasem pînă acum deslul și obișnuita mea sobrietate nu trecea de un fel de mîncare și o supă la dejun ; dar *pateul* acela îmi lărgise din nenorocire băierile stomacului, și pe lingă aceasta mi se părea nedemn să mă opresc la supă. Drept e că vorbele „o prepeliță cu ciuperci“ îmi dăduseră ideea unui prînz amețitor și nepotrivit cu punga mea.

Dar chelnerul care cunoscu și-mi celi pe față îndoiala, se grăbi să-mi spună :

— E o specialitate a casei !

Cum se putea zice nu ? Și făcui bună primire și prepeliței care era vrednică de faima ei, și nu avu alt neajuns decît acela de a face

¹⁰⁾ *Chianti* e un vin toscan, ce se aduce depe dealurile dintre Siena și Florența.

¹¹⁾ *Montepulciano* e o celebră podgorie toscană, spre sud-est de Siena ; iar *Francesco Redi* (1624-1694), medic, naturalist și poet, foarte cunoscut în manualele de limba italiană pentru ditirambul „Bacco in Toscana“ (ditirambul e o odă întru cinstirea vinului, a beției și a lui Bacchus). Versul din nuvelă se traduce : „*Montepulciano e regele tuturor vinurilor*“.

¹²⁾ *Cappelletti* sunt un fel de pastă umplută cu carne bătută.

să scoboare nivelul vinului din sticlă și să-mi adauge o oarecare ceață în creerul meu.

— Apoi, acum destul, domnul meu! - zisei chelnerului când, după ce luă desperechiatele resturi ale bieteii prepelițe (că nimic nu-i mai trist decât să-ți vezi rămășițele mâncării), îmi pusese dinainte o farfurioară ce părea de argint, unde, peste un șervețel fin, se lăfăiau și, în largile lor scoici de sidef, înotau șase stridii neatînse, ca laptele și de mărime și calitate neobișnuită. — ...Apoi eu n'am comandat asta! - adăugai cu un îndreptățit simțimînt de revoltă.

— Foarte adevărat, domnule, - fu nevoit chelnerul să răspundă cu o grație demnă de un nobil - dar să știți dv. - și coborî glasul - că aceste stridii sunt în afară de socoteală. Astăzi - și coborî și mai mult glasul - e Sf. Damian...

— Foarte adevărat; dar eu n'am mai auzit niciodată că stridiile au un sfînt ocrotitor, și cu un astfel de nume.

— Nu, domnule, nu stridiile! Ci fiul stăpînului cafenelei se cheamă Damian: așa că e ziua sa onomastică și e obiceiul de a cinsti, cu acest prilej, cu oarecare trufandale pe domnii clienți care ne onorează în această zi de sărbătoare pentru familie.

Ce se putea răspunde? Aș fi putut pune la îndoială adevărul unei astfel de destăinuirii; dar ridicînd ochii depe prețioasa farfurioară și îndreptîndu-i spre bancă, văzui pe acel tinăr distins ce răspundea la fericitul nume de Damian și care mă și privia, numai zîmbet, cașicum ar spune: „Să credeți: e așa, cum spune chelnerul: puteți mînca fără teama de a avea vre-o îndatorire sau neplăcere!”

Ce mai încolo?

Luai frumos cu degetele una din acele prețioase moluște (și răs-pîndeau o mireasmă de alge marine și de proaspete valuri de ocean) și o înghiții dintr'o singură îmbucătură, din care *la dolcezza ancor dentro mi suona*, cum zice dumnezeescul poet;¹³⁾ dar versul, ah, iată trista urmare a libașunilor peste măsură! nu-mi izbutii să-l formulez în întregime.

Și celelalte cinci stridii avură aceeaș soartă ca și cea dintîi, și una era mai gustoasă decât alta.

„Omul lacom și priceput - mă gîndeam eu - pune la contribuție pămîntul, văzduhul și marea numai ca să-și satisfacă propriile-i poftes, și cu toate că păcatul lăcomiei e de disprețuit și nevrednic de demnitatea omenească, sigur este că firea noastră slabă cade în el mai mult decât ar trebui“; și acele scoici de stridie îmi rechemau în

¹³⁾ „*Dulceața lui și-acuma îmi răsună'n suflet*“ e un vers vestit din *Purgatoriul* lui Alighieri, poetul dumnezeesc al „Comediei divine“.

minte acea prea frumoasă lirică a lui Zanella, ce are ca titlu: *Sopra una conchiglia fòssile* :

*Vagavi co' nautili,
Co' murici a schiera,
E l'umo non era!*¹⁴⁾

Versuri ce niciodată, ca atunci, nu mi se păruseră așa de pline de înțelesuri tănuite !

Iar chelnerul îmi luă acele scoici și puse dinainte o fructieră plină de mandarine, de curmale și de alte minunate și rare fructe de pe acest pământ, mamă a oricărui lucru frumos și bun.

Nu eu puteam spune „Refuz fructele !“ fiindcă, după un dejun împărătesc, ar fi părul ceva nepotrivit. Totuși, în ațita fericire, un gând amar mă străpungea, și mă gîndeam că modestul ciștig zilnic pe care mi-l aducea meseria mea de profesor, n'ar fi fost îndeajuns să plătesc o așa de bogată mîncare. De fapt prețul tuturor acelor mîncăruri trebuia să treacă de cinci lire și optzeci de centime, sumă de care pot dispune zilnic, după doisprezece ani de profesorat.

Și pentrucă îndoiala aceasta amăra plăcuta operă a digestiei, vruî s'o înlătur și chemai chelnerul.

— Porunciți, domnule !

— Socoteala !

Chelnerul scoase din buzunar carnetul său de piele neagră, învîrti în mîină un creion teribil (și în clipa aceea biletele de Bancă, noi-nouțe, încasate cu pușin mai înainte dela Finanțe, pierdură din culoarea lor și se îngălbeniră).

— Gata, domnule ; dejunul, la preț fix, două și cincizeci ; vinul - de-abia se uită la sticlă - jumătate de liră : total : trei lire.

Răsufflai ușurat.

— Nici nu s'ar putea mai ieftin ; am să viu, domnule, mult mai des, - avui de zis, și lauda vru să iasă de bună voie.

— Sistemul casei, - zise cu simplă modestie acel chelner de treabă.

— Atunci adu-mi și cafeaua.

— Doriți și un păhărel de cognac ?

— Dece nu ? Bucuros : *semel in anno...*¹⁵⁾

¹⁴⁾ *Rătăceai cu nautilii,
In rînd cu scoicile,
Și omul nu era!—*

sunt versuri din foarte cunoscuta capodoperă lirică „*Asupra unei scoici fosile*“, scrisă de abatele vicentin Giacomo Zanella (1820-1888), fostul rector al universității din Pádova și maestru al lui Antonio Fogazzaro, — și mai cu seamă poetul care a cîntat cu gîngășie, în versuri melodioase, cuceririle științei.

¹⁵⁾ „*Odată într'un an...*“ — subînțeles să comită asemenea „nesocotință...“

Dar acel meritos chelner se și dusese, și, cînd se 'ntoarse cu tava, îmi șopti la ureche :

— Doriți o țigară de contrabandă ? Am „Havana“ *hors ligne*.¹⁶⁾

— Nu-i voie, spusei eu.

— O, cît despre asta, puteți fi liniștit : domnul Procuror General, care vine aici la masă, nu fumează decît Havanele mele : ba chiar se și aprovizionează.

— Cînd e așa : *regis ad exemplum totus componitur orbis*...¹⁷⁾

Și neuitatul chelner îmi aprinse o Havană : al cărei nor albăstrui și ușor, amestecat cu ceața vinului și a lichiorului, mă ațipiră ușor într'un fel de fericire nesfîrșită.

„*Il mondo è bello e sânto è l'avvenir*“, repetam în mine cu marele poet;¹⁸⁾ „da, desigur, lumea e frumoasă“, și nu mai auzii nici un zgomot prinprejur, cu toate că sala era plină de lume.

Cînd iată, pușin cîte pușin, încet încet, băgai de seamă că scaunul care era în fața mea se mișca, deschisei ochii și văzui pe finărul Damian că se așeza cu sfiială înaintea mea.

„Ce vrea acesta ?“ îmi spusei, deschizînd ochii.

Zimbea, văzui că zimbește cu îndatorire și dragoste în chipu-i înfloritor, dar apoi simții aceste aspre cuvinte ce-mi răscoliră mistuirea :

— Domnule profesor, văd că dv. nu mă mai recunoașteți... Eu în schimb vă cunosc foarte bine !

— Vai de mine ! - suspinai în inima mea - plăcere a neprevăzutului, prea de timpuriu dispărută !

In adevăr, nu, domnule, nu am aceasă plăcere ! bilbii.

Zimbea mereu :

Am fost elev al dv. acum zece ani : dar văd că nu vă mai aduceți aminte de înfățișarea mea ; eu îmi amintesc foarte bine de dv., domnule profesor.

Incepui să suspin în suflet mai adînc și, ca om de simțire delicată cum sunt eu, mă rușinai că am fost prins cu „neplăcutul vișiu al lăcomiei“ tocmai de un școlar de-al meu ; totuși răspunsei :

— Sunt recunoscător și încîntat de amintire, ba încă foarte recunoscător ; dar afiția tineri au fost elevi de-ai mei, încît mi-e greu să-mi amintesc de fiecare'n parte.

— O, dv. trebuie totuși să vă aduceți foarte bine aminte, domnule profesor, - stărui el, cu un zîmbet mai vădit.

— Crede-mă... și-mi pusei mîna la piept.

¹⁶⁾ *Hors ligne* : extraordinar. Havana, capitala Cubei, e renumită și prin tutunul său.

¹⁷⁾ *După exemplul regelui se modelează tot regatul* ; aici, după pilda procurorului general. Panzini rostește și aici, un solemn citat latinesc, în fața chelnerului și în legătură cu un lucru de nimic.

¹⁸⁾ „*Frumoasă e lumea și sfinți viitorul*“ — e un vers din marele poet modern Giosuè Carducci (1835-1907), maestrul lui Panzini dela univ. din Bologna.

— Mă numesc Damiano Saltori... Numele acesta trebuie să vă amintească ceva!

Așteptă o clipă și apoi pronunță aceste cuvinte îngrozitoare:

— Dv., domnule profesor, m'ați trântit definitiv la examenul dela clasa a III-a la a IV-a gimnazială. Ba dv. ziceați „a sfârșita“ și nu „a trânti“, vedeți că-mi aduc aminte?

„Ce trădare mai e și asta?“ gândii în mine, tresărind.

Adio, plăcere a digestiei! Nu știu ce răspunsei, dar de sigur mă incurcai și pe semne c'am răspuns cam așa:

— Iartă-mă, dar n'am făcut-o dinadins. Dacă a fost așa după cum spui, mă căiesc din suflet. Pe cuvânt!

— Dar eu vă datoresc viața, domnule profesor! - strigă atunci, spre marea mea uimire, lînărul, în culmea entuziasmului, - eu vă datoresc starea mea cea bună de astăzi, norocul meu: de cîte ori am vrut să vă opresc pe stradă și să vă arăt recunoștința mea, dar îmi lipsia curajul: acum în schimb, cînd dv. ați intrat în prăvălia mea, mi-am îngăduit...

— Eu nu înțeleg - răspunsei totuși turburat, fiindcă mă temeam că acel vechiu elev de-al meu și-a adus aminte de acea figură retorică pe care o șlim sub numele de „ironie“.

— O, e un lucru clar, clar ca soarele: vă mai amintiți ce-mi spuneți dv.?

— Eu? nu, domnule!

— Dv. îmi ziceați: tu ești un băiat bun și vrednic, dar ca să urmezi studiile clasice îți trebuie ceva mai mult decît spiritul, și tu nu-l ai nici măcar pe acela; îți trebuie arta: tu artă nu ai: ești o stridie. Mi-aduc aminte, nu-i așa?

Mă înroșii la amintirea prea gustoaselor stridii înghițite lacom puțin mai înainte, și mi le simții vii încă, în stomac, cu scoici cu tot...

— Iartă, totuși... spusei în culmea nedumeririi.

— Dar ce, dv. spuneți un prea sfînt adevăr, - urmă distinsul Damian, - numai părinții mei nu voiau să'nțeleagă: trebuia să ajung cu orice preț un avocat, să înnoblez cu un titlu de doctor numele familiei, și profesori și lecții în casă! dar de geaba, latina aia nu-mi intra de loc, și asudam rece cînd făceam temele de italiană. Iar dv. m'ați trântit și foarte bine ați făcut.

— Nu-mi aduc aminte, domnule...

— Nu vă aduceți aminte domnule, de o scenă ce se întîmplă între tatăl meu și dv? de deputatul mușteriu al nostru, care ceru dela direcție tezele ca să le ducă la minister? de amenințarea cu cererea unei măsuri?

Acum de fapt mi-aminteam, fusese deputatul... Dar e mai bine să nu-i pomenesc numele.

— Și dv. dîrz, - urmă acel prea simpatic Damian. — Voiau să tragă de gît pe cei doi *patru* și să-i facă *șase*, și dv. nu; chiar și directorul vroia să tragă de gît pe acei doi *patru*, și dv. nu și nu. Iar tatăl meu zicea (îmi vine să rîd când mă gîndesc): „Cum? eu fac reduceri datornicilor mei de sute de lire, și dv. pentru un punct...”

— Ce vrei, domnul meu...

— Dar ați făcut foarte bine. După aceea, părinții mei au înțeles cum stau lucrurile. M'au trimis, cum voiam eu, în Elveția, unde am învățat limbile și comerțul. Eu vroiam să urmez pe tatăl meu, să măresc prăvălia, iar el voia în schimb să se retragă dela afaceri... Azi, ca azi, sunt foarte fericit. Acel Cornelius Nepos nu-mi intra deloc...¹⁹⁾

— Foarte drept!...

Și voi el însuși să-mi țină paltonul și-mi dădu pălăria și bastonul și mă rugă să viu des să-i onorez restaurantul său.

— Niciodată nu voi uita ziua sfintului Damian, - zisei eu.

— Bunătatea dv., domnule profesor! - și-mi țină el însuși ușa deschisă, iar eu eșii din restaurant cu superba Havană între dinți, ca un bancher sau nobil ce nu se uită de sigur la ban cînd e vorba de mîncare.

In românește de

Pimen Constantinescu

ALFREDO PANZINI

— PREZENTARE —

Născut la 31 Dec. 1863 în portul marchigian Sinigallia, e un prozator italian de nuanță tradiționalistă, oarecum cunoscut și la noi. De ex., în colecția revistei „Roma” găsim, în vara lui 1924, un număr dublu dedicat în întregime operei sale de d. G. Călinescu, iar în vara lui 1925, un articol, publicat apoi și în vol. „Italia modernă”, de d. Ramiro Ortiz. „Datina” (în nr. 7-8 din 1925), a publicat, în trad. d-lui I. Cetină, nuvela „Viorelele”, iar ed. Ciornei a tipărit apoi romanul satiric „Caut nevastă”.

Panzini și-a făcut studiile liceale în colegiul Foscarini din Veneția, iar literile la univ. din Bologna, unde a avut ca profesor în special pe Carducci, dela care a învățat magistrala-i retorică și istorie literară. După aceea a fost, timp de vre-o patruzeci de ani, profesor secundar, de latină și italiană, întâi la liceul „Parini” și la Politehnica din Milano, iar în urmă la liceul „Mamiani” din Roma. În 1927 a eșit la pensie, iar în 1929 a fost ales membru al noiei academii re-

¹⁹⁾ Istoricul mantuan *Cornelius Nepos* (sec. I în. de Hr.), autor al clasicelor *Vitae excellentium imperatorum*, se studia și în liceele noastre, în cl. V-a secțiilor moderne. Alfredo Panzini a fost o viață întreagă profesor de limba latină, la anul III al gimnaziului.

gale italiene, secția literară, alături de Salvatore di Giacomò, Luigi Pirandello și Massimo Bontempelli.

Profesor și autor al unor cărți pentru școală—ca dicționarul modern al limbii italiene sau apreciați gramatică,—bunul Panzini nu și-a uitat meseria nici în romanele sau nuvelele sale, în care ni se înfățișează cu un stil livresc și cu o ironie didactică, făcând ca adeseori să ne fure, mai mult decît epicul, personalitatea sa morală. Subiectele-i de preferință sunt: femeea, burghezia tradițională și frumusețile Italiei, modernismul și socialismul.

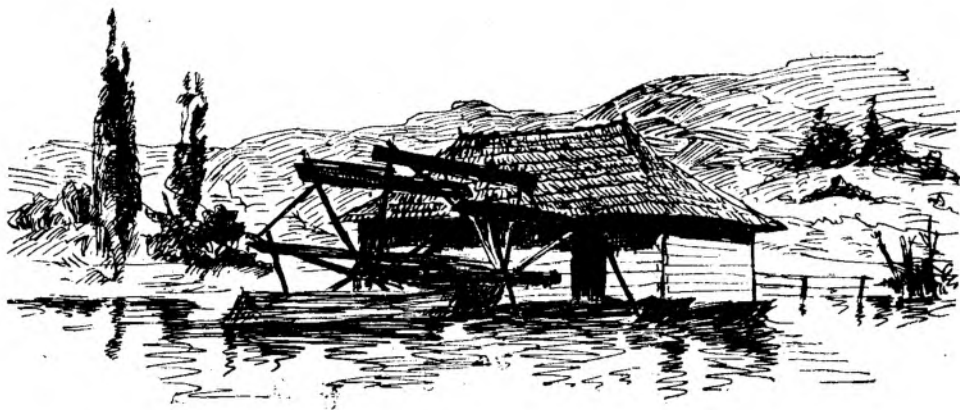
Umorist binevoitor și caricatural și artist ingenuu și delicat, e unul din cei mai vii și mai profunzi scriitori moderni, întrunind didacticismul și peisajul prozei unui Alexandru Vlahuță, cu duiosia d-lui Ion Alex. Brătescu-Voinești și cu umorul și satira ușoară a d-lui Ion Al. Basarabescu.

Din cele peste treizeci de volume, amintim: *Piccole storie del mondo grande*, 1901; *Le fiabe della virtù*, 1905; *La lanterna di Diógene*, 1909; *Donne madonne e bimbi*, 1914; *Santippe*, 1914; *Il viaggio di un povero letterato*, 1919; *Io cerco moglie*, 1920; *Signorine*, 1921; *Il padrone sono me*, 1922. Ultimele sale două opere au caracter biografic și istoric: *Il conte di Cavour*, 1931 și *La sventurata Irminda*, 1932. Editóri ai volumelor sale au fost întâi frații Treves din Milano, iar acum casa Mondadori din Milano-Verona.

P. C.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cu prilejul sărbătoririi d-lui C. Rădulescu-Motru.

Actualitatea Personalismului energetic¹⁾

Înțelegerea filosofiei ca o preocupare pur teoretică, emancipată de orice contact cu realitatea socială de toate zilele, stăruie încă în multe minți contemporane cu toată puterea unei prejudecăți adânc înrădăcinată în sufletul nostru. D^eparte de svonorile vieții, retras ca un desăvârșit idealist în sfera albastră a ideilor pure, filosoful e încă socotit ca o ființă abstractă, bizară, legată de pământ doar prin legile invicibile ale gravitației. După expresia populară, filosoful e și astăzi omul care umblă cu capul în nori.

Această înțelegere a filosofiei se datorește în mare parte romantismului care — cultivând până la exces individualismul și încurajând până la cele din urmă limite speculația — a contribuit în mare parte la izolarea quasicetică a filosofului. Marile sisteme metafizice de după Kant, din prima jumătate a secolului al XIX-lea — Fichte, Schopenhauer, Hegel, etc. — au dat abstractismului o formă atât de extremă, încât legăturile cu solul social au fost, în bună parte, rupte.

Curând însă greșeala avea să fie recunoscută de filosofi chiar, ale căror eforturi de a relua contactul cu realitatea, de a-și îmbogăți puterile din atingerea cu pământul după mitologica pildă a lui Anteu, pot fi urmărite încă din a doua jumătate a veacului trecut. De fapt, filosofia a fost mai totdeauna strâns legată de viață, o funcțiune firească a ei, un mod distinct de manifestare a sufletului social. În antichitatea grecească de pildă, filosofia umbla pe drumuri cu Socrate, Platon și sofști, în evul mediu se puneau în slujba celei mai vii dorințe a omului: mântuirea sufletului, în vremurile noi secunda de aproape marile transformări sociale și pregătea uneori — alături de alți factori — evenimente epocale, precum revoluția franceză.

Filosofia contemporană tinde să-și afirme și ea — tot mai mult — caracterul realist întitulându-se cu preferință o „filosofie a vieții“. Doctrinii d-lui C. Rădulescu-Motru i se potrivește — cu maximă evidență — această caracterizare. Construită din ultimile date ale științei contemporane și pe urma celei mai abstracte filosofii care e cea Kantiană, filosofia d-lui Motru e totuși adânc înrădăcinată în realitatea socială din care și pentru care trăiește. Ne propunem dar — în rândurile ce urmează — desprinderea celor mai de seamă gânduri vii și actuale ale filosofiei d-lui Motru, gânduri prin care a îmbogățit

¹⁾ Cuvânt rostit la *Cercul de studii al Profesorilor secundari — Sibiu*.

nu numai comoara ideilor noastre, ci a luminat — mai ales — căile unei mai desăvârșite vieți social-culturale.

* * *

După cum se știe, filosofia d-lui C. Rădulescu-Motru denumită *Personalismul energetic*, e o sistematizare de idei în jurul problemei centrale a personalității. Prin însuși punctul ei de plecare — personalitatea — filosofia aceasta se integrează în cel mai viu ritm al vieții și gândirii contemporane. Pedagogul W. Münch de pildă, găsește cu dreptate că „*personalitatea e marele cuvânt pe care-l întâlnim azi peste tot*“, iar filosoful A. Richter înseamnă: „*Cuvântul personalitate are pentru timpul nostru un răsunet aproape fermecător și exercită asupra sufletelor un efect aproape magic*“.

Pornind din plină actualitate deci, *Personalismul energetic* solicită o concentrată atenție nu numai din partea cercetătorilor teoretici, ci și din cea a practicilor sociale, a celor ce se ocupă cu răsfrângerea ideilor asupra realității sociale.

Concepția centrală a filosofiei d-lui Motru face din personalitate o ultimă formă organizată a energiilor cosmice, biologice și sociale. Deosebindu-se deci de străvechiul dualism al gândirii trecutului care opunea persoana naturii, dându-i celei dintâiu un loc complet autonom, d-l R. Motru o integrează în lanțul formelor universale care tind către finalitatea ei. Este o filosofie monistă energetică, în care personalitatea fără ași pierde vechea ei demnitate este totuși strâns legată de finalismul naturii. Ne aflăm până aci în pură teorie. Întrebarea ce trebuie să ne preocupe acum, se referă la corolarul practic al teoriei.

Dacă personalitatea nu se mai poate explica din ea însăși sau cel mult din stări sociale anterioare ci și din puternice condiționări cosmice și biologice, înseamnă că atât atitudinea *autohtonismului* cât și cea a *naționalismului* determinat printre altele și de materialul specific uman, este perfect fundată. Ceva și mai mult chiar. *Autohtonismul* și *naționalismul* sunt concepții strict legate de realitate, sunt expresii chiar ale acestei realități. Curentul *autohtonismului* și *naționalismului* ce străbate o bună parte a culturii noastre contemporane, își găsește astfel în *Personalismul energetic* o științifică întemeiere.

Dar, mai trebuie subliniat că *autohtonismul* și *naționalismul* nu-și găsesc în filosofia d-lui Motru numai o nudă afirmare, ci chiar o indicație a felului celui mai potrivit de manifestare. Odată ce *autohtonismul* și *naționalismul* sunt forme ale realității, existente ca atare, fapte de neînălțurat, fatalități sine qua non, atitudinea de gălăgioasă paradedare, manifestarea sgomotos patriotardă, teoretizarea excesivă sunt absolut inutile. Se recomandă în schimb *naționalismul* muncii creatoare, al faptei serioase și grave, al tăcerii fecunde și aurite.

Din definirea personalității ca o superioară organizare a condițiilor cosmice, biologice și sociale, rezultă însă — alături de *autohtonism* și *naționalismul biologic* — și o altă concepție: *tradiționalismul*. Peste legăturile persoanei cu mediul cosmic și biologic, vin să se suprapună puternice elemente ale trecutului social sedimentate în tradiții. *Tradiționalismul* este deci și el expresia unei stări de fapt, a unei realități ce nu poate fi depășită. Curentul tradiționalist ce străbate încă dela Kogălniceanu ca un filon aurifer pământul culturii noastre, este astfel pe deplin întemeiat cu toată puterea faptului ce se impune dela sine.

Recapitulând deci, *autohtonismul*, *naționalismul biologic* și *tradiționalismul* sunt consecințe logice ale teoriei personaliste având toate o puternică actualitate. Ele pot fi înglobate *spiritualității etnice*, pe care de fapt o constituiesc.

Dacă privim acum mai de aproape urmările teoriei personaliste, nu ne va fi greu să observăm că — de fapt — ea cuprinde implicit și ideea *regionalismului cultural*. Personalitatea, creatoare de valori culturale, fiind înrădăcinată în mediul ei cosmic, biologic și social-tradițional, va răsfrânge — în modul cel mai firesc — caracterele solului din care

răsare în fapt, al regiunii adică. Iată-ne deci în fața unui regionalism creator evident și real ca și spiritualitatea etnică ce-l încoronează numai.

E locul să adăugăm acum că toate ideile până aci enumerate și concentrate în fond în esența etnicului au calitatea de a se putea înălța la rangul de norme ale oricărei culturi. Fiind în același timp expresii ale unei realități date, ele posedă virtual posibilitatea de a se realiza.

E interesant să observăm că filosofia d-lui Motru înseamnă ea însăși o ilustrare a propriilor ei concepțiuni. Personalismul energetic realizează într'adevăr postulatul spiritalității etnice. Este după cum însuși autorul lui o recunoaște „un vlăstar al unei vechi credințe strămoșești”, care leagă în gândirea Românilor „gestul omenesc cu faptele pământului”. Spiritualitatea etnică e atât de evidentă în filosofia d-lui Motru, încât până și regionalismul, sau mai bine, *mai ales*, regionalismul își rostește glasul său. Originar din ținuturi oltenesești, vlăstar al unui suflet plin de energie, spirit de organizare, puternic dinamism, lipsit de contemplativitate și misticism, d-l Motru nu și-a exprimat aceste caractere în „Personalismul energetic?”.

Să continuăm însă cu relevarea ideilor vii ale filosofiei d-lui Motru.

Personalismul energetic dorește realizarea personalității profesionale și crede că „viitoarea cultură a Europei va fi cultura unei elite profesionale”. Personalitățile sunt însă distincte unele de altele și animate — fiecare — de o altă vocație. Prin crearea a celei „elite profesionale”, peisagiul societății viitoare va fi însă plin de pitorescul tuturor diferențierilor. Urmează de aci că societatea viitoare se va fărâmița în atomi și și va pierde unitatea? Dimpotrivă. Realizând fiecare îns o adevărată diviziune a muncii vocaționale, personalitățile se vor simți mai strâns legate și vor fi mai puternic însuflețite de un autentic solidarism organic. Iată o soluție în problema raportului dintre individ și societate care și are cea mai vie ilustrare în chiar viața societății contemporane.

Personalismul energetic oferă apoi un câmp cu totul clar pedagogiei individuale și sociale; îi dăruie un ideal educativ în personalitatea energetică și o metodă de educație în realismul constatării vocaționale. Pentru mediul românesc în special, pedagogia socială a filosofiei d-lui Motru e nespuse de rodnică în consecințe. Din inerția și pasivitatea orientală a țaranului român, Personalismul energetic înțelege să desvolte forțe de intensă activitate, de maximă valorificare a bunurilor noastre latente. Din „cimitirul inovațiilor” dorește să învieze inovația însăși, motorul progresului răzimat totuși pe tradiții.

Dar frumoasa actualitate a *Personalismului energetic* poate fi dedusă și din lupta fățișă pe care a dus-o cu perseverență și organizare, împotriva misticismului român. Cum despre această latură a problemei ne-am ocupat pe larg într'un alt studiu al nostru,²⁾ nu mai revenim.

* * *

Enumărarea noastră se oprește aci. Din noianul ideilor personalismului energetic, am desprins numai pe cele cu o mai mare actualitate și cu mai multă viață în mediul contemporan. Deși multe din ele sunt preexistente filosofiei d-lui Motru, valoarea lor nu constă într'o strictă originalitate, ci în noua lor fundamentare științifică și consonanță cu viața contemporană. Și dacă ne gândim apoi că autohtonismul, naționalismul biologic, tradiționalismul, regionalismul cultural, solidarismul organic, pedagogia activismului social, sunt în același timp și realități și norme ale unei culturi și dacă — mai departe — observăm că tocmai de aceste idei are nevoie cultura românească, ne dăm cu și mai mare limpezire, seama că filosofia d-lui Rădulescu Motru e de o vie actualitate.

Al. Dima

²⁾ „Criza culturii românești”: Revista „Datina” An. IX. nr. 10-12.

ZĂDĂRNICII...

Se 'mbracă pomii 'n albă floare
Și 'n svon de glasuri de copii
Se 'ntorc iar șiruri de cocoare...
Zădărnicii... Zădărnicii...

Se pierd perechi îmbrățișate,
Sub vălul lunei argintii,
De sărutări înfiorate...
Zădărnicii... Zădărnicii...

Îți clocotesc, în piept, aprinse
Dorinți și patimi mii și mii,
Văpaia viselor nestinse...
Zădărnicii... Zădărnicii...

Pribeag pe drumul către moarte,
Ca mâine tu n'ai să mai fii,
Și toate-or rămâneà deșarte
Zădărnicii... Zădărnicii...

VIRȘIL N. DINCOLESCU

SIMBOL

— nuvelă —

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Efectul cloroformului nu se sfârșise.

Trei surori de caritate, albe, cu milă adâncă în ochi, îl luară pe brațe de pe brancardă și, încet, cu multă băgare de seamă, așezară jumătatea amorfă de om, în patul de fier din colțul salonului.

Modelat par'că din ceară veche, omul cu chipul supt stăruia necontentit în somnul greu. În salonul înalt se lăsase tainic o liniște care apăsa ca o povară. Nu se mai auzea nici un gemăt. Altădată aici, la chirurgia grea mugetele nu încetau nici o clipă. Acum, par'că toți bolnavii uitaseră de propriile lor dureri. Operația din ziua aceea le înfiorase trupurile roase de boală, le pătrunseseră sufletele și toți luau parte cu gândul la întâmplarea noului venit...

...Un boer dintr'un sat apropiat de marele oraș, fusese adus cu picioarele strivite și chipul stâlcit, în miez de noapte. Chirurgul îi făcuse operația cu o grabă neobișnuită.

Zamfir Cristian, așa îl chema pe noul bolnav dela salonul Nr. 3. Când internul îi făcuse foaia de observație și-i rostise numele acesta întreg, pe frunțile tuturor bolnavilor căzuse par'că o greutate nevăzută, care îi apăsa, pe toți, până în miezul creerilor. Fiecare ins, în patul lui, cu fața în sus, înclăștat de neprevăzuta forță ascunsă a ologului adormit își punea întrebări, din ce în ce mai ciudate. Apoi

se mulțumea fiecare, singur, în tăcerea lui de spital, cu răspunsuri cari nu se asemănau unele cu altele: în gândul unuia sclipia o bănuire, în mintea celuilalt o întâmplare fantastică și nici unul nu ghicia adevărul.

Câte un cap mai stăruitor se ridica încet și se uita pe furiș, să vadă dacă se sculase streinul. Dar acesta nici nu se mișca.

Internul și surorile toate plecaseră.

Rămăsese lângă bolnavi doar femeea de serviciu, mărunță și greoaie la trup, cu mișcări alene și cu peste cincizeci de ani în sbârciturile adânci depe față, tăiate ca într'o piatră veche cu mușchii.

Femeia, după ce își isprăvi treburile prin salon se așeză la capul lui Zamfir. Omul scoase un muget gros, adânc...

Servitoarea tresări și îi aduse repede o cârpă udă pe care i-o puse pe frunte.

Ceilalți bolnavi își îndreptară repede, pe ascuns, privirile spre el, cu o frică instinctivă. Ochii tuturor străluciau de o lumină bizară. Zamfir deschise pleoapele: doi ochi mari, albaștri priviră fix tavanul alb. Nu-și dădea seama unde se află. Vru să se miște, dar femeea de lângă el îl opri cu vorbe calde, în care se ascundeau înțelesuri amare:

— N'ai voe! Fii liniștit, altfel e rău!

El o privi lung, cu teamă și clipi în semn că a înțeles.

Fără să simtă nici o durere în trup, închise iarăși ochii și rămase mulțumit, în patul în care se credea om întreg, lungit să se odihnească după o zi obositoare de muncă...

...Casa lui de piatră, din satul cu două biserici, i se arătă sub pleoape. O vede clar așa cum a lăsat-o acolo înfiptă în muchia unei văi, printre nuci bătrâni și salcâmi verzi. Pe hornurile roșii de cărămizi, fumul gros se ridica în noaptea aceia, spre cer, mai rotund și mai gros ca niciodată. Par'c'ar fi fost un balaur uriaș, fără cap, năzuind spre nori. El sta în odaia din față, la geam, și privea lung turlile bisericeii noi argintate de lună. Cu cât se uita mai mult afară, în „Noaptea Invierii“, cu atât mai puternic sufletul i se mărea. Lumânările aprinse cu care credincioșii se duceau la biserică, i se păreau stele coborite din cer și purtate de mâini nevăzute spre casa inimii lui, plină de aceeași lumină ca și Casa Domnului. Și el tot, el omul, se simțea acum făcut din luminile văzduhului. Mulțumirea aceasta pe care o culegea din toate colțurile pătrunsului și ale nepătrunsului, bolnav de gripă, la geamul odăii din față, Zamfir Cristian o așteptase treizeci de ani...

...Era copil atunci când a văzut pentru prima dată pe Isus, plin de praf și minjit de fum, cu fruntea spartă și cu ochii sgâiți, în biserica veche, dărâmată, de lângă deal. În sat murise o fată și toți copiii se duseseră la biserică. Se luase și el după ei. Când a pășit pragul altarului, chipul vânăt al sfântului l'a ținut în loc. Sufletul copilului de atunci începu să tremure ca o crenguță cu flori de cais, bătută de un vânt nemilos. Ochiul băiatului înfricoșat se rotiră în interiorul muzezit al bisericii de lemn, priviră amănunțit toate chipurile d'abia deslușite ale sfinților, apoi se fixară pe fața pământie a Celui mai mare dintre ei. Acesta se desprinse încet, din icoana crăpată și se îndreptă spre el. Zamfir scoase un țipăt din toate puterile și o luă la fugă, nebun de groază. Lumea din biserică nu dădu atenție unui țipăt de copil, la ușa bisericii. Așa sunt ei, neastâmpărați. Zamfir însă, când ajunse acasă, sufletu-i venise la gură iar carnea-i toată era înfiorată de spaimă. Maică-sa, văzându-l că tremură ca varga l'a întrebat îngrijorată.

— Ce-ai pățit Zamfire ?

El n'a vrut să-i spună adevărul. Nu știa de ce, dar par'că îl îndemna cineva, din lăuntru lui, să nu-și destăinuiească *marea lui spaimă*.

— M'au bătut niște băeți răi, mamă.

Și s'a simțit adânc mulțumit că nu și-a dat pe față taina... Iar noaptea, un om înalt de lumină care semăna cu cel din biserică, cu fruntea spartă, l'a mângâiat și l'a sărutat pentru că n'a spus nimănui că se speriasse de el. Apoi dintr'un nor rotund de argint, a răsărit, cu toate stelele cerului înfipte în ea, o biserică albă, frumoasă, strălucitoare. Așa ca o minune mare, pe care gândul lui Zamfir n'ar fi bănuț-o nici când, biserica de lumină s'a apropiat de el; brațele omului l'au luat pe sus și l'au așezat pe turlele ei. Apoi tot timpul, până în zori s'au plimbat, Zamfir cu Sfântul prin toate colțurile cerului. Dimineața când s'a trezit, afară era sârbătoare. S'a îmbrăcat repede și s'a dus, fără să știe nimeni, să mai vadă încăodată pe sfântul de care se speriasse. Vrea să se convingă dacă, într'adevăr, semăna cu omul din vis. Când a ajuns la pragul altarului, inima a început să-i bată mai tare. S'a oprit. În biserică se adunase toată lumea satului. Cineva cânta acolo, înăuntru prea mult și prea încet. El a mai făcut un pas spre altar, dar inima mică porni să i se sbată din ce în ce mai tare, ca o pasăre prinsă într'un laț. Vrea par'că să sboare. Un gând nou însă îl incurajă. Repede, fără să-l vadă nimeni, se sui pe masa dela ușa altarului, a vânzătorului de lumânări și se uită fix la sfântul cu capul crăpat. Isus îl privi și El lung, cu surâs și lumină de Dumnezeu. Pasărea din pieptul lui Zamfir, nu se mai sbătea acum de frică. Cîrîpia de bucurie... Par'că eșise soarele din

nori. Și era frumos... Sfântul cu răs bun îl chemă pe Zamfir înăuntru, el se duse fără să-i mai fie teamă și fără să știe nimeni de ce se ducea în biserică. Avea în suflet atâta cântec!... Când ajunsese aproape de icoană, ochii albaștrii depe scândură, pentru alții jumătate șterși sau chiar în întregime, scânteiară binevoitori cu bucurii pe care i le presărara în cuibul sufletului de copil, ca pe niște stele vii. El, ne mai putându-se stăpâni, sărută lung picioarele Domnului și ieși din biserică, cu atâta fericire și lumină în el, încât nu-și mai dădea seama ce face. Toată ziua apoi și-a pierdut-o pe lângă zidurile bisericii și fel de fel de gânduri încolțite de timpuriu în făgașurile creerului mic îi nutriră sufletul. Seara, când s'a dus acasă era grozav de mulțumit, de descoperirea unui gând, care îi sfredelise capul, în ultimul timp.

„Când oi fi mare am să-i fac sfântului ăsta bun, o casă nouă, o biserică la fel ca aceia cu care m'am plimbat prin nori și am să-l îmbrac într'o icoană de argint”.

— De ce ești atât de vesel Zamfire? a legat maică-sa vorbă cu el, la masă.

El a tresărit și nici de data aceasta nu și-a destăinuit gândul.

— Nu știu.

Și a tăcut toată seara. Cu cât ținea mai ascunsă în suflet marea lui taină cu atât se simțea mai fericit...

De atunci i-a rămas întipărită în minte, frumoasă, mare și înaltă, biserica de lumină, comoara lui închisă...

Timpul a măcinat zi după zi, an după an și el, Zamfir Cristian, cel mai bogat om din satul care odată avea două biserici dărmate, a clădit casă nouă Domnului, în locul celei de lemn, în care a cunoscut pentru prima dată pe Isus... Icoana veche a îmbrăcat-o în haină de argint cu fire de aur.

Trupul lui Zamfir începu să se încălzească, să se înfioare și, în cele din urmă, să tremure puternic, din toate fibrele cărnii... Aducerile aminte se stinseră brusc, ca și când ar fi suflat tiran în ele bătrâna care'l păzea la cap. Luminile toate din minte îi periră. Se strădui să se miște, să-și găsească un loc mai potrivit în patul în care zăcea, dar auzi, ca prin somn, de departe un glas care amenința.

— Nu înțelegi omule să stai liniștit? Vrei să mori?

El nu gândea aceasta... Nici nu i-ar fi trecut prin cap să-și sfârșească viața tocmai acum când... Dar nu înțelege un lucru, care începe să-i turbure gândul... Dacă se mișcă în pat, moare? Nu, nu! Glasul de femeie și-a bătut joc de el. El, stăpânul visului care i-a hrănit sufletul treizeci de ani, nu va muri, nu poate să moară, nu

va trebui să se sfârșească atât de repede și fără înțeles...

Dar unde i-o fi nevasta? Unde-i sunt copiii? Uf! aici e un loc blestemat, plin de alb și de pustiu. Dacă se mișcă, moare, dacă stă țapăn trăește. Dar unde se află el aici? Dece l-a adus în această încăpere ciudată? A pățit ceva? I s'a întâmplat vreun rău? Doamne!...

— Taci omule, nu mai geme, îți faci singur rău!

— Vreau să vie nevasta și copiii să-i întreb, să le vorbesc.

— Fi liniștit că vin ei, după masă, când au voe vizitatorii să intre în spital.

Zamfir înțelese. Era adus la spital. I se întâmplase ceva groaznic. Tăcu și închise ochii. Apoi se munci să știe dece fusese adus aici, în salonul ăsta alb, căruia nu putea să-i vadă decât tavanul și colțul de lângă o fereastră mare...

...Da, da! Incepe să-și aducă aminte ca de o întâmplare veche, de demult... Noaptea era cu totul înecat în apele de argint ale lunei și ale stelelor din cer și din mâinile umbrelor care se îndreptau spre biserica lui... O, dacă i-ar fi priceput cineva atunci fericirea și cântecul din suflet!... Dar iată că focul lunei, văpaia stelelor, jeratecul luceferilor se revărsaseră din înălțimi pe turlele bisericii. El închise ochii. Clipi de mai multe ori. Nu știa ce să creadă. Era aceiași minune încercuită de lumină ca în visul copilului? Nu. Acum avea proporții mai largi; era mai puternică. Valuri de fum începuse a se ridica spre cer. Intunericul se sparse pretutindeni. Oamenii răcneau. Pământul se cutremura din țâțâni.

— Stăpâne, a luat foc sfânta biserică!

Glasul slugei l'a sguduit și l'a aruncat puternic dela fereastră de unde se afla, în noapte, cu pieptul gol și cu ochii eșiți din orbite...

A luat-o la fugă, nebun, spre biserica aprinsă... Când a ajuns la ușă, a răcnit și s'a aruncat în flacări să salveze icoana lui Isus cu care se înfrățise din copilărie, care l'a păzit și l'a ajutat în toate cotiturile grele ale vieții... Apoi nu-și mai aduce aminte ce s'a întâmplat, mintea nu-l mai ajută. O pătură grea și neagră i se așezase pe gând...

La poarta spitalului aștepta de două ceasuri o femeie îmbrăcată în negru, pământie la chip și cu ochii înroșiți și umezi. De două ceasuri o muncia nerăbdătoare să-și vadă soțul; îl credea mort de azi dimineață. Când omul cu șapca albastră îi deschise greaua poartă, femeia își descărcă pieptul de un oftat adânc. Coti repede rondurile de flori, săpate proaspăt și intră brusc în coridorul de ciment al spitalului. Un servitor o îndreptă spre salonul No. 3 la chirurgia grea.

Când ajunse la uşe, femeea de serviciu îi eşi binevoitoare în cale.

— Căutaţi pe cineva?

— Da. Pe domnul Zamfir Cristian.

— E aici. Dar vă rog încet; d'abia a adormit.

— Bine. Mulţumesc.

Femeea cu chipul supt se îndreptă în vârful picioarelor spre patul lui Zamfir. Când trecu pe lângă un bolnav căruia îi tăiasse o mână din cot, acesta cu ochii plini de taină o întrebă stăruitor.

— Cucoană, vă rog, ce are?

— I-a căzut o piatră pe picioare, în timpul focului.

— Da, ce-a ars?

— Biserica.

— Doamne fereşte!

Şi bolnavul surăse cu o mulţumire satanică; „Da, da! I-a tăiat picioarele. Încă unul; foarte bine! Cum, numai el să fie ciung, şi alţii?... Î, hâ, da; foarte bine“...

Femeea se apropie de soţul ei şi se aşeză pe scaun. Zamfir, ca şi când ar fi fost deşteptat de cineva, deschise ochii greu, alene. Nevastă-sa îl strigă cu suspine, încet:

— Zamfire, ce faci, Zamfire?

El foarte rece şi foarte calm o privi cu ochii împăenjeniţi.

— Rău. Când ai venit?

— Acum.

— A ars şi Isus?

— Nu Zamfire, icoana Domnului ai scăpat-o tu.

— Da, da! Dar biserica, biserica a ars toată?

— Numai acoperişul şi interiorul.

— Ano, se mai poate repara, Ano?

— Oamenii așa vorbesc, Zamfire.

— Uf, Doamne! Dar copii au scăpat?

— Toţi Zamfire, toată lumea; numai tu ai fost lovit.

— Nu-i nimic Ano, să vinzi din pământ şi să-mi reclădiţi biserica, înţelegeţi? Cât mai curând să mi-o refaceţi...

Zamfir simţind o durere veninoasă sub unghia de la piciorul drept, pe care nu-l mai avea, se mişcă puţin şi gemu:

Cum mă doare degetul dela picior. Nu mai pot să îndur. Puneţi-mi ceva pe degete!

Servitoarea se apropie de soţia lui Zamfir şi o frază tâmpă i se rostogoli singură, fără să-şi dea seama.

— Cum să-l doară maică degetele, când el nu mai are nici un picior?

— Cum? I le-a?...

Și femeea îndoliată împietri lângă pat cu ochii mari pierduți. Apoi isbucni într'un hohot puternic de plâns. O soră de caritate veni repede și o luă de braț, îndemnând-o spre ușe.

— Vă rog, nu e voie să plângeți lângă bolnavi! Le faceți rău.

Ușa salonului se închise în urma lor cu un scârțâit lung, înfiorător. Zamfir auzise clar cuvintele servitoarei și nu-i venea să creadă. Femeea aceasta era tâmpită, altfel n'ar fi vorbit așa. N'are el picioare? Auzi ce glumă stupidă?... El e doar om întreg. Iși simte tot trupul, dela primul fir de păr din cap și până la unghia degetului care-l doare acum atât de îngrozitor. Hm! Ce bătrână ticăloasă. Să-i rătă nevestei lui în nas, spunându-i că el n'are picioare.

Zamfir ca să arate că într'adevăr el e om întreg și că servitoarea a mințit, strigă tare, cât putu, la ea:

— Acultă femeie, nu înțelegi? Ți-am spus să-mi pui ceva la unghie că mă arde și mă doare. Ce mai aștepti?

Servitoarea gândi că bolnavul aiurează. Era obosită de atâtea vorbe rele adresate de bolnavi în timpul rătăcirilor mintale după operații. De douăzeci de ani de când era în acest spital i se acrise sufletul de atâtea suferințe omenești, de atâtea trupuri mutilate și de atâtea morți. Nu mai zise nimic. Căzu pe gânduri, se mai uită la bolnav, apoi plecă spre camera ei lângă ușe. Zamfir gemea și se ruga să-i curme durerile dela degete. Ceilalți suferinzi din salon porniră să vorbească în șoaptă, tainici între ei.

— Auzi mă, ci-că'l doare deștul?

— Și el e olog în puterea cuvântului.

Zamfir nu auzea deslușit cuvintele celor din jurul lui, totuș bănuia că despre el se vorbește.

— Ce oameni fără inimă! gândi el.

O durere bruscă i se rostogoli din miezul creierilor prin inimă până în călcâe. Par'că cineva îi vârâse în cap o bilă de fier înroșită în foc, care alunecase pe șira spinării, până la tălpi. Tot corpul începu să-l ardă și să-l doară; o durere care nu-l mai încercase niciodată. Simți apoi că toată carnea depe el îi este sfâșiată de colți veninoși, că prin tot sângele îi curge o otravă verde și rea și că tot gândul i se prefăcuse într'un huruit ca de moară hodoroșită...

Târziu după multe svârcoliri în patul de spital care se prefăcuse în baltă roșie, durerea și otrava i se *concentrară* iarăși sub unghie.

— Nu mai pot, femeie, pune-mi ceva la picioare!

Bolnavii când auziră încă odată că-l doare o parte a trupului de care fusese desmoștenit, isbucniră toți într'un răs greu, lugubru, care semăna mai de grabă cu niște mugete de muribunzi.

Lui Zamfir i se păru că hohotele lor tremurate par'că se materializau în bulgări grei care sburau prin atmosfera de spital. Apoi unul câte unul îl loveau în cap. Ologul se sforță din toate puterile să primească, mut, până la sfârșit râsul tovarășilor lui de boală. Când se stinse ultimul sughit de haz, din gândul aprins al lui Zamfir se înfipse în mijlocul salonului un vârtej puternic. Tot spitalul împreună cu întreaga armată de bolnavi începu să se învârtască amețitor. Unul câte unul oamenii cu chipurile scofâlcite de boală și de răs erau aruncați în vârtejul morții, stârnit de gândul ologului. Când toți pieriră în învârtitura uriașe, Zamfir vru să se arunce și el după ceilalți, dar o poartă de fier mare, încercuită cu benți late de aur îi fură ochii. Poarta se deschise larg și dincolo de ea se desfășură un drum alb, spre o zare infinită de cristal. El se sculă încet din așternutul cald care se transformase într'o bae de lapte și se îndreptă fantomatic și înalt pe drumul de cretă, care purta pe margini flori de soare și iarbă crudă. Pe drumul nou pășea cu taina infinită în spre depărtări. Pe lângă fruntea lui fâlfâiau în triluri de farmec păsări nevăzute. Omul era fericit. Când să se înalțe mai sus, îi apăru neașteptat în cale biserica de lumină, clădită din stele. Prin ușa de diamante eși Isus aureolat ca și în icoana de argint. Domnul îl îmbrățișă lung și fratern, apoi sburară amândoi, către înălțimi însoțiți de o mare infinită de îngeri albi, cari purtau pe brațe biserica de lumină, sufletul și viața lui Zamfir...

Toți bolnavii îl priveau, încleștați de spaimă, pe Zamfir, care se ridicase din pat, pe cioatele tăiate. Acesta cu ochii duși în viziunea fără țărnm se muncea din toate puterile să se dea jos. După multă muncă și încordare se prăbuși deodată surd, jos, la capătul patului. Bolnavii scoaseră un țipăt de groază și fiecare își astupară ochii de frică, cu podul palmelor. Femea de serviciu veni în fugă lângă Zamfir, care se sfârșise într'un horcăit brusc. Apoi foarte calmă strigă la sora de caritate.

— Să vie brancardierul!

Pe coridorul de ciment lângă salonul No. 3, Ana plângea.

George Acsinteanu

Grotă din munte*)

*...Doar țapii negri urcă. Pe sub bolți,
caprelor noastre nu le-auzi tilinca.
Desculț de sui, îți crapă talpa 'n colți,
opinci de pui, se spintecă opinca.*

*Mâna se taie 'n fierăstrău de stâncă
și zuruie pietrișul roșcovan.
Ci grotă doarme fumegând adâncă
și neagră ca o burtă de cazan.*

*Se îmbulzesc, afară, jepii mari
în care, seara, liliecii cad.
Copchii cred că-i hrubă de tâlhari,
că lasă cărăruie până 'n iad.*

*Pe unde nu albește raza lunii
aleargă, sboruri negre și adânci.
In zile lungi de pomină, străbunii
se cățarau, în gerul ei, pe brânci.*

*În piei de urs țineau aici soborul
câtați prin văi de putere dușmane...
Azi, băjbăind în bezna ei, piciorul
se 'mpiedecă de oase și ciolane.*

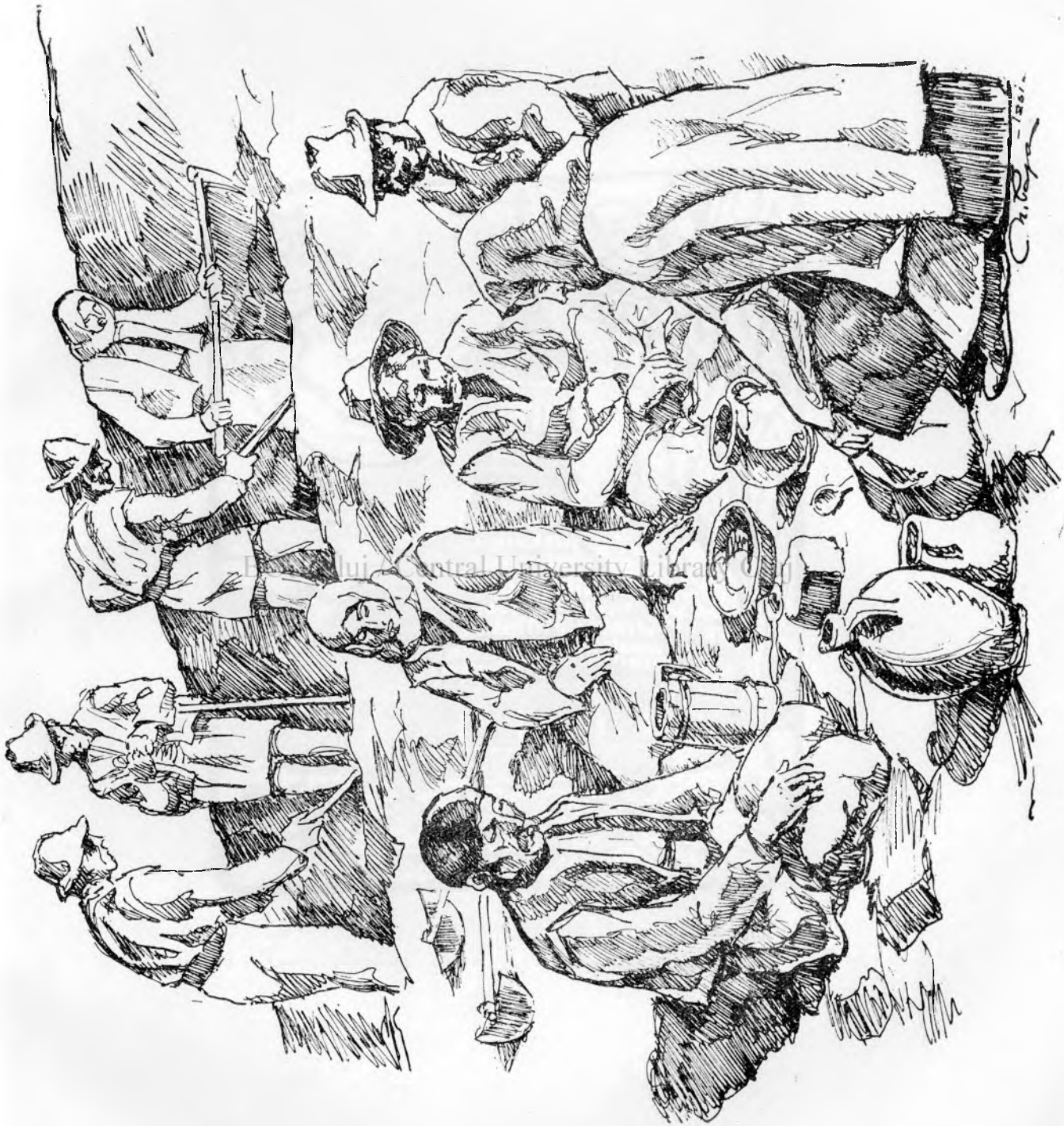
*Ci nu știi care mână de voinic,
de iconar, de cuvios părinte,
văpsi, pe zid, în fund, un mucenic
și l-a stropit cu aur pe vestminte,*

*Că de te 'nfunzi în hrubă, îndrăzneț,
păretele scânteie și zâmbește.
Cucoane Radule, picioru-ți târgoveț
nu-i învățat să guie muntenește,*

*dar dac' ai vrea printre pietroaie să te duci
ar fi să ingenunchi în taină mare
văzând cum arde sfântul ca un soare
în negura cu sloiuri și năluci...*

RADU GYR

*) Din vol. „Corabia cu păsări” ce va apărea în curând.

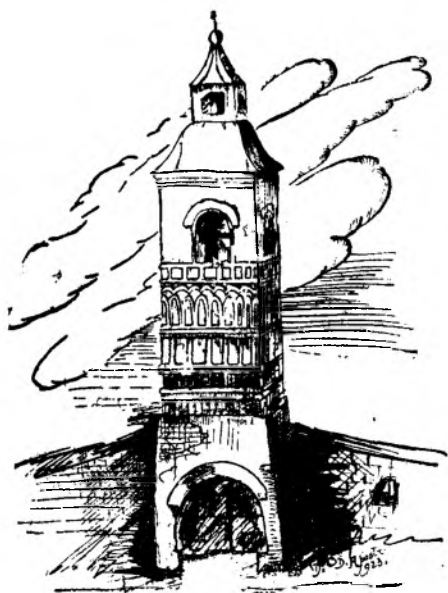

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*Biserică de lemn
din Munții Apusenii.*

*Xilografură:
Marcel Olinescu.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj
Episcopia Strehăii.

PLECÂND dela realități politice existente în secolul al XVI-lea și al XVII-lea și făcând legătura între ele pentru o vreme îndepărtată în trecut, s'a transpus înființarea Banatului oltean la originile statului român și s'a creat legendarul scaun al Băniei Strehăii.¹⁾ Printr'o ușoară mișcare de translație nu a fost greu ca această înșiruire logică de reședințe politice să se situeze pe planul vieții administrative bisericești și să dea naștere la credința, ce trăește și acum, că ar fi existat la Strehaia și o reședință eparhială, în intervalul situat între desființarea Mitropoliei de Severin și întemeierea Episcopiei Râmnicului Ncu'ui Severin.²⁾ Pe de altă parte s'a emis ipoteza că primul lăcaș în care s'a așezat Episcopia Râm-

¹ *Istoria Țării Românești de când au descălicat Românii*, în *Magazin istoric pentru Dacia*, IV (1847), p. 231; *Istoria țării românești de când au descălecat pravoslavnicii creștini*, București, ed. Ioanid, 1859, vol. II, p. 1. Vezi: D. Onciul, *Originile Principatelor române*, București, 1899, p. 5; N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes*, Berlin, Gotha, 1905, vol. I, p. 335 și *Istoria literaturii românești*, București, Pavel Suru, 1925, vol. I, p. 356—358; Emil Diaconescu, *Bănia dela Strehaia*, în *Cercetări istorice*, II-III (1926—1927), p. 259—260: „sub Mircea cel Bătrân și urmașii acestuia până la Vlad Călugărul când s'a înființat pentru Craiovești slujba de mare ban, în vremuri, când cetatea Severinului, uneori a fost și 'n stăpânire streină, reședința băniei a putut fi la Strehaia precum a putut rezida acolo și episcopul de Severin", p. 260.

² Arhiereul Dr. Veniamin Pocitan Bărlădeanu, *Episcopia Strehăii*, în *Biserica ortodoxă română*, XLVIII (1930), p. 644—650, interesează p. 651—652. Vezi recenzia critică făcută acestui studiu de D. Bodin în *Revista Istorică Română*, I (1931), p. 185—187. Apoi, N. Iorga, *Orașele oltene și mai ales Craiova pe pragul vremilor nouă*, în *Arhivele Olteniei*, IV (1925), p. 275.

nicului, ctitorie a lui Radu cel Mare, a fost mănăstirea domnească dela Strehaia.³⁾ Nu acest capitol, ce trebuie șters pentru totdeauna din istoria bisericii românești, va fi reeditat în rândurile ce urmează, ci se va încerca aprofundarea, precizarea și unificarea altuia real: va fi vorba de episcopia Strehăii din ultimul sfert al veacului al XVII-lea.

Până în prezent șapte date sigure avem cu privire la existența acestei episcopii: „pisanția” întemeerii scaunului eparhial copiată la 1759 — când ea dănuia încă „în ceardac, la chiliile arhieresti” — de către egumenul Teodosie⁴⁾; două hrisoave domnești⁵⁾; două acte de danii,⁶⁾ însemnarea din catalogul dela Cernica al lui Naum Protosinghelul Râmniceanu⁷⁾ și mențiunea lui Constantin Cantacuzino Stolnicul din scrisoarea trimisă Generalului Conte de Marsigli în anul 1694⁸⁾. Să vedem ce ne spun aceste prețioase mărturii.

De când până când durează episcopia? La 1671 Dionisie Grecul, egumen la Sf. Treime din București, urmează, ca mitropolit, lui Teodosie. Noul prelat moare îndată și la 24 Decembrie 1672 e ales în locu-i Varlaam, fost episcop al Râmnicului. Postul acestuia din urmă rămâne vacant până la 15 Ianuarie, anul următor, când e încredințat lui Ștefan, egumen la Sadova, pomenit fără întrerupere la mănăstirea lui Matei Basarab între 1655 și 1669. Deci, domn nou: Grigorie Ghica pentru a doua oară — Martie 1672⁹⁾ — mitropolit nou: Kir Varlaam — 24 Decem-

³ Ghenadie al Râmnicului, *Visite canonice însoțite de note istorico-arheologice, anii 1890—1891*, București 1892, p. 118—119, n. 22; N. Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a Românilor*, Vălenii-de-Munte, 1908, vol. I, p. 120 și 379; ed. II, București, 1928, vol. I, p. 383: locul din „cronică” unde e „pomenit” „Scaunul cel vechiu de episcopie al Strehăii” nu ne este cunoscut până acum. Vezi și p. 384. Apoi: *Arhiva istorică a României*, I (1865), p. 137; Iosif Naniescu, *Viața și traiul sfinției sale Părintelui Nostru Nifoniu Patriarhului Țarigradului, care au strălucit între multe patemi și ispile în Țarigrad și în țara Muntenescă, scrisă de chir Gavril Protul, adică mai marele sfetagorei*, București, 1888, p. 37; Diaconul Dr. Nic. M. Popescu, *Nifon II patriarhul Constantinopolului*, în *An. Acad. Rom., mem. secf. ist.*, s. II, t. XXXVI, și extras, București, 1914; p. 783, n. 4 în *arale* și 53 n. 4 în *extras*: „Numele episcopilor și al episcopiiilor nu sunt însemnate, dar nu poate fi vorba decât de eparhiile Râmnic și Buzău”.

⁴ În *Pomelnicul Mănăstirii Strehaia*, ms. Acad. Rom., No. 2143, filele 2—4; reproducă de Alex. Lapedatu, *Episcopia Strehăii și tradiția scaunului bănesc de acolo*, București, 1906, p. 8—10.

⁵ Unul dela Grigorie Ghica Vodă, datat 15 Aprilie 1673, ms. Acad. Rom., No. 94/8, publicat de I. Bianu, *Episcopia Strehăii, în anii 1673—1688*, în *Acad. Rom., mem. secf. ist.*, s. II, t. XXVI, 1904, p. 172—175, vezi și n. 1, p. 172; și altul dela Gheorghe Duca Vodă, din 2 Martie 1674, ms. Acad. Rom., No. 94/6, publicat de I. Bianu, *op. cit.*, p. 175—178, vezi și n. 1, p. 175. În note se descriu documentele; azi, dacă nu se vor fi distrus, la Moscova.

⁶ Zapisul din 21 Martie 1675, în *Condica Mănăstirii Strehaia*, ms. Acad. Rom., No. 500, fila 98, publicat de I. Bianu, *op. cit.*, p. 178—179 și zapisul din 27 Aprilie 1675, în *Condica Mănăstirii Strehaia*, fila 102—103, reproduc de I. Bianu, *ibidem*, p. 179.

⁷ [C. Erbiceanu], *Monastirile românești, în Biserica ortodoxă română*, XIII (1889—1890), p. 283; vezi și p. 28). Însemnarea întreagă: „Mănăstirea Strihaia din Sud Mehedinți, hramul S-ta Troiță.. leat 7182, ani 163: Răposatul Duca Vodă o numește Episcopie și de la o vreme de ani încoace prin hrisove Domnești, veniturile ei se dau pe seama caselor făcătoare de bine, ținându-se și mănăstirea cu orinduiala ei”.

⁸ N. Iorga, *Manuscrise din biblioteci streine relative la Istoria Românilor*, în *Acad. Rom., mem. secf. ist.*, s. II, t. XXI, p. 71 și *Operele lui Constantin Cantacuzino*, București, 1901, p. 46.

⁹ N. Iorga, *Histoire des Roumains et de leur civilisation*, ed. II, București, Cultura națională, 1929, Tableau chronologique des princes ayant régné, p. V.

vrie 1672¹⁰⁾ — și episcop nou pentru Oltenia: Ștefan — 15 Ianuarie 1673.¹¹⁾ În timpul de care ne ocupăm se petrece o schimbare și în orânduirea lăuntrică a Mănăstirii Strehăia. În lista de 16 a egumenilor ce au condus-o — primul din 11 Decembrie 1649 și ultimul din 30 Iunie 1786 — se observă o schimbare de titulatură la Eftimie în 1673, Aprilie 15, care stăruie la 2 Martie 1674 și la 21 Martie 1675. El se numește la datele semnalate „proegumen” — titlu onorific, cu care a fost recompensat de noul său superior — și nu „egumen” cum era la 17 Ianuarie 1673. De adaus că hrisovul lui Grigorie Ghica din 15 Aprilie 1673 pune pe „chir Daniil, Episcopul Strehăii” între „toți arhieriei țării”, patru la număr: Mitropolitul, episcopul de Râmnic și episcopul de Buzău, lângă care se înregistrează și el, noul sfințit, pentru partea vestică a Țării Românești. Înainte de 15 Aprilie 1673, ca atare, zi la care constatăm pe Daniil ca episcop părtaș la sfatul domnesc și pe Eftimie ca „proegumen”, trebuie pusă data înființării episcopiei Strehăii; nu trecând însă dincolo de 17 Ianuarie, când acesta din urmă conducea mănăstirea în calitate de „egumen”. Daniil a început să păstorească în eparhia Strehăii, ca episcop, între 17 Ianuarie și „înainte de 15 Aprilie” 1673, când s'a scris și s'a așezat de către „Dima Zugrav” pisană noului așezământ bisericesc, din „porunca Părintelui Varlaam”.

După hrisovul dat Episcopiei Strehăii și titularului său, la 15 Aprilie 1673, mai allăm în patru rânduri de episcopul Daniil, pe vremea lui Duca Vodă — Noemvrie-Decembrie 1674 — Noemvrie 1678. Și anume, la 2 Martie 1674, îndată ce s'a urcat pe tron, domnul întărește privilegiul acordat lui Daniil și episcopiei, de înaintașul său la domnie.¹²⁾

De remarcat faptul că Duca Vodă a fost sprijinit în căpătarea tronului muntean de Cantacuzinești, dușmanii de moarte ai Grecilor. Aceasta, pentru recunoștința ce-i păstra Spătarul Șerban Cantacuzino. Căci Duca Vodă, pe atunci domn al Moldovei, îl adăpostise la mănăstirea Hangului „pe timpul când Ghica începuse” o „vajnică prigonire contra familiei lui”.¹³⁾ Faptul n'a constituit ceva permanent căci, mai târziu, împăcându-se cu Bălenii, Duca Vodă era să ucidă — înțefit de intrigile acestora — chiar pe Șerban Cantacuzino, dacă nu i se destăinuia planul urit al domnitorului de către însăși doamna țării, care iubia pe agerul vlăstar al Cantacuzinilor românizați.¹⁴⁾ În cele din urmă Gheorghe Duca Vodă a adoptat o politică de împăcaciune. Tot în vremea lui, găsim un zapis de danie din 21 Martie 1675, care se dă „Sfintei Episcopii Strehăii și Sfinții Sale Părintelui Daniil Episcopul și tuturor călugărilor”¹⁵⁾; și altul din 27 Aprilie 1675 încredințat tot „la mâna cinstiului Părinte Arhiepiscop Daniil”.¹⁶⁾ Cu aceasta din urmă am terminat

¹⁰⁾ Ghenadie Enăceanu, *Din Istoria bisericii Românilor. Mitropolia Ungro-Valahiei, Condica Sfântă*, în *Biserica ortodoxă română*, VIII (1984), p. 394 și 397--400. Vezi și N. Dobrescu, *Un Arhierie grec mitropolit la Români din Ardeal*, în *Biserica ortodoxă română*, XXVII (1903--1904), p. 887--900. Grigorie Ghica aduce la Mitropolia din București, în 1673, pe „Dionisie... primul Mitropolit al Ungro-Vlachiei de neam grecesc”, p. 887. „În Moldova, fenomenul acesta se manifestă... la anul 1730 cu mitropolitul grec Nikifor”, p. 887. Șerban Cantacuzino intervine pe lângă Apafy și numește în Ardeal ca Mitropolit „la sfârșitul anului 1681 sau la începutul anului 1682” pe grecul Ioasaf al Lacedemonei, p. 888 și urm.

¹¹⁾ *Idem*, p. 394--395 și 396 n. 72.

¹²⁾ Vezi și nota 7. Faptul e însemnat în *Catalogul mănăstirilor Românești*, întocmit la Cernica, în 1837, după acte mai vechi, de Naum Protosinghelul Râmniceanu, arătându-se că la 1674 „răposatul Duca Vodă o numește Episcopie”

¹³⁾ A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia traiană*, ed. III, București, Cartea Românească, 1929, vol. VII, p. 202.

¹⁴⁾ *Ibidem*, p. 203--204.

¹⁵⁾ *Condica Mănăstirii Strehăia*, fila 98.

¹⁶⁾ *Ibidem*, filele 102 v.-103.

șirul datelor cunoscute, referitoare la episcopia Strehăii din timpul Ducăi Vodă. Nu putem totuși considera ziua de 27 Aprilie 1675, ca data la care episcopia Strehăii își lichidează o viață atât de efemeră. Și iată motivele care ne îndreptățesc a judeca astfel. Duca Vodă domnește până la sfârșitul lunii Noemvrie a anului 1678. Până atunci nimeni nu putea înlătura pe Daniil fiindcă, la întărirea lui, Duca Vodă încheiase cu aspru jurământ așezământul. De lipsă de abilitate nu poate fi învinuit acest enigmatic prelat: el isbutise a păstori sub doi domni: unul vrășmaș al Cantacuzinilor, cea mai numeroasă și cea mai influentă familie din Țara Românească înlăuntrul și la Poartă, și altul ridicat de ei. Mai departe: la 5 Mai 1688 *abia*, reapar egumenii la Strehăia, cu Serafim. Și, „alle petizioni dell'Illustrissimo signor Luigi Conte Marsigli”, Stolnicul Constantin Cantacuzino răspundea, în 4 Martie 1694, din București, ca să contribuie cu material la „Tratatul istorico-naturalo-geografic al Dacilor” pe care voia să-l termine cercetătorul italian, când e vorba de organizarea bisericească a Munteniei, cu următoarele precizări: „Dominio ecclesiastico in Valachia, diviso in un metropolita, due Vescovi et un terzo, da pochi anni in qua abolito. Metropolita che risiede in Bucuriste; Vescovati: Rimnic, Buseo, *Strahaia abolito*”.¹⁷⁾ Aceste din urmă elemente cronologice dau puțința să clarificăm într-o câțva situația. „Pochi” în italiană înseamnă „puțini, câțiva”. Dacă episcopia Strehăii ar fi fost înlăturată la 1675 și chiar la 1678, ar fi însemnat că atunci când scria Stolnicul Cantacuzino trecuseră, respectiv: 19 și 16 ani dela aceea dată. Dar 19 și 16 nu mai corespund cuvântului „pochi” ci dimpotrivă. În timp ce dela 1688, anul care arată sfârșitul domniei lui Șerban Cantacuzino, erau numai 6 ani, deci „pochi” — puțini. Iar de preciziunea informațiilor date de Constantin Cantacuzino asupra evenimentelor pe care le trăia și de cunoașterea adâncă a limbii italiene, a fostului student padovan, nu trebuie să ne îndoim. Dovezi de altă natură vin tot în sprijinul argumentației de mai sus. Daniil episcopul fusese un favorit al lui Grigorie Ghica. Că „mai dinainte vreme a fost iarăși episcopie aici”, la Strehăia, și că, după mutarea scaunului la Râmnic, „această parte de loc au fost rămas streină după învățătura credinții și duple păstoriul ei cel adevărat”, constituie numai pretexte în mâna luminatului domn pentru a ridica aci o episcopie din veniturile căreia să trăiască bine un prieten al său și, poate, să-și creeze chiar sie-și un venit. Fiind un favorit al Domnitorului Țării avea aceeași trecere în ochii Mitropolitului Varlaam — ridicat tot de patronul său — care, singur, l-a slințit episcop și a dat poruncă să se veșnicească în pisanie acest act măreț. Și Varlaam a condus biserica Țării Românești până la 23 August 1680, deci și doi ani din timpul domniei lui Șerban Cantacuzino. Tovarășul său oltean, episcopul Ștefan, „model adevărat: de episcop, de cleric, și mai ales de călugăr”,¹⁸⁾ în lunga sa păstorie de 20 de ani încheiați — 15 Ianuarie 1673-1693, — a stat retras de viața politică, închinându-și întregul său gând înaltei misiuni de luminare a credincioșilor și de strălucire a scaunului pe care-l ocupa. Așa că în cece privește pe cei mai de aproape ai săi în ordine ecleziastică, Daniil se prezenta, din punctul său de vedere, destul de bine și pentru mult timp *liniștit*. Dacă Ștefan, căruia îi dăuna crearea unei noi eparhii în sânul celei pe care o conducea el, nu da naștere la nici o nemulțumire; Daniil nu avea decât să se împace bine cu Domnitorii, care se schimbau mai des, și aceasta o putea face cu bani. Și desigur că așa cum a mulțumit pe Duca Vodă, va fi mulțumit și pe Șerban Cantacuzino. Numai de bună voe, ținând socoteală

¹⁷⁾ Vezi nota 8.

¹⁸⁾ Athanasie Episcop al Râmnicului-Noul Severin, *Istoricul Eparhiei Râmnicului Noul Severin*, București, 1906, p. 73.

de aceste condițiuni, va fi părăsit Daniil, către sfârșitul domniei lui Șerban Vodă, scaunul episcopal creat numai pentru el și pentru cât timp va fi vrednic și, mai ales, dibaci să-l mențină, la Strehăia.

Episcopia Strehăii deci, atestată documentar, pentru ultima oară, la 27 Aprilie 1675, și-a prelungit existența, fără vâlvă, până la sfârșitul domniei lui Șerban Cantacuzino. Pentru că Duca Vodă n'avea nici-un motiv să gonească pe Daniil, întărit de el, sub jurământ, când a căpătat scaunul domnesc, din Țara Românească. Pentru că la 5 Mai 1688, mănăstirea iar e condusă de un egumen care reîncepe șirul, întrerupt timp de 15 ani prin proegumenia lui Eftimie, Serafim. Pentru că la 1694 Constantin Cantacuzino Stolnicul spune că Episcopia Strehăii era „da pochi anni in quâ abolito”. Și pentru că Daniil nu avea vrășmași în persoana Mitropolitului Varlaam și a Episcopului Ștefan și cu domnitorii știa să se poarte, în propriul său interes, remunerându-i din belșug.

*

Identificarea Episcopului Daniil însă, prezintă mai multe inconveniente. Fiindcă nu există decât o știre neîndoelnică în această privință: *pisania* și fiindcă toți cercetătorii care, incidental ori în chip cu totul special, și-au spus cuvântul, s'au pretat la o mulțime de afirmații hazardate.

Spre pildă. Augustin Bunea în *Vechile episcopii românești a Vadului, Geoagului, Silvașului și Belegradului*, Blaj, 1902¹⁹⁾, arată că Gherasim și Daniil din pomelnicul Mitropoliei Belegradului „vor fi fost trimiși din țările române” și ca simpli preoți rătăcitori au colindat — cel dintâi, Nordul Ardealului; celalt, sud-estul — predicând cuvântul lui Dumnezeu în graiul românesc. După numirea lui Sava Brancovici ca mitropolit la Belegradul ardelean, la 1656²⁰⁾, Daniil rămâne în ținutul Făgărașului. În această situație e confirmat de Mihail Apaffy la 20 Aprilie 1662. Aci a stat ca episcop „calvinist” până la 1685, după care an trece în Țara Românească, unde ia parte, sub numele de „Daniil proin Ardelean”, la sfîntirea din 1686 a lui Varlaam de Alba-Iulia. Bunea recunoaște în acest episcop pe Daniil care a tradus „Indreptarea legii” sau „Pravila” dela Târgoviște din 1652.

D. I. Bianu, reluând aceeași temă, într'un studiu special, *Episcopia Strehăii, în anii 1673—1688*²¹⁾, identifică pe Daniil, episcop al Strehăii, cu un Daniil, „care au fost mitropolit la Sofia”; bizuindu-se pe copia modernă a unui zapis de danie din 3 Iulie 1681, prin care zapis, Dionisie Ieromonah lăsa, după moarte-i, Episcopiei Râmnicului, schitul său dela Țeica „din sus de ocnele mari” ale Vâlcei.²²⁾

Tot într'un studiu special, *Episcopia Strehăii și tradiția scaunului bănesc de acolo*, București, 1906, d. Alex. Lapedatu, alăturând mărturia pisaniei, care ne spune că Daniil era „striin din țara Moldovei”, cu informațiile culese dintr'un zapis de cumpărătoare din 1686, în care se vede că un „Arhiepiscop Daniil” dimpreună cu Teodosie „fost mitopolit” al Moldovei”, cumpără o moșie „la capul târgului Focșanii de sus”, identifică pe acest „Arhiepiscop Daniil” cu episcopul Daniil dela Strehăia.²³⁾

¹⁹ Vezi și Márki Sándor, *Arad vármegye es Arad Szabad Király város monographiája*, partea II, Arad, 1895, p. 241. Canonicele Ioan Boroș, *Observări la seria cronologică a arhiepiscopilor de Alba-Iulia și a episcopilor sufragani*, în *Unirea*, X (1900), p. 316-318. Apoi critica drastică asupra cărții lui Bunea, în V. Mangra, *Ierarhia și Mitropolia bisericii rom. din Transilvania și Ungaria*, în *Telegraful Român*, LVI (1908), p. 113-114, 117-119, 121-122, 125-127, 129-130, 133-134, 137-138, 141-142; și extras, Sibiu, 1908.

²⁰ Ghenadie Enăceanu, *Condica sfântă*, în *Biserica ortodoxă română*, VIII (1884), p. 404 n. 85.

²¹ În *Acad. Rom., mem. secf. ist.*, s. II, t. XXVI. Și extras. Comunicare citită în ședința Academiei din 5 Martie 1904.

²² *Idem*, p. 181.

²³ p. 13.

În diferitele sale publicații, d. N. Iorga și-a exprimat, la rândul său, de multe ori și în deosebite chipuri, părerea cu privire la acest personaj. La 1902, în *Sale și preoți din Ardeal*²⁴), așează ca mitropolit al acestui ținut pe Daniil, hirotonit poate în Țara Românească²⁵), după moartea lui Simion Ștefan, survenită la 1651.²⁶) Din acest an²⁷) e și diploma lui Rákóczy al II-lea, în care se stipulează ca mitropolitul român să depindă direct de superintendentul calvin. Peste unsprezece ani, la 1662, Apaffy îl întărește pe Daniil ca episcop calvinizant al Țării Oltului. De aci trece la curtea domnilor munteni²⁸). Pentru ultima oară apare la „iposifierea” lui Varlam. Daniil „a murit, desigur, în exil”²⁹). Apărând, între timp, cartea lui Bunea, d. Iorga primește în adaus identificarea făcută de canonicul dela Blaj, a lui Daniil episcopul Țării Oltului cu „Daniil Andrian din Panonia” care a tradus „Pravila” lui Matei Basarab³⁰). Și precizează, în plus, că „el era român din Ardeal, sau din părțile vecine”³¹). *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a Românilor*, vol. I, Vălenii-de-Munte, 1908, aduce o nouă orânduire în datele de până aici. „Călugărul Daniil Andrean” de loc din țara Ungurească, „Panonianul”³²), „reproduce” Nomocanonul lui Eustratie, cu câteva adausuri, la 1652. În acelaș an³³) urmează lui Simion Ștefan ca mitropolit în Ardeal. La 28 Decembrie 1656, Gh. Rákóczy numind un alt episcop, Daniil rămase numai peste Făgărașul stăpânit de către Suzana Lorántfy, văduva primului Rákóczy. Pe la 1659 Daniil e gonit și de aci din ordinul lui Barcsai care adaugă acest ținut la Vlădicia Beogradului³⁴). Sub îndemnul lui Apaffy, din 20 Aprilie 1662, Sava Brancovici, Mitropolitul Albei Iulii, recunoaște însă pe Daniil iarăși în Făgăraș. În jurul lui 1680³⁵), Daniil trece în Țara Românească. Aci ia parte la proclamarea ca Mitropolit a lui Varlaam. Moare între ai lui, între Români din Muntenia³⁶). Acest Daniil nu are nimic a face cu Daniil al Strehăii și e tot una cu Arhiepiscopul Daniil din 1686, semnalat de d. Lapedatu³⁷). În 1915 apare *Histoire des Roumaines de Transylvanie et de Hongrie*³⁸) și cu aceasta lucrurile se schimbă din nou. Moartea lui Simion Ștefan se datează „după 28 Ianuarie 1653”³⁹). La sfârșitul anului 1656 Sava Brancovici e numit Mitropolit al Ardealului. Barcsai îl recunoaște la 9 Ianuarie 1659, pentru ca peste puțin timp să-l destitue, la 5 Februarie 1660, punând în locu-i pe Ghenadie. După ce Apaffy reia puterea — în 1661, — revine și Brancovici în scaunul mitropolitan și e confirmat ca atare de noul principe la 23 Aprilie 1662. De data aceasta d. Iorga se îndoiește dacă „Daniil, zis Panoneanul, fost tipograf în Muntenia și recomandat în urmă de mai marii mănăstirelor vecine din Moldova”, a acceptat să vină episcop în Făgăraș, ținut aparținând „prințesei Ana Bornemiza, soția lui Apaffy,

²⁴ București.

²⁵ p. 60.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ p. 61.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ Vezi și *Convorbiri literare*, XXXVI (1902), p. 381-382.

³¹ p. 340.

³² *Ibidem*.

³³ p. 346.

³⁴ p. 348.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ p. 379-380, n. 1.

³⁸ București, 2 vol., 414 | 404 p.

³⁹ Vol. I, p. 333.

care n'avea nevoie de un alt vlădică pentru Românii săi în afară de acei al bisericii maghiare din chiar orașul Făgăraș⁴⁰⁾. Datele cele mai recente, care ne interesează, ni le pune la dispoziție d. Iorga în *Istoria literaturii românești*, vol. I, ed. II, București, 1926. Daniil traduce „Indreptarea legii” la 1652⁴¹⁾. E mitropolit în Ardeal după 1654⁴²⁾. De acolo trece în Oltenia ca episcop al Strehăii⁴³⁾.

Disponând de o mare parte din materialul semnalat, Al. T. Dumitrescu, în *Contribuțiuni la Istoriografia românească veche...*, București, 1916⁴⁴⁾, făurește altă interpretare. Documentele prezentate acum pomenesc: unul, din 12 Ianuarie 1668, pe „Daniil, ce au fost Mitropolit la Beligrad în Țara-Ungurească” și își duce zilele mai departe la Schitul Sf. Ioan Bogoslov din Focșani⁴⁵⁾ — ctitoria săvârșită în 1661 de Grigorie Ghica, după cum arată pisanăa dela 1840 și zăpislul de danie al aceluiaș domnitor din 26 August 1664 —; și altul, din 3 Noemvrie 1668, pe „Daniil de Soveja, ce au fost Mitropolit la Beligrad”.⁴⁶⁾ De remarcat e faptul că Schitul Sf. Ioan din Focșani „iaste a sîntei mănăstiri a Sovejei”. În al doilea rând autorul pune temei deplin pe pomelnicul Mitropoliei din Beligrad, care semnalează înainte de Sava al II-lea Brancovici pe Daniil.⁴⁷⁾ Concluziile la care ajunge Dumitrescu sunt următoarele: „Daniil, una și aceeași persoană, traduce la 1652 „Indreptarea legii”. Poate tot el „traduce” și „Viața și traiul Sfinției Sale părintelui nostru Nifon...”⁴⁸⁾ de Gavril Protul, la 1654. Intre 1660 și 1662 ține locul de mitropolit lui Sava al II-lea Brancovici.⁴⁹⁾ La 20 Aprilie 1662, Daniil e confirmat de către Mihail Apaffy ca Episcop de Făgăraș. Nu se știe de a primit această demnitate sau s'a retras la Schitul Sf. Ioan din Focșani, de curând terminat.⁵⁰⁾ Intre 12 Ianuarie și 3 Noemvrie 1668 găsim pe Daniil la schitul mai sus pomenit adunând material istoric.⁵¹⁾ Atunci trece prin Moldova Spătarul Milescu și Gheorghe Brancovici istoriograful.⁵²⁾ Timp de trei ani, 1673-1676, Daniil păstorește ca episcop la Strehaia. Aci scrie în tihnă „Cronica Țării dintru început”. La 1683 revede și întregește, tot el poate, traducerea Bibliiei făcută de Milescu. La începutul anului 1686 ia parte la sfințirea lui Varlaam și la 30 Iunie cumpără cu Teodosie locurile dela capul târgului Focșanii de sus. Cunoscând, în urmă, și broșura domnului Bianu, Dumitrescu face apropierea între Daniil acesta și „chir Daniil care a fost mitropolit la Sofia”. Intr'o scrisoare, publicată postum, de d.

⁴⁰⁾ *Idem*, p. 345.

⁴¹⁾ p. 280.

⁴²⁾ *Ibidem*.

⁴³⁾ Nota 3, p. 280. Vezi de acelaș, *Studii și documente*, vol. VII, București, 1904, p. 321-322 și n. 2 p. 322.

⁴⁴⁾ Titlul complet al studiului e: *Contribuțiuni la Istoriografia românească veche. Despre „Istoria Țării-românești dintru început” și autorul ei Daniil Panonianul, fost mitropolit al Ardealului și episcop al Strehăii, precursorul școlii latiniste (1652-1686)*, în *Lui Ion Bianu, amintire*, București, 1916, p. 225-227.

⁴⁵⁾ Condica mănăstirii Soveja, Arhivele Statului, No. 238, fila 37. Reproducerea fragmentară de Dumitrescu, *op. cit.*, p. 247. Vezi și D. F. Caian, *Istoricul orașului Focșani*, 1906.

⁴⁶⁾ Dumitrescu, *op. cit.*, p. 243.

⁴⁷⁾ *Idem*, p. 246.

⁴⁸⁾ Pentru titlul complet, vezi nota 3.

⁴⁹⁾ Dumitrescu, *op. cit.*, p. 250-251.

⁵⁰⁾ *Idem*, 252.

⁵¹⁾ *Ibidem*.

⁵²⁾ Silviu Dragomir, *Contribuții privitoare la relațiile bisericii românești cu Rusia în veacul XVII*, în *Acad. Rom., mem. secf. ist.*, XXXIV (1911-1912), p. 1065-1247 și 3 anexe; arată că Sava Brancovici a fost în Rusia numai odată și anume între 8 Mai 1668—când era la Smolensk—și 22 Septemvrie 1668—când dela marginea Imperiului rusesc trimite o scrisoare de mulțumire, pentru ospitalitate, țarului Alexie Mihailovici, p. 1101-1104. Vezi și studiul sârbesc al lui Jovan Radonic, *Contele Gheorghe Brancovici și epoca sa*, Belgrad, 1911, XI + 776 p. + 8 ilustrații.

Bianu,⁵³⁾ Dumitrescu întărește două dintre ipotezele emise mai înainte și le dă caracter de adevăr. Spune că Daniil traduce Biblia dela 1688, începută de Milescu și că acest ilustru personagi e identic cu Daniil, fost mitropolit la Sofia, pentru că în copia de document din 3 Iulie 1681 „se pare că „Sofia“ s'a pus în loc de „Beligrad“, înțelegându-se capitala Serbiei în loc de Belgradul românesc din Ardeal.⁵⁴⁾ Acum, în urmă, cercetând *Viața bisericească a Românilor din Țara Oltului*,⁵⁵⁾ d. Ștefan Meteș face câteva considerații și în jurul lui Daniil Episcopul. Il crede probabil din Ardeal, de unde trece în Țara Românească. La 1652 traduce, în Târgoviște, Pravila. De aci se retrage într'o mănăstire moldovenească. După ce Suzana Lorántfy, prin decretul din 3 Aprilie 1657, înființează școala română din Făgăraș care „s'a menținut până pe la 1700“;⁵⁶⁾ apare îndată „aici un episcop român-calvin Daniil, cu reședința în Făgăraș“.⁵⁷⁾ Prin scrisoarea egumenilor Sofronie dela Dobromirna și Teodosie dela Cașin către Mihail Apaffy,⁵⁸⁾ aflăm că acesta le-a cerut să-i trimită un călugăr învățat pentru a-l face episcop și ei socotindu-se „cu toți părinții dimpreună, toate sfințele mănăstiri câte se află într'această parte de loc“ au ales pe „popa Daniil“ și l-au instrăinat de țară“ cu toate că aveau „atâta lipsă pentru acest frate“, fiind „întru toată legea creștinească și întru toate ce sânt învățăturile sfintei biserici învățat“⁵⁹⁾ și, în chipul acesta, Daniil se întoarce în Ardeal, ca episcop, confirmat fiind de Apaffy, în această calitate, la 20 Aprilie 1662. După șase ani — 1668, 12 Ianuarie și 3 Noemvrie — e la Schitul Sf. Ioan din Focșani și la Soveja. Intre 1673 și 1677 îl găsim episcop la Strehaia.⁶⁰⁾ La 1686 ia parte la ungerea ca mitropolit a lui Varlaam pentru Ardeal. Și la 30 Iunie 1686 își cumpără locurile dela capătul târgului Focșanii de sus, unde se va fi retras la vremea de bătrânețe.⁶¹⁾

Din toate cele semnalate se poate vedea prea bine câte ipoteze, câtă lipsă de precizie și — de multe ori — câte contradicții s'au etalat pentru a identifica unul dintre personagiile, nu cele mai strălucite, dar unul dintre personagiile cele mai interesante și tipice ale secolului al XVII-lea.

Putem afirma cu certitudine că avem deaface aici cu mai multe [figuri bisericești deosebite și, în parte contemporane. Simpla coincidență a numelor nu îndreptățește pe cineva să creeze o singură persoană din câteva care trăesc în același timp. Două exemple. Episcopia Râmnicului Noului Severin se îmbogățește în „Noemvrie) 25, 7184 (1676)“ cu un loc de grădină „peste râu, lângă moara sfintei Episcopii“ dela „Daniil monah“, înainte de călugărire „Dobre ot Râmnic“⁶²⁾. Altul: Mănăstirea Fedeleșoiul din Vâlcea, începută de Grigorie Ghica și terminată de Mitropolitul Varlaam, capătă pe ziua de „3 Noemvrie 7196 (1687)“ partea

⁵³⁾ *Episcopul dela Strehaia (1673-1688)*, în *Arhivele Olteniei*, II (1923), p. 91-92. Scrisoarea lui Dumitrescu nu poartă dată. *Se spune numai că documentul din 3 Noemvrie 1668 a fost semnalat autorului „în ziua de 3 cor“. Bianu o crede probabilă din 1912, p. 91 și nota. Vezi și I. Lupaș, *Lecturi din isvoarele istoriei române*, București, Cartea Românească, 1928, p. 189 n. 1.

⁵⁴⁾ *Idem*, p. 92.

⁵⁵⁾ Studiu publicat în *Transilvania*, LX (1929), p. 17-32, 113-128, 193-208, 286-304, 449-464, 545-560, 689-704, 990-1003. Și extras. Vezi de același, *Istoria bisericii și a vieții religioase a Românilor din Ardeal și Ungaria, I, până la 1700*, Arad, 1918.

⁵⁶⁾ *Idem*, p. 27-28.

⁵⁷⁾ *Idem*, p. 25 și 27.

⁵⁸⁾ Scrisoarea în N. Iorga, *Acle românești privilegiate în cea mai mare parte la legăturile Secuilor cu Moldova*, în *Bulet. Com. Ist. a României*, II (1916), p. 263-264, no. LXXXV.

⁵⁹⁾ Șt. Meteș, *op. cit.*, p. 28.

⁶⁰⁾ *Idem*, p. 29.

⁶¹⁾ *Ibidem*.

⁶²⁾ Condiția Episcopiei Râmnicului, fila 41, doc. 32. Vezi și Athanasie al Râmnicului, *op. cit.*, p. 62.

de moșie a lui „Daniil Monahul” din hotarul Satului „Tuțura” — Dolj⁶³). Se pot confunda aceștia, fără altă indicație eventuală, cu episcopul de care ne ocupăm? Așa că ceace nu este îngăduit, întemeiați pe mărturii, să conchidem, în privința prelaților discutați se poate concretiza în chipul următor. Documentele ne înfățișează trei persoane distincte.

*Daniil Andrean monahul din țara Panoniei*⁶⁴), român din Ardeal sau din Țara Românească⁶⁵), a învățat „pre din afară puținelu grammatica și syntaxisul” cu „toată minte, înțelepția, arătaré, supuneré și îndreptaré, a cuviosului întru ieromonahi Kyr Ignatie Petriți și a lui Pantelimonu Ligaridi, dascăli desăvârșitu amândoi dela Hio, vestiți și foarte ascuțiți întru toată dumnezeiasca scriptură”. Așa pregătit, „prepune” „Indreptarea Legii” „dă pre limbă ellinescă pre limbă proastă rumânescă”, la 1652, din îndemnul Mitropolitului Ștefan căruia o și închină, prin prefața atât de frumoasă dar atât de umilă a tânărului traducător. Indată trece, ca Vlădică fără reședință, în partea de Sud-Est a Ardealului⁶⁶). După 15 Ianuarie 1653 moare Simeon Ștefan, Mitropolitul Albei-Iulii. Dând crezare pomelnicului Mitropoliei de acolo, am așeza pe acest Daniil ca Mitropolit al Ardealului, până la mergerea în Târgoviște a lui Simeon — în călugărie, Sava — Brancovici, care a avut loc „a treia zi după Înălțarea Sfintei Cruci anul 1656”⁶⁷). Revenind în Ardeal, Gheorghe Rákóczy confirmă pe „Sava al II-lea Brancovici și „Coranici” prin decretul dat din Cluj la 28 Decembrie 1656 ca mitropolit al Ardealului. Atunci Daniil pleacă în Moldova, la care mănăstire, nu știm. Căci vedem că răspunzând, la 10 Noembrie 1661, unei „porunci” a lui Mihail Apaffy, egumenul Teodosie dela Cașin, cu multă părere de rău, înstrăinează pe „popa Daniil”, trimițându-l peste munți, în Ardeal. În Făgăraș se înființase, la 3 Aprilie 1657, o școală românească, ținând la calvinizarea Românilor. Aci reapare Daniil „eruditul” și e numit episcop al Țării Oltului, la 20 Aprilie 1662, în același ținut în care decretul lui Gheorghe Rákóczy I așeza pe „protopopol Ștefan din Berivoi”, la 27 Mai 1647⁶⁸). La 11 Aprilie 1661, Ana Bornemiza, soția lui Apaffy, „supune bisericele românești din acest district, jurisdicțiunii consistorului calvin din Făgăraș”⁶⁹), dându-i dreptul să se amestece în administrarea lor și să le cerceteze potrivit planului „făcut de Suzana Lorántffy”. În fața unei atare situații se va fi șters, din ce în ce mai mult, autoritatea vlădicăi român, Daniil, încât acesta se va fi văzut silit să plece iarăși în Moldova, între frații săi întru Domnul, de care

⁶³ N. Iorga, *Studii și documente*, V, p. 488. Acelaș, *Bulet. Com. Mon. Ist.*, V, p. 34. Șt. Meș, *Zugrafiile bisericilor românești*, în *Anuar. Com. Mon. Ist., Secf. pentru Transilvania*, pe 1926-1928, Cluj, 1929, zice Schitul „Fedelescioiu”, p. 34, 157.

⁶⁴ Ioan Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche (1508-1830)*, București, Academia Română, 1903, t. I, p. 203; Daniil M. Panonianu, p. 193; Daniil Andrian din țara Panoniei, p. 203.

⁶⁵ Pentru prima versiune pledează și faptul că în prefața „Indreptării legii” el vorbește de Ștefan Mitropolitul venit dintr'un „satu de josu al *Ungro-Vlahiei*”. Bianu și Hodoș, *op. cit.*, vol. I, p. 192. Totuș Panonia poate să însemne Țara Românească. În „Învățăturile lui Neagoe Basarab” are această accepțiune. Moda greacă a vremii cerea așa ceva. Și dela vestiții săi profesori, Daniil va fi luat acest obicei.

⁶⁶ Vlădici români rătăcitori, trecuți chiar la reformați, găsim mulți în Ardeal; așa erau: Milovitiu, la 1642; Petru de Ciuciu, la 1618; Petrașcu din Maramureș, la 1652. Vezi N. Iorga, *Sate și preoți din Ardeal*, p. 55.

⁶⁷ Mangra V., *Mitropolitul Sava II Brancovici, 1656-1680*, Arad, 1906, p. 50. Autorul se interesa de aceste chestiuni încă din 1898; vezi *Tribuna Poporului*, din Arad, No. 40, 45, 50, 55. Despre rostul Mitropoliei Beligradului, tot Mangra, *Ierarchia și Mitropolia bisericii române din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1908. Vezi și nota 19.

⁶⁸ I. Lupaș, *Principele Acafiu Barcsai și Mitropolitul Sava Brancovici*, în *Acad. Rom., mem. secf. ist.*, s. II, t. XXV, p. 571, 572.

⁶⁹ Șt. Meș, *op. cit.*, p. 29.

se despărțise cu greu. Căci la 12 Ianuarie 1668, Daniil „pribeagul“ se află în Moldova având „traiful de petrecanie la schit, unde iaste hramul Sfântului Ioan Bogoslov“ din Focșani. I se spune în actul de danie ce îi face Iliș Alexandru Voevod: „Daniil, ce au fost Mitropolit la Beligrad în Țara Ungurească“. În același an, la 3 Noemvrie, se află ca martor „Părintele Daniil de Soveja, Mitropolit de Beligrad“. La începutul lui 1686 ia parte la alegerea și sfințirea lui Varlaam ca Mitropolit al Ardealului, el, Daniil „proin Ardelean“.

„*Proin Sofia Daniil mar(tor)*“ din documentul dela 3 Iulie 1681, prin care Dionisie Ieromonah închină schitul Țeica, Episcopiei Râmnicului, nu are nici-o legătură cu nimeni. Nu vedem sensul apropierii făcute între Sofia, Belegradul sârbesc și Beligradul Ardealului de către Dumitrescu⁷⁰). Și la 1703 s'a tipărit în București o carte în grecește despre „Serviciul Sfințirii Bisericei“ „cu cheltuiială preasfințitului Mitropolit *fast al Sofiei* Domnul Domn Auxentie“⁷¹). Așa că mai găsim atare mitropoliți în Țara Românească și nu trebuie să avem nici-o îndoială despre titulatura lor. Acest prelat bulgar, cuibărit la Episcopia Râmnicului, este un personajiu de sine stătător.

Ajungem la cel de al treilea Daniil, la *Daniil episcopul Strehăii*. Cine este el? Faptul că s'a creat un scaun episcopal, luându-se ca simplu pretext — după informația istorică a lui Grigore Ghica — existența sa aici în trecut și lipsa de conducători spirituali ai ținutului respectiv, pentru o persoană și numai pentru durata vieții acesteia, ne arată că cel ales era prieten bun cu domnitorul. Sfințirea sa a fost săvârșită de către Varlaam singur, înconjurat de personalul monahal al mănăstirii. Și Mitropolitul „a toată Țara rumânească și exarh Plaiurilor“ a dat ordin să se pomenească în pisanie crearea acestui nou așezământ bisericesc. Asupra episcopului însă, în multele rânduri ale pisaniei nu se dă decât o lămurire: Daniil era „striin din țara Moldovei“. De ce neam va fi fost, e greu să precizăm. Se poate să fi fost român, se poate să fi fost și grec⁷²). Nu ne îndoim de un lucru. Daniil era un simplu monah. Dacă el ar fi fost Mitropolit al Ardealului și episcop al Țării Oltului, nu vedem pentru care motiv Varlaam — care-l cunoștea foarte bine — nu a pus să se scrie pe piatra de fundare a episcopiei aceste titluri. Era doar obiceiul ca toți prelații să-și păstreze și să se mândrească prin adăugarea titlului demnității lor trecute. Aci ar fi fost de găsit și un motiv temeinic al înființării Episcopiei pentru îndreptarea lumii pe calea credinței desăvârșite, aci, în alegerea unei fețe bisericești cu un trecut glorios. Unde mai punem că tot acestui umil călugăr i s'a atribuit traducerea „Indreptării Legii“ dela 1652, scrierea „Cronicii Țării românești dintru început“, traducerea „Vieții Patriarhului Nifon...“ scrisă de Gavril Protul și cea a „Bibliei“ dela 1688. Am văzut că altui Daniil se datorește traducerea „Pravilei“ dela Târgoviște. Asupra celorlalte opere s'a ajuns cu aproximație la unele rezultate⁷³). Dacă toate aceste lucruri mari ar fi săvârșite de acest Daniil în mod sigur, fără să fie însemnat niciunde; tot ar stărui în mintea oricărui cercetător două întrebări. Cum un om cu o biografie atât de bogată în fapte mari și muncă rodnică în domeniul cărții, și-a încetat lupta tocmai la Strehăia unde — liniștit și înconjurat de cucernic respect, ca o ființă trimisă de Dumnezeu și puțin obișnuită în părțile locului — a păstorit cel puțin 6 și cel mult 15 ani și tocmai pentru luptă fusese adus? De ce, dacă atât

⁷⁰ Vezi, mai sus.

⁷¹ Bianu și Hodoș, *op. cit.*, I, p. 452

⁷² Dumitrescu, *op. cit.*, p. 253 n. 1.

⁷³ Pentru paternitatea Bibliei lui Șerban, vezi, Const. Solomon, *Biblia dela București, 1688*, Tecuci, 1932.

de strălucit a fost Daniil, nu a creat o necesitate din scaunul său, numai pentru el înființat; rămânând și după el episcopie la Strehaia, așa cum s'a întâmplat la Argeș, în 1793, prin alegerea iarăși a unui episcop, care a știut însă să imprime Eparhiei sale viață nouă, zămislină o comuniune spirituală bisericească, încadrată de hotarele eparhiei argeșene, de care n'a mai putut să se atingă nimeni pe urma lui? Făurită pentru venituri, domnitorii au menținut noua episcopie atâta vreme cât Daniil a răspuns banii doriți. Viața acestui prelat apare, din mărturiile ce ne stau până acum la îndemână, sărăcită de lumină și legată pe deantregul de cele materiale. Slujba cu care era investit nu avea în ochii săi aerul unei înalte misiuni ci greutatea unei cariere trecătoare care trebuie să renteze cât mai mult. În acest chip a păstorit Daniil, „striinul din țara Moldovei“, ca episcop la Strehaia, sub Grigorie Ghica și Gheorghe Duca Vodă — între 1673 și 1679 — și credem, cu mai multă siguranță decât cu îndoială, până spre slășitul domniei lui Șerban Contracuzino, deci până în anul 1688; nelăsând în urma lui nici-o amintire, nici-o dăru de lumină. Ce va fi făcut după anii petrecuți la Strehaia, nimic nu știm. S'a dus și el și scaunul episcopal și nimeni, dintre contemporani, n'a socotit un atare eveniment vrednic de însemnare.

Daniil, episcopul Strehăii, *administra* moșiile mănăstirii de scaun și o eparhie proprie. De aci rezultau pentru el două feluri de venituri, în afara privilegiilor.

Matei Basarab, ctitorul mănăstirii domnești dela Strehaia, cu hramul sfintei Troițe, a dăruit, prin hrisovul din 6 Martie 1650, acestui sfânt lăcaș: „satul Strehaia... tot satul cu tot hotarul și cu toți rumânii și cu tot venitul...“, „satul Stângăceaoa din dos și satul Stângăceaoa din față...“⁷⁴) cu toți rumânii și cu tot venitul...“, „satul Bresnița de sus... cu tot hotarul și cu rumânii și cu tot venitul...“, „satul Bresnița de jos“ cu rumânii vânduți, o parte din satul Vlădășești fără rumâni, „satul Coșcodia... cu tot hotarul și cu toți rumâni și cu tot venitul...“ și „satul Drăgulești ce se chiamă Busul și rumâni care s'au vândut... cu feciorii lor...“⁷⁵) La 25 Iunie 1654, Constantin Șerban Vodă întărește mănăstirii stăpânirea asupra moșilor de mai sus;⁷⁶) iar la 1 Septemvrie împuternicește pe egumenul Teodosie să folosească pe toți rumânii înscrși în catastihul dat de Matei Basarab.⁷⁷) Radu Leon „dăruiește“ mănăstirii Strehaia satul Bresnița de sus cu rumânii ce se află într'ansul, la 7 Iunie 1665;⁷⁸) și în 1669 îi „întărește“ stăpânirea peste Bresnița de jos și peste toți rumânii de acolo.⁷⁹)

Pe lângă aceste dăruiri pe care episcopia le moștenia din mila domnească a ctitorilor mănăstirii se adăugau și privilegiile. Într'un document târziu, dela Constantin Basarab, aflăm de „jumătatea de vamă din târgul Strehăii“ și de „merticul de sare dela vel ocna de s'au luat pre an câte bolovani 75“, de către mănăstire cu porunca lui Matei Basarab. Și mutând târgul din „calea răutăților“ la Cerneți, Constantin Basarab a întărit drepturile acestea ale mănăstirii.⁸⁰) La 18 Martie 1664 Grigorie Ghica ordonă samnicilor mehedințeni să nu mai îngreueze pe locuitorii „sloboziei mănăstirii Strehaia“ la „sembrii“ ci să-i lase „aș dare sama precum

⁷⁴ Vezi și hrisovul aceluiaș domn din 11 Decemvrie 1649, în *Condica Mănăstirii Strehaia*, f. 22 și 23—24.

⁷⁵ *Idem*, f. 7, 8.

⁷⁶ *Idem*, f. 5, 6.

⁷⁷ *Idem*, f. 6.

⁷⁸ *Idem*, f. 35-36.

⁷⁹ *Idem*, f. 36-37. Vezi și f. 37 v.

⁸⁰ *Idem*, f. 4.

dau și birnicii, iar mai mult să nu le ia".⁸¹⁾ Radu Leon scutește, prin cartea domnească din 27 Mai 1668, Mănăstirea de „lucru domnesc, și de cai de olac, de podvoade, de mertice, și de slugile domnești, și de toate mâncăturile câte sunt pres'e an în țara Domniei Meale, de nimic val sau bântuială să nu aibă".⁸²⁾ La 17 Ianuarie 1673, Grigorie Ghica împuternicește pe egumenul Eltimie să poată supune și să poată aduce de oriunde, dacă fug, pe „slobozanii din Strehăia".⁸³⁾ În timpul păstoririi lui Daniil episcopul, Martin și soția sa Oprea din Sămărinești dau Episcopiei Strehăia casa și averea lor din cuprinsul satului.⁸⁴⁾

Jurisdicțiunea teritorială a eparhiei Strehăii o putem calcula cu aproximație. Hrisovul lui Duca Vodă din 2 Martie 1674 spune că la vremea haraciului plătesc: „episcopia Râmnicului ughi 750, a Buzăului 500 și a Strehăii 150". Episcopia Buzăului avea trei județe: Slam-Râmnicul, Buzăul și Săcuenii, pentru care birul se urca la 500 de ughi;⁸⁵⁾ episcopia Strehăii trebuia să aibă un județ și natural că acesta era Mehedințul pentru care dădea 150 de ughi; episcopiei Râmnicului îi rămăneau: Gorjul, Vâlcea, Romanășii și Doljul cărora le corespundeau cei 750 de ughi pentru haraciu.⁸⁶⁾

Moșiile, privilegiile și jurisdicțiunea eparhiei Strehăia de care dispunea episcopul Daniil constituiau destul de întinse surse de bogăție. Să vedem acum mijloacele care stăteau la îndemâna dibaciului prelat pentru valorificarea acestora.

Pe moșii munciau rumânii și țigani. Rodul ostanelilor lor trecea în hambarele și pivnițele episcopiei. O mică parte rămânea familiilor respective. Această disproporție între muncă și agonisită, muncă de multe ori împinsă la extrem, făcea ca viața rumânilor și a țiganilor, mai mult, să fie insuportabilă. Deaceea fugeau de pe proprietățile mănăstirii și infundau pădurile. La 20 Aprilie 1636 Matei Basarab se vede nevoit, din această pricină, să cheme, sub amenințarea armașilor, pe toți rumânii risipiți, în satele mănăstirii ca să aibă grije de moșiile părăsite".⁸⁷⁾ La 23 Iunie 1654 Constantin Șerban poruncește căpitanului „Pashul dela Strehăia" să strângă „toți rumânii a sfinteii mănăstirii care de pre unde va fi fugit, însă și dela Strehăia, și dela Stângăcea și dela Coșcodia", și să-i aducă „pela moșiile lor să-și plătească birul și să lucreze sfinteii mănăstirii", căci deaceea i-a ertat de „dijma de stupi, și de oi, și de rămători și de altele de toate", ca să asculte și să cinstească pe egumenul „trimis" dela domnie.⁸⁸⁾ Imixtiunea directă a domnitorului, prin numirea egumenilor în administrarea sfintelor lăcașuri, începând cu a doua jumătate a sec. al XVII-lea, dă conducătorilor mănăstirilor un caracter politic, temporar și cămătăresc. Prin aceasta legăturile dintre rumâni și mai marii lor, egumenii, stăpânitori ai satelor, se împletiau cu nesiguranța. Totul depindea

⁸¹⁾ *Idem*, f. 9.

⁸²⁾ *Ibidem*.

⁸³⁾ *Ibidem*.

⁸⁴⁾ Nota 6.

⁸⁵⁾ Dionisie Fotino, *Istoria generală a Daciei, sau a Transilvaniei, Terții Muntenesci și Moldovei*, traducerea lui George Sion, t. III București, 1859, dă pentru anii din jurul lui 1776 și mai dinainte, 1771-1774, trei județe episcopiei Buzăului: „Buzău, Săcuenii și Muscelu", p. 182. Vezi Lapedatu, *op. cit.*, p. 15 și n. 2. Un document din „29 Maiu 7206 (1698)" spune: „Tuturor preoților: diaconilor carii sânt în eparhiia părintelui episcu(pu)lui de la Buzău den trei județe: dăn Săcuiani, den Buzău și den Slam Râmnic", în N. Iorga, *Studii și documente*, V. București, 1903, p. 346. Și altul dela începutul sec. al XVIII-lea: „Episcopatus verò ex Buzo habet tantum Districtus, nempe Slamrinnik, Buzeul, et Szakufen"...", în E. de Hurmuzaki, *Doc. mente privitoare la Istoria Rumânilor*, vol. VI, 1700-1750, București, 1878, p. 508.

⁸⁶⁾ Lapedatu, *op. cit.*, p. 14-16.

⁸⁷⁾ *Condica Mănăstirii*, f. 5.

⁸⁸⁾ *Ibidem*.

de egumeni, singura armă a anonimatului muncitoresc rămânând fuga. Nu mai vorbim de țigani robi care erau mai eftini decât vitele. Anca și soțul său Dragul vând, la 27 Aprilie 1675, Arhiepiscopului Daniil un țigan, Radul, „pentru că ține și o țigancă a sfintei Episcopii”, cu 30 de taleri să fie „moșie ohabnică el și feciorii lui și feciorii feciorilor lui” mănăstirii.⁸⁹⁾ Altul, Ghiera Țiganul, fiindcă furase 6 cai și prinzându-l pârălăbul Strehăii Preda Bologa îl dusesse la spânzurătoare și de-aci îl scăpase egumenul Teodosie dând lui Preda Bologa 30 de ughi;⁹⁰⁾ se vinde, cu „țigancă lui anume Stana și cu copii cu tot...”⁹¹⁾ mănăstirii. Cu viața lor se juca și stăpânirea și egumenii. Aceștia, rumânii și țiganii, erau deci elementele de muncă ale moșiilor episcopale și de ele a dispus Daniil episcopul cu toată diplomația, fără să ajungă pe deantregul la rezultatele dorite. Căci hrisovul dat de Grigorie Ghica la 15 Aprilie 1673 și întărit de Gheorghe Duca Vodă la 2 Martie 1674,⁹²⁾ zugrăvește, de această dată, clerul monahal și mirean. Și spun aceste cărți domnești, cu o notă exagerată, că preoții și călugării „au rămas la lipsă și pustiire”; existența lor fiind condiționată de a enoriașilor, fie ei robi sau nu. Atunci au luat fuga, cum numai rumânii obișnuiau, și au început a „să risipi, care pre unde au putut”, și au rămas „svintele biseareci pustii și închise, lipsite de toată svinta și dumnezeiasca slujbă, ră-nânând creștinii neispovediți, neindireptați și neslujii”. Domnul văzându-i „întru multe și greale nevoi”, a făcut socoteală dimpreună... cu cinstitul și prea svințitul părintele... Chir Vlădica Varlaam, mitropolitul Țării, i chir Ștefan, episcopul Rîmnicului, i chir Grigorie Episcopul Buzăului, i chir Daniil Episcopul Strehăii” și au dat privilegiu Episcopiiilor, subințeles și preoților și călugărilor, bisericilor și mănăstirilor „pentruca” slujitorii lui Dumnezeu „să poată fi numai de paza svintelor besearici și să le fie mila dela Domnie...” de ajutoriu și de întărire.

Dările se limitau. Episcopia Rîmnicului plătia bir 750 de ughi, cea dela Buzău 500, iar episcopia Strehăii 150, pe an. Era o impunere regulată făcută numai episcopiiilor. „Ploconul” se plătia la alegerea fiecărui domnitor, de „nume” câte 12 bani. La vin li se lua din 10 vedre una; pentru „litra de stupi sau de rămători”, 13 bani. Și nimic mai mult. În schimb veniturile erau nemăsurat superioare; în cazul de față: veniturile eparhiale. „De îndoirea haraciului sau de alte dăjdi, ce ar mai fi la alți slujitori..., de cai, de olac, de podvoade, de mertice, de năime, de isprăvnicii” aveau „pace”. Apoi „dîjmarii sau vinăricarii” n’aveau „voie să le ia stupi sau rămători domnești, nici buți cu vin, nici să-i puie la cheltueala buților ce vor lua de la țărani birnici”... Și vin destul se va fi gășind în pivnițele mănăstirești. Patriarhul Macarie s’a minunat de enorma butie dela Tismana care conținea „3600 de oca”, vin care servia călugărilor, într’un an, după scrisa acestui martor ocular, „pentru cauze binecuvântate”.⁹³⁾ Inșiși feciorii preoților erau scutiți de bir. Cu atât mai mult părinții lor, pe care, „nici slugă domnească, nici boerească” nu avea voie a-i trage la răspundere „pentru birul de țară sau pentru slujitori”. Mai mult decât atât. „Carii vor fi în poporul lui să-i facă clacă cu plugul: de toamnă o zi, de primăvară o zi, la seceră o zi, la coasă o zi”... Cine nu se supune va da preotului „de om câte un obroc de griu de oca 44”; iar de nu, bani „precum se va vinde”. Tot așa și preoților dela oraș.

⁸⁹⁾ *Idem*, f. 102 v., 103.

⁹⁰⁾ *Idem*, f. 102.

⁹¹⁾ *Idem*, f. 102-103.

⁹²⁾ Nota 5.

⁹³⁾ Vezi Emilia Cioran, *Călătoriile patriarhului Macarie de Antiochia în Țările Române, 1653-1658*, București, 1900. Și nota 97.

În caz că nici nu plătesc, „poporeniile“ vor fi de „gloabă Episcopiei“ cu câte 10 taleri de om. În urmă se înscriu veniturile neregulate și care întrec deseori pe cele dintâi. Cununiile. Existau: boeri de primul rang, la ei nu se spune cât plăteau; boeri de al doilea și al treilea rang, la fel; negustorii, care plăteau pentru cununia întâia 20 de bani, pentru a doua 30, pentru a treia 40; la fel cu slujitorii. Țăranii birnicii însă dădeau cu 10 bani mai puțin la fiecare cununie. Și neapărat, că nu se înșiră celelalte evenimente din viața omului, foarte dese și acestea, la care trebuie să fie părtașe o față bisericească.

Abia în timpul lui Brâncoveanu doar, o viață mănăstirească strălucită își mai face loc în istoria bisericii ortodoxe române, strălucită atât din punct de vedere cultural cât și material.

Caracterul acestei episcopii trecătoare se poate desprinde acum, în urma constatărilor făcute, cu ușurință. Daniil a fost un episcop orânduit după datină, în șirul fruntașilor din divanul domnesc, la un rang pe care l-a păstrat într'una și nu un egumen ce purta câteodată, de formă, titlul de episcop⁹⁴). Ca atare conducea o eparhie, eparhia Strehăii, cu hotarele confundate cu ale județului Mehedinți, exceptând, de bună seamă, proprietățile de pe acest ținut, ale altor mănăstiri și biserici, care însă se reduceau la un număr neînsemnat⁹⁵). Eparhia sa plătia bir cași celelalte, bir rânduie la haraciul anual, lucru care nu se întâmpla în cazul de-ar fi rămas mănăstire și Daniil ar fi fost un episcop fictiv. Chiar dacă scaunul episcopal dela Strehăia a luat ființă numai pentru o singură persoană, intrată în grațiile domnitorului și ale Mitropolitului Țării, el ar fi putut să se permanentizeze dacă aceea persoană, investită cu toiagul episcopal ca semn material al înaltei sale misiuni, s'ar fi ridicat deasupra intereselor trecătoare de ordin lumesc și ar fi creat aci, în noua sa reședință, un izvor de credință și de lumină. Nu putea să facă această efortare un biet „striin din Țara Moldovei“, un mare necunoscut, care s'a gândit mai mult la rodul moșiiilor întinse ale Episcopiei și la taxele fixe și neregulate asupra clerului și enoriașilor Eparhiei sale bogate, ce-i aduceau venituri însemnate. În atare împrejurări și stăpân al unor situații similare ce n'ar fi făcut un „Daniil“ fost mitropolit al Ardealului și care se încumetase, din fragedă tinerețe, să traducă „Indreptarea Legii“? Să ne gândim la Iosif I al Argeșului și la opera sa de largă amploare, întreprinsă în Olt și Argeș, din care a creat o fortăreață permanentă a episcopiei, întemeiată aci de Alexandru Constantin Moruzi⁹⁶). Strehăia, mănăstirea, n'a avut noroc, nici în vremea liniștită a episcopatului de aci, care a durat cel puțin 6 ani și cel mult 15 ani, de un conducător încălzit de flacăra sfântă a „luminii lumii“ ca să se poată ridica la rosturile culturale pe care le-a avut, și într'un trecut mai îndepărtat Tismana și Bistrița. Altă dată „așezată în calea răutăților“, acum încăpută pe mâini de humă,

⁹⁴ Așa cum era la Snağov, în 12 Ianuarie 1625 „Episcop chir Haralampie ce iaste egumen intra'această mănăstire“, și în 5 Iulie și 28 August 1626, „părintele arhiepiscop chir Serahie, care este năstavnice la sfinta mănăstire“, Tismana. Mai multe exemple de acest soi dă Lapedatu, *op. cit.*, p. 7 n. 2.

⁹⁵ Episcopia Râmnicului, bunăcară, stăpânia în Mehedinți: Izvorul Frumos și Burila cu acte de cumpărătoare, Moșia Ascunsa; Moșia Stigănița, Tatomireștii și Fratoștița. Vezi Athanasie, al Râmnicului, *op. cit.*, p. 210, spune Stigănița pt. Stigănița. Pentru încep. sec. XIX, *Analele Parlamentare*, VII, 550 și urm.

⁹⁶ Decretul dat din 23 Februarie 1794, la intervenția în divan a Mitropolitului Dositheu Filitiș dela 18 Octomvrie 1793. Vezi Condiția sfântă. Originalul documentului de înființare a Episcopiei Argeșului, la muzeul acestei episcopii.

mândra ctitorie a lui Matei Basarab, căreia, într'o călătorie destul de lungă, nu-i găsisese pereche Macarie de Antiohia și fiul său Iaul de Alep, a rămas numai un mare lăcaș de închinare, cum a fost și mai înainte, strălucit ca înfățișare și bogat — din acest punct de vedere așezat totdeauna în fruntea mănăstirilor domnești din Oltenia — dar nu s'a putut nici-o clipă ridica la o manifestare culturală demnă de reținut.⁹⁷) Pagina ce era sortită să inscrie acest eveniment, care putea să fie măreț, a rămas albă.

D. Bodin

⁹⁷ Vezi *The Travels of Macarius Patriarch of Antioch*: written by his attendant archdeacon, Paul of Aleppo, in arabic; translated by F. C. Delfour, London, 1829, vol. II, cartea V, cap. VIII, p. 358. Traducere românească de Emilia Cioran, *Călătoriile Patriarhului Macarie de Antiohia în țările române 1653-1658*, București, 1990. Și Radu Basile, *Voyage du patriarche Macaire d'Antioche*, texte arabe et traduction française, in *Patrologia orientalis*, XXII—1 (1930), Avantpropos, p. 1-17. Aci se dă o bibliografie critică asupra textelor și traducerilor acestei opere. In „Indice topografico del Principato di Valachia... secondo l'etattissima descrizione che ne diede il fu Conte Constantino Cantacuzeno“ din „Istoria delle moderne rivoluzione dela Valachia“ a lui Anton Maria del Chiaro, Veneția, 1718, retipărită de N. Iorga, *Studii și documente*, XXVIII, „Stracaia“ e considerată „monastero grande“. Oltenia după harta din Anton Maria del Chiaro, de T. G. Bulat, in *Arhivele Olteniei*, I (1922), No. 2-3. Rangul și l-a menținut mănăstirea și pe vremea ocupațiunii austriace. Comparație între ce a fost odată și ce este acum acest lăcaș, vezi in D. Bodin, *Mănăstirea domnească dela Strehaiia*, in *Secolul*, I (1931), No. 13 și *Revista Istorică Română*, II (1932), p. 326.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

C R O N I C A

I N S E M N Ă R I

Literatura română în străinătate

(Ramiro Ortiz: *Varia Romanica*)

Despre raporturile literaturii noastre cu străinătatea am avut dese prilejuri să scriem atât în ce privește traducerile, cât și studiile străinilor despre noi. Asupra celor dintâi — a traducerilor — observăm că de cele mai multe ori nu sunt fericit alese. Intreprinse în mod nesistematic prin legături incidentale dintre scriitorii noștri și traducătorii străini, urmărindu-se obiective indiferente culturii românești, traducerile noastre în limbi străini nu și realizează, în bună parte, scopul. Când de pildă un scriitor ca Cezar Petrescu e încântat că i se traduce *Simfonia fantastică* sau *Omul din vis* când de fapt ar trebui să se preocupe mai mult de *Drumul cu plopi* sau *Intunecare*, opere tot atât de caracteristice scrisului său personal cât și mentalității românești și pe deasupra tehnicește mai îngrijit realizate, înțelegem greșelile ce se săvârșesc cu astfel de traduceri.

De asemeni — din păcate — nu se pot spune lucruri mai bune despre multe din studiile apărute în străinătate asupra literaturii noastre. Scrise, în mare parte, de conaționali cu legături de cenaclu în țară sau — cel puțin — cu strănse raporturi de prietenie, articolele acestea n'au reușit nicicând să informeze obiectiv. Scriitorii de mâna freia și a patra chiar, trec adesea înaintea numelor mari și cititorul străin, indus în eroare, e inclinat să ia micile coline fimide drept piscurile noastre literare, operele mediocrități drept realizări geniale.

Servicii mult mai mari ne-au adus, în această materie, străinii ce incidental ne-au cunoscut. Observațiile lor, deși în fugă încercate, au sesizat totuși — de multe ori — mai bine proporțiile și ierarhia fenomenelor românești, privite de ochi mai obiectivi. Cu atât mai mare a fost serviciul celor cari, stabiliți prin oficiul lor pe un timp mai îndelungat la noi, au avut prilejul să cunoască mai de aproape realitățile românești, să le trăiască și să se documenteze cu o vie curiozitate asupra lor. Când unul din aceștia va scrie despre noi, putem fi liniștiți: va aduce un mai mare sprijin culturii noastre decât mulți dintre interesații autohtoni. Și nu mai e pentru nimeni o noutate că printre

bunii noștri prieteni străini ce-și duc viața studiosă la noi, e și profesorul de literatură italiană dela București: d-l *Ramiro Ortiz* despre ale cărui traduceri și studii românești, am avut prilejul să încrustăm și altădată rândurile noastre, aci. Dacă am aminti numai traducerea lui Eminescu în italienește, încă ne-am da seama de contribuția excepțională ce a adus-o difuzării culturii noastre. Dar la această surprinzătoare operă, trebuie să adăugăm atâtea traduceri și studii italienești despre noi, scrise fie de condeii săi personal, fie de elevii ce i-au rămas totdeauna devotați.

Din seria acestor difuzări ale literaturii noastre în Italia, avem acum prilejul să poposim asupra ultimei lucrări în italienește a d-lui *R. Ortiz*: „*Varia Romanica*“ („*La nuova Italia*“ editrice; Firenze 1932). Autorul expune încă din prefață, cuprinsul și semnificația operei. A adunat laolaltă o seamă de studii mai importante apărute între 1902 și 1932, printre altele în revista de specialitate „*Zeitschrift für romanische Philologie*“, privind literaturile romanice din Provența, Franța, Spania și România. Sunt în genere, studii de literatură comparată, de raporturi literare dintre popoare, ce dovedesc o informație și erudiție din cele mai rare, cu toată înduioșătoarea modestie înfățișată de autor, în prefață. Dacă am spune însă numai atât, cititorul și-ar putea crea despre această carte imaginea integral falsă a unei opere de pură erudiție, de știință seacă, de anoste cercetări. Ei bine, adevărul este cu totul altul. Erudiția necontestată a d-lui Ortiz e învăluită de atâta pasiune pentru idei, de atâta putere de retrăire a trecutului, cu un cuvânt de atâta viață, încât impresia frigorifică a științei abstracte se topește pe dată și cititorul poate urmări—cu destulă plăcere—procesul unei desbateri ideologice pe care o simte viu împărtășită de autor. Pe structura omului de știință se suprapune de fapt, sedimentul sentimentalității unui literat de bună calitate.

În cadrul recenziei de față, intențiunea noastră nu e să ne ocupăm de toate studiile din „*Varia Romanica*“ al căror interes depășește literatura românească. Vom poposi numai în marginea ultimei părți a cărții (capitolul IV), dedicată literaturii noastre pe care d. Ortiz ține s'o prezinte cu multă căldură Italiei, atât prin studii de proaspăt sondaj în adâncurile ei mai vechi, cât și prin o binevoitoare — câteodată chiar prea binevoitoare — înfățișare a fenomenelor ei contemporane. Cu alte cuvinte d-l Ortiz studiază în capitolul menționat fapte literare vechi aparținând istoriei noastre literare din zorile veacului trecut începând și fapte ce se desfășoară încă sub ochii noștri. Cele dintâiu formează obiectul unor „studii“ propriu zise, urmărind luminarea faptelor, găsirea unor adevăruri nouă sau cel puțin a unor sugestii. Rolul lor propagandistic e numai implicit și secundar. Celelalte privind literatura noastră contemporană sunt—dimpotrivă—mai puțin „studii“ și mai mult prezentări de opere și autori, cu scopul vădit de a câștiga pe cititorul italian pentru valorile noastre literare.

Din rândul celor dintâiu pe lângă „*O imitație românească după Gessner și Vigny*“ (e vorba de „*Potopul*“ lui C. Negruzzi) și „*Influența romanticilor francezi asupra poeziei române*“—bine motivate observări în marginea cunoscutei lucrări a lui N. I. Apostolescu—studii ce ne desvăluie spiritul unui cercetător înarmat cu solide instrumente logice și—în același timp—cu o cuminte prudență științifică ce nu exagerează nicicând valoarea concluziilor, ne-au reținut mai mult atenția prin autentica lor nouitate „*Lăutarii și giullarii*“ și „*Gh. Asachi și petrarchismul român*“.

În cel dintâiu, autorul întreprinde o foarte originală paralelă între lăutarii noștri și acei medievali cântăreți ai apusului „giullarii“ înrudiți cu primii prin atâtea caracteristice relevante—spre uimirea noastră—cu evidență de d-l Ortiz. De altfel meritul acestor aproprieri într'adevăr noi a fost subliniat și de d-l *Sextil Pușcariu*.

În „*Gh. Asachi și petrarchismul român*“ pe lângă o clară înfățișare a influenței lui Petrarca asupra lui Asachi, autorul ne surprinde prin caldă apărare pe care o ia poetului ce ar fi fost neînțeles și nedreptățit de critica noastră, judecătoare a poeziei lui

Asachi cu repulsiuni pornite din activitatea sa de om. Dar chestiunea merită o discuție mai amplă pe care spațiul recenziei n'o îngăduie. Trebuie să ne apropiem de articolele ce privesc literatura noastră contemporană.

În această parte a cărții sale, d-l R. Ortiz renunță la unele din caracterele spiritului său „științific“ și se dăruie cu generozitate impresionismului critic. Trebuie de altfel să recunoaștem greutatea unei informații și aprecieri strict obiective asupra unor fenomene ce se desfășoară încă actual, viu, în jurul autorului ce trăiește chiar laolaltă cu ele. De aci câteva firești deformări de valori precum în inventarul revistelor noastre din „*Curentele în literatura română contemporană*“, publicat în 1929 mai întâiu, în care alături de periodice cu durată și consistență ca „*Viața Românească*“ și „*Gândirea*“, se citează aparițiuni efemere ca „*Tiparnițe*“ și „*Kalende*“, laudabile publicații de altfel — dispărute însă cu totul astăzi, sau prea minuțioase informațiuni despre evoluția critică a d-lui M. Dragomirescu sau E. Lovinescu în comparație — cu prea puține rânduri despre G. Ibrăileanu pentru care de altfel prețuirea d-lui Ortiz nu lipsește. Pe deasupra acestor fatale deformări însă, fatale fiindcă o matematică prețuire a valorilor o măneste imposibilă față de fenomenele contemporane mai ales, strălucesc cu deosebită precizieune câteva juste observări, o seamă de drepte caracterizări ce ar putea fi citate ca rânduri definitive asupra onora din scriitorii noștri. Din seria acestora, remarcăm numai însemnările despre contribuția sămănătorismului și modernismului în literatura noastră sau, în materie de scriitori, întemeiata caracterizare a lui I. Teodoreanu.

Dar mai presus de toate, ne interesează răsunetul acestor informații în Italia, intenția autorului de a descoperi patriei sale pământuri literare noi și impulsul pe care astfel îl dă traducerilor din literatura noastră. Să ne fie îngăduit să cităm, în această privință, chiar rândurile d-lui Ortiz pentru cari are de pe acum toată mulțumirea și recunoștința noastră :

„După cum vedeți, există în România o mișcare literară mult mai însemnată decât se crede, o mișcare literară pe care nu e îngăduit s'o ignorăm. „În ultimii ani, datorită profesorului Isopescu și elevilor săi dela Universitatea din Roma, s'a făcut mult în Italia pentru a o face cunoscută publicului nostru. Dar mai e încă mult de făcut. Mulți autori români nu sunt încă traduși. Atragem atenția editorilor noștri.

„Să purcedem dar la descoperirea unui nou pământ literar. „Vedetele — și-mi place să mă număr printre ele — l-au și prins sub orizontul vederii lor. Fiți gata pentru debarcare“.

Sunt fără îndoială, rânduri și prin ele oficii ce nu se uită ușor.

Al. Dima

Creangă în itallenește

Iată un scriitor așa de iubit de noi, care a început să fie gustat și apreciat și de străini. E drept că în juna noastră literatură nu s'a scris încă măcar o monografie asupra vieții și operei lui „Ionică al lui Ștefan“: „Viața și opera lui Ion Creangă“ de d-l Emil Precup, tipărită în 1921 la Gherla, nu depășește cadrul și pretențiile unei compoziții făcute de elevii de școală, iar singuincioasa lucrare a d-lui prof. Leca Morariu, despre Creangă pedagog, e numai un singur capitol dintr'o atare monografie, pe care în sfârșit ne-o va da d-l Lucian Predescu.

Traduse în mai multe limbi culte, duhliile „Amintiri“ au apărut anul trecut în itallenește, sub titlul „Ricordi d'infanzia“, în cunoscuta editură florentină și filoromână, „La nuova Italia“ și în talmăcirea d-nei Agnese Silvestrii-Giorgi (în col. „Narratori moderni“, serie romena). Traducerea, prefătată de d-l Raffaele Corso, a fost atunci

recenzată și pusă în evidență de mai multe cotidiene și publicații literare, iar acum stă la baza unui studiu, început de d-l Luigi Salvini — traducătorul recent al unei colecții de o sută de poezii populare române, tipărite de editorul Carabba din Lanciano — și a părute în revista *L'Europa orientale* din Roma (XII, 9-10 din Sept.-Oct. 1932, pp. 384-420). Partea I cuprinde o descriere de oarecare amploare a întregii vieți a lui Ion Creangă, în numărul următor va continua despre opera scriitorului.

D-l Salvini a folosit o bună parte din materialul pregătit de diverșii istorici și critici literari anteriori, reușind să înfățișeze cetitorilor de limbă italiană o plăcută biografie, așa cum noi românii n'am scris-o încă. De asemeni nu puțin a contribuit la aceasta și cealaltă monografie despre Creangă, publicată de d-l Jean Boutière anul trecut, la Paris: „La vie et l'oeuvre de Ion Creangă”. Păcat că deocamdată au fost lăsate să se strecoare unele greșeli de tipar, care desfigurează anumite informații. De pildă: data nașterii lui Eminescu, 1858 în loc de 1850 (p. 410); data de apariție a antologiei de nuvele române, de d-na R. d'Ergiu-Caterinici, 1929, în loc de 1923 (p. 410, n. 3); data apariției monografiei despre Viața lui Eminescu, de d-l G. Călinescu, 1922 în loc de 1932 (ibid.); H. Adamescu în loc de Gh. Ad. (p. 397, n. 1); g. Bogdan Duca, în loc de G. Bogdan-Duică (ibid.); Cura, în loc de Cuza (p. 397, n. 3); Aron Pușsurul, în loc de Aron Pumnul (ibid.); L. sau I. Boutière, în loc de J. Boutière; și altele mai mici. Ar mai fi de semnalat și unele scăpări din vedere, ca: M. G. Ibrăileanu, în loc de G. Ibrăileanu, probabil citat după d-l Boutière (p. 405) sau afirmația că „toate” poeziile lui Eminescu au fost traduse în italienește de d-l prof. Ramiro Ortiz, în loc de „cele mai reprezentative” (p. 410). Ar fi de dorit ca aceste mici erori să nu mai figureze și în extrasul ce desigur va forma o monografie completă, la sfârșitul publicării din fasciculele revistei.

BCU Cluj / Central University I. Pimen Constantinescu

G. M. Vlădescu | Menuetul-roman

Vitrina cărții literare românești îmbie de multă vreme numai romane. Nuvela și schița sunt izgonite de mult din preocupările literaturii noastre. Revistele recurg la literaturile streine pentru proza de dimensiuni mai restrânse, în timp ce producția romanică autohtonă se oferă la cântar în serii de volume. După cum e și firesc o producție atât de îmbelșugată nu poate presupune și o superioară calitate. Romanul actual al literaturii românești este romanul diluat până la destrămare de goana după cantitativ. Cifitorul se zăvorăște zadarnic ca să-i încerce emoțiile în liniște, căci se alege adesea numai cu ochii osteniți de parcursul unui drum lung și întortochiat, într'un vehicul ce gonește mereu fără să ofere vre-o „privești”.

„Menuetul” d-lui G. M. Vlădescu însă, prin preocupările estetice și morale ca și prin omogenizarea organică a materialului brut se integrează deplin genului, nedepășind canoanele consacrate. D-sa propune în principiu o temă cunoscută, tratată însă într'un cadru nou, cu multă cunoaștere asupra mediului în care se desfășoară acțiunea.

Năzuința omului de vocație spre creație și glorie este prezentată prin Anibal Ionescu, a cărui puternică pasiune pentru muzică este redusă de împrejurări la situația unui maestru de liceu într'un oraș de provincie. El se resemnează soartei, nu cedează însă năzuinței.

Ceea ce n'a putut fi el — o glorie a muzicii — speră și dorește să fie unul din elevii lui. Douăzeci și mai bine de ani îl caută cu înfrigurare printre școlarii săi, descoperindu-l în sfârșit în Paul Manolescu, fiul văduvei unui avocat. Cu îndărătnică persistență își direcționează elevul pe drumurile artei muzicale. După sfârșirea conservatorului, izbutește să-l deslășească mamei și rostului comod în viață și să-l arunce depărtării Parisului, unde se cultiva, se apreciază și se lansează talentele. În fața opunerii îndu-

rerate a mamei de a se învoi la plecarea copilului, maestrul argumentează cu o pasiune sdrobitoare. Lupta trebuie dusă însă și împotriva prejudecăților mediului provincial, incapabil de înțelegere, plin de răutate, meschinărie și intrigă, în care azi poți fi slăvit și mâne înfinat, în care mii de tentacule te încercuiesc pentru ca tot ce vrei și tot ce ești, să nu fi decât ceea ce-ți impune acest mediu.

La Paris Paul Manolescu, devenit Pol Manò se impune repede prin distincțiunea interpretărilor lui muzicale. Succesul unui *menuet* îi evidențiază însușirile artistice. Presa îl sărbătorește și-l face cunoscut lumii. În orașul lui însă mai rătăcesc nedumeriri: Cum se poate ca un om în toată firea, fiul unui avocat, trecut prin Universități să facă lăutărie. Cu încetul *mediul* pare că cedează și cu vremea începe a se mândri cu acel ce plecase să se „hăimănească“. Mama ocolită și maestrul ironizat încep să fie apreciați.

Pasiunea maestrului pentru cultura muzicală este amplu prinsă și redată cu prilejul celei dintâi audiții muzicale prin Radio. O audiție muzicală din Roma. Se cântă *Pagliacci*. Năucit de măreția acestei simfonii maestrul exclamă pentru sine :

„*Auzi tu bou priponit lângă făruf? Acolo-i Roma! Roma! Auzi cum bat din palme, cum strigă și cum aclamă!*...

„*Tu ce stai? Aplaudă și tu, vierme îngrășat pe gunoi!*...

Anii treceau, veștile despre și dela Paul se răreau și el era așteptat și rugat insistenț să se întoarcă acasă. Mamă, prieteni, vecini, tot târgul, contribuiri ca până și maestrul să se obișnuiască cu ideea întoarcerii; dar audițiile muzicale ale Radio-ului și reflecțiuni asupra vieții celor de aci îi răscoliră din nou ființa și-i întoarseră gândurile. Printr'o scrisoare lungă și pasionată îl sfătui hotărît în cele din urmă să nu vie acasă :

„*Omul trebuie să trăiască acolo unde-i e locul. A-l adapta mediului înseamnă a-l nimici sufletește! Să se ducă băiatul numai spre zărilor spre care bat aripile lui. Numai într'acolo!.. Și fără nici o ezitare! E trist să creștii o cioară în colivie, dar ca să 'nchizi o privighetoare e tragic. Numai mințile sucite se pot desfăta în fața acestei grozăvii!*“

Nu-l mai neliniștea nici argumentul colegului de fizică care în lungile discuții din serile petrecute la Radio îl întrebase scurt :

„*Mă rog să-mi spui, fulgerile nu-s ele cu atât mai luminoase, cu cât e mai adânc întunerecul în care apar?*“

Era mulțumit că prin scrisoarea lui, Paul va fi convins definitiv să rămână acolo unde-l cer sufletul și talentul. Ce-ar putea însemna el aci acasă, între toți *aceștia* ?

Maestrul aștepta ca scrisoarea lui să fie hotărîtoare și să învingă chemările tot mai stăruitoare ale mamei. Răspunsurile lui Paul sosesc tot mai rar și prin scrisori tot mai mistificatoare de adevăr, iar celebra scrisoare nu prilejuește nici un răspuns. Târgul își așează ironia și bârfeala peste îndurerarea mamei îngrijată de soarta fiului care tot amână reîntoarcerea. Paul devine pentru concetățenii lui un pierdut, un hăimănit. Telegrammele desperate ale mamei aduc în sfârșit un răspuns de întoarcere; dar în locu-i sosește tovarășa ultimelor clipe ale vieții lui, căci Paul murise de doi ani. Mama și maestrul fuseseră amăgiți potrivit ultimei rugăminți a lui Paul, de fata care sosia în sfârșit cu dureroasa veste. În urma iluziilor sfărîmate și a unui scandal în familie care-i provocase dimisia din învățământ, maestrul Anibal Ionescu își curmă zilele.

Deci, mediul—pământul și oamenii—își revendică cu tărie legea rosturilor lui și descătușarea aduce adesea prăbușirea din sborul către splendorile spiritului omenesc. Disolvare lentă dar sigură a năzuințelor ce înfrâng chemarea pământului și a moravurilor sociale.

Romanul încheagă un fragment de viață privit sub cât mai multe unghiuri posibile. Autorul posedă intuiția completă a vieții noastre de provincie, izbutind s'o redea în plinul ei ansamblu. Insușirile de epicism sunt deplin manifestate, mai puțin acele de stilist. Desfășurarea acțiunii nu este de loc diluată. Psihologia personajilor principale deplin conturată. Aspirațiile sunt descurajant și dureros destrămate de împrejurări care concură cu mediul în frângerea năzuințelor personajilor principale.

M. Gușifă

I. E. Torouțiu: Studii și documente literare.

vol. I, II, III, 1931-32. („Bucovina“-București)

E delă sine înțeles că o revistă tradiționalistă ca „Datina“ nu poate avea decât elogioase cuvinte pentru încercările de înviere ale trecutului nostru literar mai ales atunci când ele se realizează cu metodă, dragoste și rari sacrificii — așa cum ni se înfățișează aceste „*Studii și documente literare*“ ale d-lui I. E. Torouțiu, despre cari critica noastră și-a spus de altfel cu dărnice păreră ei bună.

Opera pe care o întreprinde d-l I. E. Torouțiu e de-a dreptul fără nici-o hiperbolă, monumentală. D-sa își propune anume să ne dea în 4 volume masive a peste 400 pagini fiecare, istoria „Junimii“ și a „Convorbirilor literare“, așa cum se oglindește în vasta corespondență adresată lui Iacob Negruzzi de către toți membrii distinși ai societății ieșene în frunte cu Maiorescu, D. Zamfirescu, Carageale, Creangă, Eminescu, Xenopol, Slavici, etc. Din această inegalată la noi lucrare, d-l Torouțiu a tipărit până acum 3 volume a căror frumoasă alcătuire e o cheazășie a valorii întregii sale opere.

Din scrisorile publicate și cele ce se vor mai publica, istoricul literar și amatorul de literatură chiar, vor putea înțelege și simți mai de aproape tot pulsul „Junimii“, toată viața ei generoasă, tot idealismul ei perfect, tot sbuciumul scriitorilor, ce s'au integrat celei mai strălucite epoci a culturii noastre. Prin caracterul ei de mai mare autenticitate sufletească, de intime destăinuirii scriitoricești, corespondența aceasta ne transpune în adevăratul freamăt creator al „Convorbirilor“.

Dar în timp ce ansamblul mișcării se conturează cu tot mai mare vioiciune pe măsura parcugerii scrisorilor, fiecare chip de creator strălucește cu mai mare claritate, se desprinde cu mai multă lumină din firida trecutelor vremi și imaginea lui se cristalizează cu mai deplină limpezime în sufletul nostru.

La această impresie contribuie covârșitor munca uriașă de adnotator a d-lui I. E. Torouțiu care comentează în amănunte ce înviază real, concret, atmosfera epocii ale cărei evenimente și nume s'au pierdut pe lunecușul timpului.

Adevărata prețuire a nobilei opere a d-lui I. E. Torouțiu nu se va face decât atunci când la baza oricărei noi monografii despre „Junimea“ se va putea urmări contribuția acestor „*Studii și documente literare*“.

Al. D.

Armando Zamboni, Scrittori nostri și Conoscenze

Reggio-Emilia, Ed. „Poesia d'Italia“, 1931 și 1932.

Armando Zamboni, născut în 1896, în patriarhalul oraș emilian Reggio, e un poet, prozator și critic din generația de după războiu. Poet tradiționalist, de școală carducciană; prozator regionalist, ce tratează mai ales subiecte emiliene, istoric literar sîrguincios și iubitor al câmpiei dintre Pad și Apenini, a tipărit, în ultimii doi ani, două volume încăpătoare de critică literară a scriitorilor novecentului — novecento, pe italienește, înseamnă veacul al XX-lea.

Volumele conțin profiluri, în care ni se înfățișază cu informativă sîrguință și cu aprecieri echilibrate ba chiar cu unele indicații biografice și bibliografice, opera de până acum a autorilor studiați, așa încât, dacă ar mai continua în acest mod, ne-ar oferi o plăcută și interesantă istorie literară a secolului. În vol. I sunt 22 de profiluri, iar în al II-lea, 11; unele de-a-le scriitorilor mai în vîrstă, ca Leopoldo de Rocchi, Diego Garoglio, Virginia Guicciardi-Fiastri, Antonino Anile, Ada Negri, Olinto Dini, până la cele ale autorilor mai de seamă, născuți în ultimul deceniu al veacului trecut, ca Luigi

Fonelli, Gino Rovida, Luigi Fallacara, Pietro Gorgolini, Ugo Betti, Ugo Zannoni, Lionello Fiumi, Gentuc Gica, Ueseppe Zappi, Fabio Tombari. Volumul II însă, în mare parte, are adunate, sub titlul „Ragguagli“, recenzii în legătură cu mai mult de o sută de scriitori de după războiu, împărțiți în poeți și prozatori, subîmpărțiți în tradiționaliști și moderni sau noi.

Scrise într'un stil ușor, aceste două volume de critică literară pot oferi cetitorilor, italieni sau străini, o sigură și amplă privire critică asupra literaturii contemporane din era fascistă.

Pimen Constantinescu

O artă pentru toți: Afișul artistic.

Cu mijloace tehnice reduse, deci cu mai puțini sorți de izbândă, afișul artistic își însemna timid începuturile încă înaintea războiului. După război, ritmul vieții de înfrigurată rapiditate impuse stăruitor nevoia unei cât mai intense acțiuni de propagandă pe toate tărâmurile. Mijloacele tehnice moderne nediminuând întru nimic creația artistică i-au susținut integral prestigiul și afișul artistic deveni prologul ori cărei acțiuni de propagandă.

Considerată din punctul de vedere al cultivării gustului artistic, această artă prin scopul, ei de înrâurire, prin multiplicabilitatea ei ca și prin aceea a mijloacelor de expunere stă deasupra celorlalte creații similare. Pictura în ulei sau aquarela bună oară, sunt creații artistice care nu se dăruesc mulțimii. Artistul creiază în acest domeniu pentru el și pentru cumpărătorul de mâne. Cultivarea simțului artistic are în acest caz o sferă restrânsă. Sfera expoziției sau cel mult a muzeului, dacă cumva a trecut de cercul și mai restrâns al insului. Câți se pot bucura în viață de o pânză de Grigorescu ori Luchian ca să nu mai amintim de un Rembrandt ori Dürer? Răsfrângerea creației; afișului artistic are dimpotrivă cea mai largă sferă. Ea rămâne o artă pentru toți, o artă pentru mulțime, situată între decorativ și plastic. Din punct de vedere al aprecierii ei, criticul rămâne mulțimea anonimă, creatorul ei neavând nici un cuvânt. Dacă nu cheamă, nu îndeamnă, nu mână, nu atrage, nu ispitește, afișul artistic rămâne fără viață, creația stă în însăși scopul ei. În fața afișului artistic, monstruozițiile cu înfloriri bușmăsești —oroarea ochiului— au dispărut. Afișul simplu și searbăd nu mai interesează. În streinătate afișul artistic are deja un trecut și un prestigiu. Afișele turismului Italian, Austriac, și German sunt neîntrecute. La noi s'a introdus greu și ca totdeauna prin începuturi de imitație. Unele stațiuni balneare, unele expoziții ori târguri de mostre au făcut începutul acum 7-8 ani. Astăzi are însă creatorii lui consacrați: Gh. Chirovici, Grant, Mac Constantinescu, Demian, A. Jiquide, sunt nume ce jalonează începuturile afișului artistic românesc.

Afișul d-lui Chirovici dă iluzia de mișcare și viață. Afișul Balcicului și al Sinaiei chiamă la mare și la munte. Primul printr'un colorit subtil și diluat care concentrează un pescăruș pe infinitul albastru al mării, celălalt prin perspectiva munților maiestoiși ce 'ndeamnă par'că să-i urci. Afișul Călimăneștilor deschide minunata vale a Oltului împingând în primul plan o coloană de pridvor mânăstiresc, simbol al Coziei. Bradul deștelenit și înzăpezit al d-lui Grant din afișul Sinaiei călătorește singur în bătaia viscolului. Siluetele imprecise, diafane, ale d-lui Mac Constantinescu iau atitudini simbolice în transparența lor.

De remarcat nota românească pe care d-l Chirovici o aduce în general creațiilor sale ori de câte ori subiectul i-o îngăduie, desvăluind prin aceasta un bun cunoscător și un drept înțelegător al picturii noastre bisericesti; al ornamentațiilor vechilor hrisoave Domnești, al decorativului nostru etnic.

M. G.

Xilogravura, podoaba cărții.

Una din cele dintâi exteriorizări plastice ale gândului și sufletului omenesc a fost gravura. Peșterile, fragmentele de oase, ori unelele preistorice care ne înfățișează scrijilate chipuri de animale ori scene de cult, sunt cele dintâi mărturii ale reprezentării ideii prin imagină, cele dintâi răsfrângeri ale simțirii omenеști, cele dintâi căutări ale scrisului. Cu vremea gravura imaginii mereu cultivată în nevoia eternizării gândului, devine scrisul convențional al hieroglificei. Indemânaticii desenatori și gravori-săpători în peatră devin scribii lumii vechi.

Născocirea alfabetului—exteriorizarea gândului și simțirii prin cuvântul scris—nu s'a putut descătușa de întregirea imaginii și de podoaba înfloriturii. Împodobirea inițialelor ori a titlaturilor și imaginile alăturate textului, alcătuiau marea prețuire a vechilor documente ca și—mai târziu—a cărților bisericești, migălite o viață de om în liniștea și la adăpostul mănăstirilor. China cunoștea gravura în lemn cu mult înaintea Europei. D-l E. W. Schaefer reproduce după *The American printer* o stampă reprezentând un gravor chinez de litere mobile în anul 1000. Poate scrierea chineză, poate spiritul mai puțin inventiv al Asiei n'a prilejuit ca artistica îndeletnicire a gravurilor pe lemn să se ridice la ceea ce s'a ridicat în Europa uriașa putere a tiparului.

Tiparul cultivă și mai intens ilustrația. Ori cât ar fi de meșteșugit cuvântul scris, el nu realizează integral răsfrângerea lumii lăuntrice omenеști, nu spune tot. Nevoia unei exteriorizări mai plastice, nevoia întregirii lui prin imagină se impune, de aceea împreună cu tiparul gravura în lemn—cunoscută sub denumirile xilografie sau xilogravură—ia o mare dezvoltare. A doua jumătate a veacului al XV-lea și întreg veacul al XVI-lea este cultivată stăruitor stând în mare cinste, ajungând adesea la realizări ce nu pot fi întrecute nici de mijloacele tehnice ale vremii. Gravura sfântului Augustin bună oară, scriind *La cité de Dieu* după traducerea franceză a lui *Raul de Presles* din 1486, ori portretul lui Erasm scriind, atribuit lui Quentin Metsys din 1552 rămân minunate realizări de sugestivă expresivitate ale gravurii în lemn.

Mai târziu apare gravura în aramă executată și la noi cu multă măiestrie de Th. Aman; dar mijloacele ușoare, ieftine și mai ales rapide ale zincografiei, reproducând imaginea prin mijloace fotografice și chimice, au înlăturat xilogravura. Artiștii moderni apreciindu-și însă valoarea artistică au readus-o la lumină redându-și cinstirea de altădată.

Liniară în contururi și umbre, xilogravura este sugestivă în simplitatea ei, născută din imbinarea albului cu negru. Xilogravura japoneză prin luminozitatea și măiestria ei dă multă eleganță și expresivitate. Genul acesta ne pare mijlocul cel mai fin de ilustrare al cărții, dorind cultivarea lui și la noi, bineînțeles prin adaptarea la pitorescul și decorativul vieții românești. Adevăratul cărturar va prefera ori căror ilustrații de culoare; fiindcă dacă culorile vii, strigătoare, se pot potrivi unei coperte, unui afiș artistic, unor albume sau altor lucrări similare; paginile unei cărți trebuie să scutească ochiul de izbirea crudă a imaginii multicolore. Imaginile cu care e împodobită *edito princeps* a Divinei Comedii pot încredința pe ori cine de câtă finețe artistică poate reda xilogravura.

În temelii acestor convingeri „*Datina*” și-a impus dela început cultivarea imaginii simple, lineare, în felul xilogravurii, dorind să cultive xilogravura însăși. La noi însă încă nu și-a făcut drum, încercările din vremea din urmă nu s'au putut descătușa de tratarea primitivistă veche bisericească cu care se împodobeau cărțile de rugăciuni în veacul al XVII și în prima jumătate a celui de al XVIII.

Dintre puținii care se străduiesc să introducă și la noi această artistică îndeletnicire însemnăm pe d-l Marcel Olinescu care a publicat o colecție de xilogravuri, având re-marcabile realizări în acest gen. În „*Datina*” de față reproducem două din lucrările sale inedite.

M. Gușfiță

Ausonia : Caete trimestriale de poezie italiană

Giovanni Pascoli : Poeme conviviale, traduceri de Pimen Constantinescu
(Focșani, 1932)

D-l Pimen Constantinescu, unul dintre activii noștri profesori de limba italiană ce înțeleg că pe lângă munca didactică mai au și chemări misionare, traduce și comentează copios în *Caetele sale de poezie italiană*, trei din „Poemele conviviale” ale lui *G. Pascoli*, un poet ce împreună cu D'Annunzio și Carducci închipuie gloriosul triumvirat al poeziei italiene moderne.

După cum ni se spune în bogata bibliografie românească din ultimile pagini ale *Caetului*, G. Pascoli nu este cu totul necunoscut în România. Afară de vreo 30 de traduceri din opera sa, G. Pascoli s'a bucurat la noi și de o seamă de studii critice, precum cel al d-lui *Ovid Densusșianu* din „*Vieța nouă*” (1912) sau al d-lui *R. Ortiz* din „*Noua revistă română*” (1912). În șirul acestor prezentări, se integrează și laudabila contribuție a d-lui *Pimen Constantinescu* ce traduce în ritm original „*Orbul din Chios*”, „*Somnul lui Odiseu*” și „*Alexandros*”.

Din lectura acestor poeme, cititorul român își va putea da seama nu numai de scrisul lui Pascoli—erudit răscolitor al antichității grecești căreia îi insuflă totuși un spirit modern—ci și de caracterele generale ale poeziei italiene ce trăește încă din străvechiul ei tezaur de erudiții greco-romane.

Traducerile de față sunt însoțite de introduceri, note și bibliografie românească, dovedind din partea autorului o informație dusă până la epuizare.

Al. D.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*In fața birțului:
Țărani Ardeleni*

*Xilografură:
Marcel Olinescu*